

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Ondřej Dolejší

**Postoj Severoatlantické aliance k Suezské krizi
roku 1956**

**A Stance of the North Atlantic Treaty
Organization on Suez Crisis of 1956**

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Jan Koura, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Janu Kourovi, Ph.D. za jeho odborné komentáře a dávku trpělivosti.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....
Bc. Ondřej Dolejší

Klíčová slova:

Suezská krize, Suezský průplav, Severoatlantická aliance, Spojené státy americké, zahraniční politika, studená válka

Keywords:

The Suez Crisis, The Suez Canal, The North Atlantic Treaty Organisation, The United States of America, Foreign Policy, The Cold War

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vývojem uvnitř Severoatlantické aliance během let 1955 až 1956. Jedním z jejích základních cílů je zhodnocení odrazu Suezské krize ve vztazích mezi jednotlivými členy NATO, zejména mezi Velkou Británií a Francií na jedné straně a Spojenými státy americkými na straně druhé. Práce se tedy soustředí na neshody uvnitř Severoatlantické aliance a jejich případný vliv na fungování této organizace a vyústění Suezské krize. V diplomové práci budu taktéž sledovat vývoj v oblasti Blízkého východu a mapovat roli členů organizace mimo vytyčené hranice organizace. Zkoumaná problematika je proto zasazena do širšího kontextu studené války a politického vývoje na Blízkém Východě. K získání odpovědí na mé výzkumné otázky zpracovávám současně strukturální změny v alianci a zároveň vývoj v ekonomicky klíčové oblasti pro obranyschopnost paktu.

Abstract

This master's thesis focuses on the development of the North Atlantic Treaty Organization between 1955 and 1956. One of its main aims is to analyze the impact the crisis had on the members of NATO, especially on the relations between Great Britain and France and between Great Britain and the United States. Therefore, the author of the thesis concentrates on various disagreements within NATO and their possible impact on how the organization reacted during the crisis. The author will also examine the development in the Middle East and the role of NATO members outside clearly defined boundaries of the organization. The research will be placed in broader context of the Cold War and political development in the Middle East. To find answers for all the research inquiries, structural changes within the organization and the development in the economically key area of defense capability are also examined in the thesis.

Seznam použitých zkratk

NATO – Severoatlantická aliance

MEDO – Středovýchodní obranná organizace

OEEC – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Liga arabských států – Regionální organizace arabských států

OSN – Organizace spojených národů

SCUA – Asociace uživatelů Suezského kanálu

IDF – Izraelské obranné síly

Obsah

1	Téma	9
1.1	Vymezení tématu	9
1.2	Cíle práce	10
2	Bibliografie	11
2.1	Současný stav bádání	11
2.2	Použité prameny a jejich kritika.....	15
3	Metodologie	17
3.1	Metoda zkoumání.....	17
3.2	Hypotéza	18
3.3	Struktura práce	19
4	Bezpečnostní politika v regionu	20
4.1	MEDO	20
4.2	Bagdádský pakt	24
4.3	První iniciativa v NATO	29
5	Externí hrozba	31
5.1	Prodej zbraní	31
5.2	Změna taktiky.....	36
6	Cesta k Aswanu.....	40
6.1	Andersonova mise	40
6.2	Reforma organizace	47
6.3	Odmítnutí půjčky	50
7	Diplomatický maraton	54
7.1	Hledání kompromisu	54
7.2	Konference	59
7.3	Three wise man report.....	62
7.4	SCUA	66

7.5	OSN.....	72
8	Dopady invaze na vztahy uvnitř NATO	75
8.1	Přístup USA k řešení konfliktu	75
8.2	Dopady invaze na postavení NATO	80
9	Závěr	83
10	Prameny a Literatura	87
10.1	Archivní dokumenty	87
10.2	Sekundární literatura	87
10.3	Paměti	89
10.4	Metodologie.....	89
10.5	Terciální literatura	90
10.6	Rigorózní práce	90
10.7	Periodická literatura.....	91

1 Téma

1.1 Vymezení tématu

Ve své práci budu zkoumat roli Severoatlantické aliance a jejích členů v období Suezské krize. V diplomové práci se soustředím převážně na aktivitu členských států NATO v regionu Blízkého východu v období mezi lety 1955–1956. Záměrem této práce je analyzovat zejména postavení Spojených států, Francie a Velké Británie v oblasti Blízkého východu a zmapovat, jak se nahlíželo na situaci v regionu uvnitř Severoatlantické aliance. V tomto textu bych rád postihnul především strukturální vývoj této poválečné bezpečnostní organizace a úlohu Suezské krize na tomto procesu. Předmětem zájmu tedy nebude interní vývoj jednotlivých států Blízkého východu, ale to, jak Severoatlantické aliance pohlížela na události v tomto regionu. Pro plnohodnotné objasnění toho, co vedlo ke vzniku rozporu uvnitř bezpečnostní aliance, budu nucen sledovat arabsko–izraelskou rozepři, na jejímž pozadí se odvíjel Suezský konflikt. Stěžejním pro tuto práci bude hlavně bezpečnostní aspekt tohoto sporu. Znárودnění Společnosti Suezského Kanálu vytvořilo situaci, při které se klíčové členové NATO rozcházely v přístupu, jak postupovat proti státu, na jehož území se nachází důležitý spojovací uzel. Primárním účelem této práce bude, jak členové NATO reflektovali Suezskou krizi, co znamenal válečný konflikt mimo sféru vlivu Severoatlantické aliance pro vývoj této organizace, případně jak na něj reagovala.

Téma role Severoatlantické aliance v období Suezské krize jsem si vybral proto, jelikož je blízké zadání mé bakalářské práce, která se obdobně dotýkala problematiky bezpečnostní politiky, avšak na pozadí rodící se studené války. Tento předmět bádání jsem si stanovil proto, jelikož Suezská krize představovala jednu z nejvážnějších krizí Západu po druhé světové válce. Přestože se válečný konflikt proběhl v zemi, nacházející se mimo území členských států aliance, fundamentálně ohrozil všechny členy organizace. Taktéž se domnívám, že většina studií o NATO zohledňuje primárně souboj mezi nepřátelými bloky a konečnou porážku východního bloku. Naopak málo pozornosti je věnováno rozepřím uvnitř samotné aliance, které byly častokrát mnohem palčivější než ty se Sovětským svazem či jeho satelity.

1.2 Cíle práce

Suezskou krizí roku 1956 se pokusím ve své diplomové práci zpracovat z několika pohledů. Klasická konceptualizace Suezské krize sleduje dvě roviny; buďto v rovině blízkovýchodních vztahů či v rovině anglo–amerických vztahů. Vzhledem k vymezenému tématu této práce mně přijde vhodné zakomponovat i další hledisko, a to konkrétně strukturální. Události spojené se Suezskou krizí budou analyzovány z pohledu poválečných bezpečnostních institucí. Strukturální výklad umožňuje vyložit rozkol mezi spojenci jako výsledek tření mezi evropským subsystémem a vojenskou institucí západního bloku (NATO) vzniknuvší na pozadí studené války. Intervence proti Egyptu může být ze strany Francie a Velké Británie vysvětlena jako jakýsi beznadějný pokus zvrátit bipolární globální řád a představit spojenou Evropu jako protiváhu Sovětskému svazu a Spojeným státům. Přední politici obou států se snažili nejen zabezpečit přísun ropy, ale taktéž se vzepřít institucionalizaci poválečné Evropy a přestat být věznem dichotomického dělení studené války.

Cílem této práce nebude pouze rozbor blízkovýchodních vztahů skrze optiku klíčových hráčů Severoatlantické aliance, ale taktéž snaha navázat na strukturální výklad událostí směřujících k Suezské krizi. V souvislosti s tím, bude nahlíženo na situaci v Egyptě a Izraeli z pohledu souboje mezi bipolárním a multipolárním viděním světa uvnitř západního bloku. Detailním studiem pramenů Severoatlantické aliance se pokusím odpovědět na otázky, jak se konkrétně uvnitř instituce projevovaly tyto tendence a jakou roli hrála situace v regionu Blízkého východu? Bylo pronikání Sovětského svazu do regionu Blízkého východu impulzem změn uvnitř NATO nebo byl tento proces iniciován mnohem dříve? Jak Spojené státy reagovaly na rostoucí nestabilitu na Blízkém východě a jakou roli přikládaly Severoatlantické alianci při řešení konfliktu v regionu?

2 Bibliografie

2.1 Současný stav bádání

Události podzimu roku 1956 se staly terčem zájmu velkého množství badatelů. Zatímco Sovětský svaz násilně potlačoval povstání v Maďarsku, Francie a Velká Británie napadly Egypt s cílem izolovat Suezský průplav. Za období od roku 1956 vzniklo velké množství kvalitativně rozdílné literatury, která se díky rozrůstání pramenné základy stále rozšiřuje. Důkazem mohou být stále nové publikace vycházející nejen při příležitosti výročí vojenské operace.

Při výběru sekundární literatury jsem se snažil vyhnout pramenům publicistického charakteru a dát spíše přednost novějším pracím. Nejenom, že jsou tyto knihy často obsáhlejší, ale především jejich autoři vycházejí z detailního studia mnohdy teprve nedávno odtajněných archiválií.

Historiografie Suezské krize si prošla několika fázemi vývoje. Do první vlny publikací lze zařadit knihu *Hugha Thomase* z roku 1966.¹ Tato kniha se od ostatních z tohoto období odlišuje tím, že čerpá z rozhovorů s předními politiky Velké Británie. Ačkoli monografie není postavena na práci s archiváliemi, svědectví důležitých členů kabinetu z ní činí užitečný zdroj informací. Britská historiografie v 60. letech vyplodila sérii publikací zkoumajících převážně domácí aspekty krize. *Erskine Childers* ve své knize zevrubně analyzuje postoje britské společnosti ke kolonialismu a představuje Suezskou krizi jako snahu Britů a Francouzů o znovuoživení Grandeur.² Z jiného úhlu pohledu zpracovává události roku 1956 *Leon D. Epstein*.³ Jeho publikace cílí převážně na politickou situaci v zemi. Přestože v době, kdy psal tuto studii se nemohl opřít o studium primárních zdrojů, je jeho publikace zdařilým pokusem o zachycení politického aspektu krize. Pomocí rozhovorů s poslanci z Dolní sněmovny a prací s předvolebními průzkumy vytvořil studii vyčnívající nad ostatními svojí hloubkou a hodnotou pro studium britské politiky v období krize.

Z období 60. a 70. let bych ještě uvedl knihu *Chestera Coopera*.⁴ Jeho publikace – jako ostatní z tohoto období – se sice neopírá o studium archivního materiálu, nicméně nabízí pohled amerického diplomata na situaci v Británii. Díky

¹ THOMAS, Hugh, *The Suez Affair*, London 1966.

² CHILDERS, Erskine B., *The Road to Suez: A Study of Western–Arab Relations*, London 1962.

³ EPSTEIN, Leon B., *British Politics in the Suez Crisis*, Champaign 1964.

⁴ COOPER, Chester R., *The Lion's Last Roar: Suez 1956*, New York 1978.

tomu, že Cooper spolupracoval s britskými kolegy z bezpečnostních služeb, byl schopen přiblížit situaci, která panovala v těchto kruzích v období Suezské krize. Absence jakýkoli písemných pozůstatků po státním sekretáři Johnu F. Dullesovi nebránila Hermanu Finerovi v sepsání vyčerpávající studie o zahraniční politice státního tajemníka.⁵ Finer se při analýze jeho politické teorie a praxe opíral o rozhovory s jeho spolupracovníky a rodinnými příslušníky, což mu umožnilo vytvořit asi nejkvalitnější publikaci na toto téma.

Historiografie Suezské krize se otevřením oficiálních archivů a zpřístupněním dříve utajovaných dokumentů dostala do další fáze. Zvláště publikování edice dokumentů *Foreign Relations of the United States* poskytlo historikům příležitost zmapovat roli Spojených států v Suezské krizi. Velké množství diplomatické komunikace nacházející se v těchto souborech nemá srovnání s obdobnými edicemi ve Velké Británii a Francii. Monografie Donalda Neffa, Davida Nicholse a Cola Kingseeda využívají této možnosti a představují Suezskou krizi očima prezidenta Spojených států.⁶ Kromě dříve zmíněné edice obohacují svoji práci i o prameny dostupné v *Eisenhower Presidential Library*.

Za zdaleka nejzdařilejší monografii považují knihy Scotta Lucase a Keitha Kyla.⁷ Svým rozsahem i hloubkou se jedná o fundamentální příspěvek k tématu Suezské krize. Jak po stránce obsahu, tak po stránce prostudovaných zdrojů je složité nalézt publikace, které by se jim vyrovnaly. Plnohodnotnou publikací je taktéž kniha Barryho Turnera.⁸ Rozhodně užitečným zdrojem jsou monografie Davida Carltona a Anthonyho Gorsta s Lewistem Johnmanem.⁹

V případě českých příspěvků k tématu Suezské krize lze bohužel hovořit pouze o limitovaném počtu publikací. Průkopnickou prací je v tomto ohledu kniha Karla Durmana *Blízký východ ve světové politice 1918–1959*, na níž navázal Jan Wanner dvěma výbornými studiemi, ve kterých se zaměřil na region Blízkého

⁵ FINER, Herman, *Dulles Over Suez: The Theory and Practice of his Diplomacy*, New York 1964.

⁶ NEFF, Donald, *Warriors At Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*, New York 1981. NICHOLS, David S., *Eisenhower 1956: The President's Year of Crisis – Suez and the Brink of War*, New York 2012. KINGSEED, Cole C., *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, Baton Rouge 1995.

⁷ LUCAS, Scott W., *Divided We Stand*, London 1991. KYLE, Keith, *Suez: Britain's end of Empire in the Middle East*, London 2011.

⁸ TURNER, Barry, *Suez 1956: The Inside Story of the First Oil War*, London 2007.

⁹ CARLTON, David, *Britain and the Suez Crisis*, Oxford 1989. GORST, Anthony – JOHNMAN, Lewis, *The Suez Crisis*, Abingdon 1996.

východu v rozmezí let 1952–1960.¹⁰ Další užitečnou publikací je taktéž kniha od dvojice Petr Zídek a Karel Sieber.¹¹ Ze závěrečných studentských prací bych chtěl vyzdvihnout především bakalářskou práci Vojtěcha Eliáše o Československých dodávkách zbraní do arabských zemí a Izraele.¹² Téma Suezské krize nebylo v československé a české historiografii protěžovaným tématem. Malému zájmu o tento stěžejní konflikt přisuzuji paralelním událostem v Polsku a Maďarsku. Násilné potlačení proti-sovětských demonstrací mělo díky své geografické blízkosti a vlivu na události v Československu mnohem větší hodnotu pro české či slovenské historiky než vojenská srážka v Egyptě. Ve světle těchto realit se s tématem Suezské krize můžeme nejčastěji setkat v literatuře věnující se izraelsko–arabskému konfliktu.¹³

Specifickým typem monografií jsou memoáry, z nichž jsem prostudoval pouze ty předních politiků. Dvoudílné paměti *Anthonyho Edena* jsou osobní obhajobou vlastních politických rozhodnutí a kroků v průběhu krize.¹⁴ Bývalý Britský premiér v nich odmítá spoluúčast na koluzi a z iniciování konfliktu viní Američany a Francouze. Své memoáry *Dwight D. Eisenhower* využívá obdobně jako britský premiér.¹⁵ Kromě hájení vlastní politiky, obhajuje i rozhodnutí svého státního tajemníka Dullese, jenž kvůli předčasné smrti v roce 1959 nestihl sepsat vlastní paměti.

Zajímavější z tohoto pohledu jsou memoáry ministra zahraničních věcí Velké Británie *Selwyna Lloyda*. Lloyd, povoláním právník, ve své knize na rozdíl od Edena otevřeně hovoří o setkání v *Sévres* a odmítá označit toto „formální

¹⁰ DURMAN, Karel, *Blízký východ ve světové politice 1918–1959*, Praha 1966. WANNER, Jan, *Ve stínu studené války: Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956–1960*, Praha 2011. WANNER, Jan, *Bitva o Suez: studená válka, druhý arabsko–izraelský konflikt a britsko–francouzská intervence v Egyptě*, Praha 2006.

¹¹ ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha 2009.

¹² ELIÁŠ, Vojtěch, *Československo a dodání zbraní na Blízký východ v letech 1945–1963 na pozadí arabsko–izraelského konfliktu*, Praha 2015. 58 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

¹³ Viz. Prameny a literatura, podsekce terciální literatura

¹⁴ EDEN, Anthony, *The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: Full Circle*, London 1960. EDEN, Anthony, *The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: The Reckoning*, London 1965.

¹⁵ EISENHOWER, Dwight D., *The White House Years: Mandate for Change (1953–1956)*, New York 1963. EISENHOWER, Dwight D., *The White House Years: Waging Peace (1956–1961)*, New York 1965.

setkání“ jako tajnou úmluvu.¹⁶ Prakticky jediné vydané paměti vůdčích jmen Sovětského svazu pochází od *Nikity Chruščova*.¹⁷ Vzpomínky bývalého generálního tajemníka odtajňují ambivalentní postoj Sovětů vůči Násirovi a přibližují myšlení čelních představitelů Sovětského svazu v kritických říjnových a listopadových dnech. Přestože memoáry mají chvílemi propagandistický ráz, zvláště když Chruščov hovoří o rozhodnutí bojovat za svobodu znovu ujařmených Egypťanů, domnívám se, že pasáže, ve kterých je hodnocena Násirova zahraniční politika, odpovídají skutečnosti. Spíše doplňujícím se zdají být vzpomínky *Lestera Pearson*, jenž svým dílem přispěl k sestavení pohotovostních jednotek OSN a k brzkému zastavení palby.¹⁸

V poslední řadě bych chtěl v této části zmínit publikace předních historiků NATO: *Stanleyho Sloana* a *Lawrence Kaplana*.¹⁹ Oba tyto autoři patří mezi experty na problematiku Severoatlantické aliance, bezpečnostní politiku a atlantickou spolupráci mezi Spojenými státy a západní Evropou. Jejich monografie vyčerpávají tato témata a představují poválečnou spolupráci spojenců z dříve neprobádaných perspektiv.

¹⁶ LLOYD, Selwyn, *Suez 1956: A Personal Account*, New York 1978

¹⁷ CHRUŠČEV, Nikita S., *Khrushchev Remembers*, Boston 1970.

¹⁸ PEARSON, Lester B., *Mike: The Memoirs of the Right and Honourable Lester B. Pearson: Vol. I*, Toronto 1973. PEARSON, Lester B., *Mike: The Memoirs of the Right and Honourable Lester B. Pearson: Vol. II*, Toronto 1973.

¹⁹ SLOAN, Stanley R., *NATO, The European Union, and The Atlantic Community: The Transatlantic Bargain Reconsidered*, Lanham 2003. SLOAN, Stanley R., *Permanent Alliance?: NATO nad The Transatlantic Bargain from Truman to Obama*, New York 2010. KAPLAN, Lawrence S., *NATO: divided, NATO united: The Evolution of an Alliance*, Washington 2004. KAPLAN, Lawrence S., *NATO and The United States: The Enduring Alliance*, Washington 1988.

2.2 Použité prameny a jejich kritika

Ve své diplomové práci budu vycházet zejména z primárních pramenů dostupných k tématu Suezské krize. Vzhledem k záběru a zvolenému tématu jsem se rozhodl pro studium dvou primárních pramenů: *Foreign Relations of the United States* a *NATO Archives, Brussels, Belgium*.²⁰ Důvodem výběru těchto zdrojů byla jednak jejich dostupnost, ale taktéž relevance pro zvolené téma. Obě série dokumentů poskytují hluboký výběr oficiální dokumentace, což z nich tvoří vhodný materiál ke studiu.

Foreign Relations of the United States

Foreign Relations of the United States (FRUS) je jedním ze stěžejních pramenů pro studium americké zahraniční politiky. Edice FRUS je kompilována vedoucími historiky Státního departmentu a tvoří ji nepublikované zdroje z klíčových institucí podílejících se na formulování americké zahraniční politiky. Vyjma dokumentů ze Státního departmentu v nich najdeme taktéž zdroje z Central Intelligence Committee, Eisenhower Library, National Archives a dalších archivů.

NATO Archives, Brussels, Belgium

NATO Archives, Brussels, Belgium poskytuje badatelům jedinečnou možnost, jak prozkoumat historii Severoatlantické aliance skrze oficiální dokumenty. *NATO Archives Online* zpřístupňuje veškeré oficiální doklady Severoatlantické rady, Generálního sekretáře, Vojenského výboru a dalších ad-hoc komisí za prvních 10 let existence. Odtajnění více než 62 tisíc dokumentů z různých orgánů Severoatlantické aliance umožňuje nahlédnout do vnitřního fungování organizace a přinést odpovědi na moje výzkumné otázky.

²⁰ The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium. Military Committee Series. NATO Archives, Brussels, Belgium. NATO Secretary General Series. NATO Archives, Brussels, Belgium. *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume IV, Western European Security and Integration*, eds. William Z. Slany and Nancy E. Johnson, (Washington: Government Printing Office, 1988). *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XIV, Arab–Israeli Dispute, 1955*, eds. John P. Glennon and Carl N. Raether, (Washington: Government Printing Office, 1989). *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XV, Arab–Israeli Dispute, January 1–July 26, 1956*, eds. John P. Glennon and Carl N. Raether, (Washington: Government Printing Office, 1989). *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956*, eds. John P. Glennon and Nina J. Noring, (Washington: Government Printing Office, 1990). *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XXVII, Western Europe and Canada*, eds. John P. Glennon and Lorraine Lees, (Washington: Government Printing Office, 1992).

Okolnosti vzniku pramene a jeho autentičnost jsou podle mého názoru velice lehce rozpoznatelné. Každý zveřejněný dokument v NATO Archives Online je kopií originálního dokumentu. Je možné tedy nalézt jak originální datum, název a lokaci, tak taktéž specifický referenční kód, podle kterého je spis zaveden do registru. V průběhu svého průzkumu jsem nenarazil na žádné přepisování či připsování informací (jenom v případě pracovního konceptu). Jediným možným způsobem, jak zatajit či uschovat nějakou informaci před badateli by bylo možné pouze v případě záměrného utajení.

3 Metodologie

3.1 Metoda zkoumání

Diplomová práce bude vedena především metodou přímou. Téma Suezské krize stále přitahuje zájem badatelů a k jeho studiu je dostupné velké množství pramenů. To umožňuje podat vyčerpávající odpověď na dříve uvedené výzkumné otázky.

Pro studium vybraného tématu bude nejvhodnější užití diachronní metody. Analýza vývoje uvnitř Severoatlantické aliance se bude zaměřovat převážně na období mezi lety 1955–1956. Události budou líčeny paralelně s časovou osou – tedy diachronně. Při rozboru tématu budu tak schopen porovnávat či konfrontovat události na mnoha místech studovaného území v jistém časovém momentu nebo úseku vývoje. Diachronní metoda dovoluje zkoumat zvolené téma a zachytit vývoj jednotlivých států v rovině ekonomické, politické a kulturní. Ve shodě s diachronním přístupem bude užita i progresivní metoda. Události budou zachyceny tak, jak po sobě následovaly, od nejstarších po nejnovější. Struktura práce se bude řídit takovouto posloupností a reflektovat zvolené metodologické prostředky.

Diplomová práce si klade za cíl osvětlit roli Severoatlantické aliance v Suezské krizi. Vzhledem k tomu, že NATO není nadnárodní organizace, nýbrž mezinárodní aliance obranné povahy, jejíž členové disponují právem veta, budu práci směřovat do oblasti dějin mezinárodních vztahů a diplomatické historie.

3.2 Hypotéza

Předpokládám, že ve světle výzkumných otázek dojde k níže uvedeným výsledkům. Domnívám se, že archivní dokumenty osvětlí situaci uvnitř aliance a potvrdí existenci sporu o efektivnosti spolupráce Západu v oblastech, nacházejících se mimo záběr severoatlantického prostoru. Soudím, že Francie a Velká Británie – státy s globálními povinnostmi – stály za iniciativou reformovat pakt a usilovaly o jeho úplný vývoj. Jednání v Severoatlantické radě podle mého názoru přiblíží odlišný pohled ústředních členů na případné změny uvnitř organizace. Domnívám se, že se vzhledem k vývoji uvnitř regionu Blízkého východu diskuze týkala zejména spolupráce v oblasti zahraniční politiky. Sledování blízkovýchodního vývoje by podle mého názoru mělo potvrdit úzkou kontinuitu mezi událostmi v regionu a uvnitř aliance. Vývoj na Blízkém východě by měl proto ilustrovat aspekt euroatlantických vztahů mimo prostor evropského kontinentu. Soudím, že sledování událostí v Egyptě poskytne důkaz o rostoucím rozporu mezi hlavními partnery v tom, jak postupovat ve věci znárodnění Suez.

3.3 Struktura práce

Diplomová práce je rozvržena do pěti tematických kapitol, zohledňujících jak blízkovýchodní, tak strukturální linii. Cílem takového dělení je synchronizovat průběh událostí na Blízkém východě s vývojem uvnitř Severoatlantické aliance.

První kapitola sleduje bezpečnostní situaci na Blízkém východě očima Velké Británie a Spojených států amerických. Jsou v ní rozebírány odlišné obranné koncepce, složité vztahy obou spojenců v této oblasti a reflexe těchto obtíží uvnitř Severoatlantické rady. Další kapitola se blíže zabývá arabsko-izraelskou roztržkou a vlivem tohoto sporu na integritu bezpečnostní aliance. Hlavním předmětem tohoto oddílu je prodej československých zbraní do Egypta a dopady tohoto nákupu na bezpečnostní situaci v Evropě.

Třetí kapitola sleduje přístup Spojených států k řešení situace na Blízkém východě. V této části je hodnocen postoj Washingtonu k egyptskému režimu a jeho podíl na odmítnutí půjčky k výstavě Asuánské přehrady. Ze strukturální linie je zde mapován reformní vývoj uvnitř aliance při příležitosti květnového summitu. V následujícím oddíle je analyzován vztah ústředních členů aliance během jednání s egyptskými funkcionáři o osudu Suezské průplavu. Rozdílné metody řešení této otázky jsou zkoumány v kontextu probíhající studie „three wise man.“

Předposlední, pátá kapitola zhodnocuje dopad invaze francouzko-britských jednotek do Egypta a důsledky pro interní vývoj uvnitř paktu. Je v ní rozebrán také přístup Spojených států k řešení vzniklé krize a jaderná rovina tohoto konfliktu. V poslední kapitole jsou shrnuty výsledky bádání, evaluována výzkumná hypotéza a dána systematická odpověď na badatelské otázky.

4 Bezpečnostní politika v regionu Blízkého východu

4.1 MEDO

Oblast Blízkého východu byla po první arabsko-izraelské válce lokalitou, kde hrozilo bezprostřední nebezpečí propuknutí konfliktu. Byť sebemenší narušení pořádku mohlo vyvolat konfrontaci s globálními implikacemi. Nestabilita v regionu nutila Spojené státy hledat cesty, jak udržet situaci v rovnováze. Rodící se studená válka představila další potenciální hrozbu míru. K zajištění ochrany klíčových území Američané přistoupili k utváření globálního bezpečnostního systému. Kromě NATO měla být součástí i regionální vojensko-politická aliance na Blízkém východě. Změna koncepce americké zahraniční politiky v regionu byla spojena s vystřídáním Harryho Trumana v Bílém domě Dwightem Eisenhowerem. Američané odstoupili od politiky „zadržování“ a přijali strategii „vytlačování“ komunismu. Její součástí byla hrozba masové odplaty nukleárními zbraněmi při jakémukoli lokálnímu konfliktu, byť vedeným konvenčním způsobem. Konečným cílem mělo být zatlačení sovětské sféry vlivu a osvobození východní Evropy. Přeměna stávajícího kurzu americké zahraniční politiky se dotkla i regionu Blízkého východu. Po zkušenostech v Koreji se ukázalo, že i stát nacházející se v periferní Asii, se může stát dějištěm studenoválečných rozepří. Pro Spojené státy se stalo nepřipustným, aby se i pouhá rozvojová země bez vojenskoprůmyslového potenciálu dostala pod komunistickou nadvládu. Takovýto úspěch nepřítel by měl destruktivní důsledky na morálku svobodných sil a mohl iniciovat další podvratnou činnost Sovětského svazu. Postupná dezintegrace by podle Američanů vyvolala dominový efekt s nevyčísitelnými ztrátami.²¹

Oblast Blízkého východu se po druhé světové válce stala ohniskem anglo-amerických rozporů. Odlišné zájmy obou zemí se střetávaly v přístupu k nově osvobozeným arabským státům. Američané byli přesvědčeni, že kolonialismus je zastaralá instituce, co diskredituje celý západ.²² Tradice antikolonialismu – hluboce zakořeněna v podvědomí Američanů – stěžovala spolupráci se spojenci. Namísto toho, aby se Evropané zaměřili na obranu starého kontinentu, plýtvali vlastními zdroji k udržení svých zahraničních držav. Navzdory pochybnostem o záměrech

²¹ WANNER, Jan, *Bitva o Suez: studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě*, Praha 2006, s. 195.

²² EISENHOWER, Dwight D., *The White House Years: Mandate for Change (1953–1956)*, New York 1963, s. 451.

Evropanů ve státech třetího světa, se Spojené státy nemohly zříci svých spojenců. Zejména v regionu Blízkého Východu vznikla zajímavá situace. Ačkoli si Washington uvědomoval strategickou hodnotu základen, byl rozpolcen represivním chováním Britů. Jejich vojska působila v oblasti spíše jako faktor nestability než stability. Antipatie generace Egyptanů živená koloniální formou vlády je mohla lehce zavléct do komunistického tábora. Mimo to, byly Spojené státy handicapovány britskou „koloniální“ politikou a ztotožňování s jejich metodami.²³

Pro Američany bylo ze všeho nejdůležitější udržet rovnováhu a uklidnit situaci. V první polovině 50. let inicioval státní tajemník John Foster Dulles vytvoření tzv. Středovýchodní obranné organizace (MEDO). Cílem tohoto projektu bylo utvořit vojenské uskupení zahrnující Egypt a Turecko. Ve skutečnosti byla (MEDO) konstituována, aby ulehčila vyjednávání mezi Velkou Británií a Egyptem o osudu vojenské základny v Suez. Britové se od konce druhé světové války střetávali s masivními protesty proti jejich vojenské přítomnosti v kanálu. Na základě nepopulární smlouvy obhajovali svoje legální právo na pokračující vojenskou prezenci v zemi.²⁴ Základna v Suez představovala symbol Britského statusu. Největší báze na světě, odkud bylo možné kontrolovat území od mysu Dobré naděje po Gibraltar, měla zvláštní úlohu v očích britské politické elity. Kontrola této vodní cesty představovala věc života a smrti. Hlavní oporu, odkud se dalo zásobovat a řídit celý region včetně Egyptu. Blízký východ patřil mezi jeden ze tří základních obraných pilířů Velké Británie, s větší prioritou než západní Evropa. Rozhodnutí opustit Palestinu a tamní vojenské komplexy ještě více zvýraznilo hodnotu suezské základny. Britové proto vyvíjeli všemožné úsilí proto, aby se nemusely vzdát pozic v kanálu.²⁵

Dulles vstupoval do napjatého jednání s cílem upevnit americké pozice v Egyptě. Návrh (MEDO) zaručil ukončení britské okupace kanálu, nicméně počítal s poskytnutím těchto základen pro členy aliance v případě hrozby války nebo mezinárodního napětí. Nabídka členství v regionálním obraném paktu sice zbavovala Egypt britského dohledu, to však za cenu zavléčení do studené války. Ve světle britské prezence několik kilometrů od hlavního města byla pro Násira hrozba

²³ CAPLAN, Neil, *Backdrop to „ALPHA“: Anglo-American Cooperation*, in: LEVEY, Z. – PODEH, E., c. d., s. 219.

²⁴ Anglo-egyptské vztahy byly založeny na smlouvě z roku 1936, oficiálně v platnosti po dobu 20 let. Více v *Parliamentary Papers*, Cmd 5360, 1937 (In: GORST, Anthony – JOHNMAN, Lewis, *The Suez Crisis*, Abingdon 1996, s. 7–9.)

²⁵ LOUIS, W. R., c. d., s. 598.

napadení Sovětským svazem nepodstatná. Jediným, čeho se obával, byl vliv komunismu uvnitř státu. Namísto toho nabídl americkému protějškoví protinávhr obranné aliance, tvořenou pouze arabskými státy. Dulles došel k závěru, že Egypt není vhodným adeptem pro budování defenzivního štítu a rozhodl se nepokračovat v oboustranných jednáních. Americké sondování v Egyptě dále usvědčilo státního sekretáře z britsko-egyptské nevráživosti.²⁶

Rozhodnutí Násira nebýt součástí regionální obranné organizace ještě více utvrdilo Brity o důležitosti setrvání v kanálu. Pokusy o dosažení kompromisu v oblasti evakuace Egypta narážely na odpor obou stran přijmout ústupky. Churchillova vláda odmítala stažení už z principu, že by tento krok znamenal újmu prestiži impéria. Pod nátlakem poslanecké skupiny, známé pod názvem „Suez Group“, se formovala zahraničněpolitická koncepce Egypta.²⁷ Konzervativní vláda měla odčinit ztrátu zahraničních držav Labouristy, setrvat ve svých stávajících pozicích a při nejlepším případě je ještě rozšířit. Prodlužování sporu o budoucnosti základny vyvolalo vášně na obou stranách. Rozhněvaní Egyptané vzali odpovědnost do vlastních rukou a začali napadat britská zařízení. Eskalace situace zalarmovala Američany. Otázka Egypta se stala zdrojem britsko-amerických třenic. Eisenhower, vystupující jako obhájce antikolonialismu, soucítil s bezúspěšným bojem Egyptanů proti externímu nepříteli. Američané obdivovali touhu podrobeného národa odpoutat se od ekonomické a polické kontroly cizí velmoci. Vyržování velkého počtu britských jednotek v kanálu mělo podle prezidenta negativní dopad na myšlení Egyptanů. Namísto zajištění pořádku v zemi se Egypt ocitl na prahu občanské války. Američané si byli vědomi rostoucího antagonismu mezi oběma stranami a vlivu tohoto sporu na celý region. Britové měli být přinuceni proti své vůli opustit kanál a zamezit tak možnému rozšíření konfliktu do politicky nestabilních a ekonomicky klíčových částí Blízkého východu.²⁸

Plán konzervativní vlády na udržení přítomnosti britských vojáků v Egyptě dostal trhliny s měnícím se způsobem vedení války. Churchill se po zvážení všech okolností rozhodl opustit kanál. Vyvinutí vodíkové bomby v roce 1954 z jeho

²⁶ MOSLEY, Leonard, *Dulles: A Biography of Eleanor, Allen and John Foster Dulles and Their Family Network*, London 1978, s. 349.

²⁷ Bylo to právě toto konzervativní křídlo, které prosazovalo rozhodné prosazení britské autority v Egyptě a ostatních koloniích. Viz. EPSTEIN, Leon B., *British Politics in the Suez Crisis*, Champaign 1964, s. 41.

²⁸ EISENHOWER, D. D., *Mandate...*, s. 214

pohledu předefinovalo podobu budoucího konfliktu. Vojenská zařízení podobná Suezmu by byla v období termonukleární války bezbranná.²⁹ V případě jaderného útoku na základnu by byla během několika sekund zničena celá posádka i materiál. Opuštění základny v Egyptě tak mělo být prvním krokem k redefinici pozic v této oblasti a přizpůsobení se novým výzvám na bojišti. Po přezkoumání situace se došlo k závěru, že vzhledem k limitovaným zdrojům je kontraproduktivní vydržovat bázi v Suezmu. Presence vojenských složek v Egyptě vyvolávala nevoli u tamního obyvatelstva a odváděla pozornost Velké Británie od situace v Evropě. S ohledem na ekonomickou zranitelnost bylo mnohem rozumnější investovat zdroje do strategicky a ekonomicky důležitějších oblastí regionu.³⁰ Británie se vydržováním základny dostala do banální situace, kdy investovala ohromné částky do zařízení, které ve skutečnosti nepotřebovala, jenom proto, aby dosvědčila okolnímu světu svojí globální roli. Zejména pro konzervativce, co přijali status obránce impéria, nebylo přípustné, aby se Suez opustil za takovýchto okolností. Základna, kterou byli Britové ochotni bránit při druhé světové válce na úkor vlastní metropole, musela vydržet i současnou svízelnou situaci.³¹

Není pochyb, že britský premiér měl obavy ze směru, kudy se ubíral vývoj v oblasti zbrojení. Na finálním rozhodnutí podepsat britsko-egyptskou dohodu měly vliv taktéž povinnosti z ní vycházející. Britská strana si byla vědoma končící platnosti původní smlouvy v roce 1956 a obtíže spojené s jejím prodloužením. Dohoda z roku 1954 představovala nejlepší možné východisko. Britové se museli smířit s opuštěním Egypta, nicméně za podmínek navrácení do základny v případě vojenského útoku na státy Arabské ligy či Turecko. Z rétoriky užití ve smlouvě bylo patrné, že jeho skutečným autorem byli Američané. Bod formulující znovu aktivaci báze uspokojil britskou politickou elitu a rovněž Násira. Navíc, propojení bezpečnosti ostatních států Arabské ligy a Turecka s operacionalizací vojenského komplexu v Suezmu utvořilo základy potencionální bezpečnostní organizace. Blízký východ byl protisovětským zaměřením britsko-egyptské smlouvy postupně vtahován do studené války a stával se předmět nátlaku Spojených států a Velké Británie k členství ve vojenskopolitických institucích.³²

²⁹ TURNER, Barry, *Suez 1956: The Inside Story of the First Oil War*, London 2007, s. 120–121.

³⁰ PRO CAB 129/59, *Memorandum by the Secretary of State of Foreign Affairs*, 16 February 1953 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 31.)

³¹ EPSTEIN, L. B., c. d., s. 25.

³² DURMAN, K., c. d., s. 380.

4.2 Bagdádský pakt

Druhá světová válka a s ní spojená dekolonizace umožnila mnoho státům blízkého východu zbavit se externího dohledu nad vedením zahraniční politiky. Země s nově nabytou svobodou stály před těžkým rozhodnutím, a to jakou přijmout zahraničněpolitickou orientaci. Je nutné si uvědomit, že uvnitř Arabského světa převládal tradiční mocenský boj mezi znepřátelenými královskými rody. Zájmy Hašemitské linie v Jordánsku a Iráku se střetávaly s těmi Saúdů a Násira. Mocenský trojúhelník se neskrýval svými panarabskými tendencemi a touhou být ústředním hegemonem celého arabského světa. Rozepře mezi hlavními arabskými velmocemi měly hluboké kořeny, které se s vlnou emancipace a odchodem tradičních velmocí ještě více prohloubily. Soupeření Arabů se nyní soustředilo na nově osvobozené oblasti. Rozšiřování vlastního vlivu do těchto států se tak stalo kritickým aspektem mocenského boje.³³

Spojené státy a Velká Británie vstupovaly do této spletité politické situace s cílem eliminovat potencionální rozpory v regionu a zajistit mírový rozvoj arabských států. Obě země spojovala obava z pronikání sovětského vlivu do zemí produkujících ropu. Již v roce 1947 britský Generální štáb varoval před potencionální ztrátou ložisek v Iránu a Iráku. Případné zastavení dodávek surovin by přímo ohrozilo bezpečnost království a poskytlo Sovětskému svazu klíčový opěrný bod pro vedení agresivní politiky. Pro zvrácení takového scénáře generální štáb obhajoval setrvání vojenské přítomnosti v regionu a udržení stávajících pozic.³⁴ Iniciativa budování regionálních obranných institucí odpovídala těmto záměrům. Působení v regionu Blízkého východu nicméně nutilo oba státy zaujmout pozici v zintenzivňujícím se mocenskopolitickém soupeření v regionu.

Britové se po vyklizení Suezské základny začali opírat o spřátelené režimy v oblasti. Kooperace s Hášimovskou dynastií v Jordánsku a Iráku byla spojena s přítomností vojenských složek jejího veličenstva v tamních základnách. Partnerstvím s iráckým premiérem Núrí ad-Sáidem se Britové nevyhnutelně zapojili do tradičních hegemonických třenic mezi hlavními arabskými královskými rody. Anthony Eden po několika letech čekání na křeslo ministerského předsedy odchodem Churchilla konečně dosáhl tohoto postu. Jeho koncepce vedení

³³ GINAT, Rami – MEIR, Noema, *The Egyptian Jewel in the British Imperial Crown*, in: LEVEY, Z. – PODEH, E., c. d., s. 191.

³⁴ PRO CAB 21/1800, *Report by the Chief of Staff, 22 May* (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 20–21.)

zahraniční politiky se výrazně nelišila od předchozích konzervativních vlád. Eden byl přesvědčen, že Velká Británie musí vystupovat po boku Spojených států v regionu sebevědomě a rozhodně, ne však na úkor vlastních zájmů. Britové měli přece jenom bohaté zkušenosti s Araby a stále byli důležitým partnerem v boji proti Sovětskému svazu. Eden věděl, že při současné ekonomické situaci v metropoli je složité vést velmocenskou politiku v regionu bez pomoci Washingtonu. Přistoupil tedy ke kroku, co měl zajistit americkou podporu, ovšem bez přímých omezení na suverénní vedení zahraniční politiky. Navzdory americké dominanci se Velká Británie neměla zaleknout vlastních závazků v regionu a snažit se vést nezávislou politiku v oblasti. Nehledě na to, že tento kurz mohl odporovat dlouhodobému zájmu poválečných partnerů.³⁵

Dlouhé snažení spojenců o defenzivní propojení Blízkého východu doposud naráželo na odpor arabských nacionalistů být součástí těchto uskupení. Velká Británie se rozhodla podnitit vybudování obranné instituce návrhem Bagdádského paktu. Už z názvu bylo patrné, že ústředním partnerem této organizace bude Irák, v čele s loajálním Núrím. Protěžováním jednoho z adeptů na sjednocení arabského světa byl obranný pakt odsouzen k nezdaru u jeho konkurentů. Snaha Britů sjednotit arabské státy do jednoho uskupení, jehož centrum mělo být v Bagdádu rozdmýchávalo prohlubující se egyptsko-irácký antagonismus. Rodící se vojenskopolitická aliance poskytla Násirovi příležitost vyhranit se nejen proti bývalému kolonizátorovi, ale taktéž svému regionálnímu soupeři. Z jeho pohledu byl Bagdádský pakt zkonstruován, aby sloužil Británii k udržení sféry vlivu a Iráku k zahrnutí Sýrie do svého orbitu. Násir zpuštěním masivní kampaně proti členství v paktu útočil proti odlišné obranné koncepci. Případné rozšíření paktu by zhatilo jeho plány na čistě arabskou alianci a vyřadilo ho z mocenské bitvy.³⁶

Britové iniciováním defenzivního systému zásadně podcenili zakořeněnou rivalitu mezi arabskými dynastiemi a sílu arabského nacionalismu. Pro obyvatele Blízkého východu nepředstavovala sovětská penetrace dostatečný argument pro přijetí účasti v podobných institucích. Násir a ostatní arabští nacionalisté odmítali členství v amerických a britských obranných spolcích z několika důvodů. V egyptské společnosti stále převládal strach ze ztráty vlastní svobody. Příslib

³⁵ PRO CAB 129/53, *Memorandum by the Secretary of State of Foreign Affairs*, 18 June 1952 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 28–30.)

³⁶ BAREŠ, L.– VESELÝ, R. – GOMBÁR, E., c. d., s. 569.

účasti v obranné organizaci vyvolával vzpomínky na „přátelské aliance mezi dvěma suverény.“ Násir nedůvěřoval argumentům Američanů a Britů o nutnosti kolektivní obrany proti komunistické hrozbě a vykládal si tyto pokusy jako snahu o potlačení nezávislého rozvoje státu. Mocenská politika obranných aliancí měla charakter neviditelné pavučiny, kterou omotala kolem strategicky důležitých základů a poté postupně utahovala. Pro Násira představovalo napojení do vojenskopolitických institucí západu hrozbu pro jeho neutralistickou koncepci zahraniční politiky. Egypt měl být nestranný v americko-sovětském sporu a zaměřit se převážně na vlastní vývoj uvnitř Arabského světa. Odmítání studenovélečné polarizace a následného impulzu k budování vojenskopolitických aparátů spojovalo Egypt s ostatními státy třetího světa. Násir podporou Hnutí nezúčastněných zemí chtěl dát jasné znamení obou blokům, že pokud chtějí získat přízeň Egyptů, musí zaujmout odlišný přístup, co nepoškozují princip „pozitivní neutrality“. Identifikování se s ostatními státy stojícími vně studené války, umožnilo Násirovi vystupovat s větším sebevědomím a pružně reagovat na možné výzvy. Odpoutání od povinností spojených s kooperací s jedním či druhým blokem dovolilo Násirovi prosazovat egyptské národní aspirace.³⁷

Americké politické kruhy pohlížely na sílící neutralistické cítění ve státech třetího světa odmítavě. Zejména Dulles byl rozčarován. Masivní emancipace dříve ujařmených národů přišla v období, kdy docházelo ke komunistické penetraci. V sázce byl osud dvou třetin světové populace, kterou mohl Sovětský svaz využít pro své mocenské zájmy. Události v Číně napověděly, že Spojené státy musí přistupovat k situaci ve státech třetího světa bedlivě. Případná ztráta dalších důležitých zemí by mohla zpustit dominový efekt s nedozírnými důsledky na bezpečnost metropole. Nestranným postojem si podle Američanů Egypt zahrával s vlastním osudem. Dulles viděl v neutralitě první krok k tomu, aby se daná země dostala pod „komunistickou kontrolu“. Americká snaha prosazovat regionální stabilitu na Blízkém východě narážela na zásadní překážky. Spojené státy si uvědomovaly závazky vyplývající z izraelsko-amerického přátelství a důsledky této spolupráce pro vedení defensivní politiky v regionu. Při současné napjaté situaci mezi oběma stranami konfliktu bylo důležité neposkytnout záminku k pokračování bojů. Američané proto zajmulí nestrannou pozici a snažili se naklonit jak Židy, tak

³⁷ CHILDERS, E. B, c. d., s. 120–121.

Araby. Díky trojstranné dohodě s Francií a Velkou Británií z roku 1950 měly být regulovány dodávky vojenského materiálu do regionu a vytvořeny podmínky pro vzájemné vyrovnání. Deklarace si kladla za cíl zabránit vzniku dalšího konfliktu a předejít závodu ve zbrojení. Izrael a okolní státy měli být izolovány a přesvědčeni o nezbytnosti mírového řešení konfliktu.³⁸

Američané uvítali britskou iniciativu propojení regionu do kolektivní defensivní aliance, avšak k velkému překvapení Britů se nerozhodli vstoupit do této organizace. Eisenhower se v této době zaměřoval hlavně na situaci v Evropě a nebyl odhodlán k rozhodným krokům v oblasti Blízkého východu. Zdrženlivost Dullese k příslibení účasti pramenila ze záběru paktu. Ústřední role Iráku a Núrího mocenské zájmy v Zajordánsku a Sýrii nepřímou ohrožovaly Izrael a vyvolávali vlnu pobouření u Násira. Z pohledu státního sekretáře bylo mnohem přínosnější utvořit hráz proti pronikání sovětského vlivu pouze ze zemí nacházejících se bezprostředně u jeho hranic. Přesunutí obranných pozic co nejvíce na sever by umožnilo efektivně čelit vojenské hrozbě.³⁹ Americká obranná alternativa Severního řetězu se chtěla vyhnout ohnisku arabsko-izraelského konfliktu. Utvoření paktu pouze z okrajových států regionu Turecka, Íránu, Afghánistánu a Pákistánu by umožnilo Spojeným státům vojensky podpořit tento projekt vzhledem k periferní pozici jejich členů. Eisenhower ani Dulles si nechtěli odcizit Egyptany ani Izraelce vstupem do Bagdádského paktu, nýbrž si zachovat prostor pro diplomatické vyjednávání.⁴⁰

Americké a britské zájmy v regionu stály na třech pilířích. Zajistit nepřerušovanou dodávku ropy, udržet stabilitu a zabránit Sovětskému svazu v získání strategických pozic. K realizování těchto cílů bylo nutné skoncovat s prodlužující se arabsko-izraelským sporem. Právě tento konflikt se projevil jako hlavní překážka pro realizaci bezpečnostního mechanismu. Místo toho, aby spojenci soustředili své síly na boj proti komunismu a upevnění vlastních pozic, byli nuceni diplomaticky manévrovat mezi podporou Arabů nebo Židů. Takováto politika vyžadovala nátlak na Araby, ať neprovokují Izraelce hrozbami o zničení, zatímco přesvědčovat druhou stranu o jejich mírumilovnosti. Výsledkem takové aktivity byla pouze nedůvěra a zhoršující se postavení spojenců v očích arabské

³⁸ KINGSEED, Cole C., *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, Baton Rouge 1995, s. 31.

³⁹ Foreign Relations of the United States (FRUS), 1955–1957, Vol. XIV., Memorandum of a Conversation, Department of State, 24 March 1955, Washington D. C. 1989, Document 55.

⁴⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Memorandum From the Counselor of the Department of State (MacArthur) to the Under Secretary of State (Hoover), 7 April 1955, Document 70.

populace. Zvyšující se frekvence potyček u hranic vyvolal strach z případné preemptivní války, co by mohla postavit obě velmoci na opačnou stranu barikády nebo vehnat Araby do komunistického tábora.⁴¹

Arabsko-izraelské urovnání mělo být uskutečněno pomocí diplomatického projektu APLHA. Přísně tajná jednání mezi Američany a Brity měla zajistit rozuzlení blízkovýchodního konfliktu. Navzdory očividným těžkostem spojeným se zprostředkováním tohoto plánu, byly oba členové přesvědčeni, že pomocí kombinace ekonomické a vojenské podpory se docílí úspěchu. Instrumentální roli v strategickém plánování hrál Egypt. Tvůrci APLHA uznali, že při pokusu urovnat arabsko-izraelský konflikt je stěžejní, aby se mírových jednání zúčastnil Egypt. Nejsilnější a nejvlivnější stát sousedící s Izraelem musel být přizván ke společnému jednacímu stolu, jinak uzavřená smlouva přestávala mít význam. Násir měl být skrze diplomatické kanály přesvědčen o vhodnosti arabsko-izraelského urovnání a potencionálních benefitech, které s tím byly spojeny. V případě jeho pozitivní reakce mu měla být nabídnuta ekonomická a vojenská pomoc, včetně bezpečnostních garancí.⁴²

Velká Británie i Spojené státy se domnívaly, že případný souhlas hlavního protagonisty s iniciováním mírových jednání pro něj bude v krátkodobém horizontu nepříznivý. Ukončení konfliktu a s tím spojená ekonomická a vojenská pomoc by mu však měly přinést kýžený nástroj pro sledování vlastních zájmů. Dulles byl připraven upevnit jeho pozici a vystavět ho jako arabského lídra. To vše, za předpokladu, že dojde k přerušení vojenské konfrontace a urovnání sporů.⁴³

⁴¹ CAPLAN, Neil, *Backdrop to „ALPHA“: Anglo-American Cooperation*, in: LEVEY, Z. – PODEH, E., c. d., s. 220.

⁴² FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Memorandum of a Conversation, Department of State, 27 January 1955, Document 9.

⁴³ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Points of Agreement in London Discussions of Arab-Israel Settlement, 10 March 1955, Document 48.

4.3 První iniciativa v NATO

Jednání Severoatlantické rady v květnu roku 1955 se neslo v duchu ženevských rozhovorů a změn ve vedení Sovětského svazu. Dulles ve svém projevu apeloval na ostatní členy aliance. Severoatlantická aliance se nacházela ve složité situaci. Navzdory uvolnění v americko-sovětských vztazích se nemělo ustupovat od snahy zvýšit svůj vojenský potenciál. Sovětský svaz se snažil pomocí výzev ke kolektivnímu zbrojení zamaskovat svoje reálné cíle v ovládnutí západní Evropy. Iniciováním Ženevských rozhovorů chtěli Sověti získat čas, nutný k přestavbě vlastních vojenských sil. Podle Dullese by si spojenci měli uvědomit, že výzvy sovětské politické elity jsou pouze příkladem užití nové podvratné taktiky, jejíž cílem bylo oslabit odhodlání západoevropských zemí upevňovat NATO. Severoatlantická aliance by měla být bdělá a setrvat ve svém dosavadním úsilí posílit kolektivní obranu kontinentu.⁴⁴

Vyjma pobídnutí k větším investicím do společné obrany prostoru vyvstala otázka mezinárodních problémů ve světě. Iniciátorem společné diskuze o situaci na Blízkém východě se stalo Turecko. Ministerský předseda Fatin Zorlu vyjádřil znepokojení nad vývojem u svých východních hranic. Úsilí konstituovat defenzivní pakt v oblasti naráželo na odpor Egypta a ostatních arabských států. Z jeho pohledu bylo neefektivnější vytvořit obranný mechanismus na základě modelu Severního řetězu a zajistit arabsko-izraelské vyrovnání. Z úvodního proslovu tureckého představitele bylo možné vysledovat obavy ze sovětské penetrace. Ankara byla obezřetná ke svým východním hranicím. Jakožto jediný členský stát NATO, který přímo sousedil se Sovětským svazem bylo v jeho zájmu stabilizovat pozice v celém regionu. Zorlu se proto pokoušel zdůraznit delikátnost situace a podnítit větší kooperaci v regionu.⁴⁵

Při další diskuzi o situaci v oblasti Blízkého východu se naplno projevil odlišné představy členů rady. Přestože si všichni uvědomovali strategický a ekonomický význam tohoto regionu pro vitalitu Severoatlantické aliance, v postoji k arabským států převládaly čistě mocenské zájmy. Dulles obhajoval vystavění obranného mechanismu pouze ze států sousedících se Sovětským svazem. Ocenil stávající vývoj v oblasti výstavby obranného kordonu a potrhnuv připravenost

⁴⁴ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 9th May 1955*. C-R (55) 18. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

⁴⁵ Tamtéž

Spojených států podporovat jakýkoli stát, jehož cílem je čelit komunismu. Macmillan vyzdvihnul roli Bagdádského paktu a povinnosti vyplývající ze smlouvy s Irákem. Názory Christiana Pineaua reflektovaly pozici socialistické vlády. Francie se po fiasku v Indočíně zaměřovala hlavně na oblast Severní Afriky. Rezervovaný postoj k oběma obranným alternativám byl způsoben eskalujícím konfliktem v Alžíru. Francie odmítala přijmout členství v Bagdádském paktu ze strachu o podporu britských zájmů a negativní reakci u svých spojenců.⁴⁶

Prakticky poprvé od založení Severoatlantické aliance se jednání všech členů zaměřilo na události odehrávající se mimo atlantický prostor. Diskuze o bezpečnostní situaci v Blízkém a Dálném východě zrcadlila zvyšující se napětí ve státech třetího světa. Pronikání studenoválečného konfliktu do oblastí mimo západní Evropu představilo výzvu pro celou alianci. Vzhledem ke strategické poloze Blízkého východu nebylo možné, aby členové NATO ignorovali vývoj v této části světa. Diskuze mezi klíčovými členy probíhala v poklidu a s porozuměním k odlišným cílům států v regionu. Představení postojů jednotlivých vlád k událostem v Blízkém východě se setkalo s pozitivními ohlasy. Podle Dullese bylo jednání velice hodnotné a navzdory odlišným hlediskům se dosáhlo shody v nutnosti udržet stabilitu v regionu. Evropští politici přivítali příležitost seznámit se s americkým pohledem na situaci v Čínské republice a diskutovat o bezpečnosti ve strategicky klíčových oblastech Blízkého východu.⁴⁷ Čistě informační charakter takto vedeného jednání byl pro všechny zúčastněné prospěšný. Evropští společníci získali náhled do vojenskopolitického smýšlení Američanů a pocit podílu na vedení společné zahraniční politiky. Dulles využil platformu Severoatlantické rady jako prostor, kde mohl uplatnit vliv na evropské členy aliance. Zahrnutí otázky Blízkého východu do plánu jednání bylo vnímáno jako experiment, kterým Američané mohli pouze získat. Obeznamit se s plány Francie a Velké Británie bez nutnosti podržovat vlastní zahraniční politiku.⁴⁸

⁴⁶ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 9th May 1955*. C-R (55) 20. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium. Citace má být tamtéž

⁴⁷ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 10th May 1955*. C-R (55) 21. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

⁴⁸ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Message From the Secretary of State to the President, 10 May 1955, Document 8.

5 Externí hrozba

5.1 Prodej zbraní

Oblast Blízkého východu se v první polovině roku 1955 stala epicentrem egyptko-izraelského konfliktu. Obě znepřátelené strany se střetávaly poblíž uměle vytvořených hranic státu Izrael. Hlava nově vybudovaného státu David Ben Gurion přispěl k eskalaci roztržky svojí kontroverzní odvetnou politikou. Při reakci na arabský útok, byť domnělý či plánovaný, odpovídal mnohonásobně devastující silou. Chladnokrevné vojenské případy vedeny s chirurgickou přesností si vyžadovaly desítky obětí. Navzdory mezinárodnímu opovržení nebyly vojenské kruhy nakloněny k užití jiných prostředků. Ben Gurion chtěl pomocí vedení této politiky reprezentovat odhodlání Izraele nebýt pouze bezbranným pozorovatelem. Už se neměla opakovat situace, kdy bylo židovstvo bezmocné. Nyní nastalo období, kdy měli Izraelci pozvednout hlavy. Dost bylo zneužívání a podřadného postavení Židů v okolních státech. Ben Gurion chtěl svým spoluobčanům sdělit, že nyní už nejsou cizinci ve svém státě, nýbrž jeho plnohodnotnou součástí. Izrael je tady od toho, aby je chránil a poskytl jim pocit hrdosti a bezpečí.⁴⁹

Po izraelském útoku na Gazu 26. února, při níž byli Egypťané na hlavu poraženi, se obnovila otázka vyzbrojení egyptské armády. Z předchozích střetnutí s Židy bylo zřejmé, že jejich jednotky jsou kvalitativně lepší vyzbrojeny. Egyptská armáda v této době disponovala pouze zastaralými zbraněmi z dob druhé světové války a jenom malým počtem letadel. S narůstajícími pohraničními konflikty začala růst poptávka po moderním vojenském materiálu. Násir byl nucen postupně upustit od svých ekonomických plánů a veškeré úsilí zaměřit na zajištění národní bezpečnosti. Vojenské neúspěchy Egypta poukázaly na neprofesionalitu vojenských kádru, včetně Násira. Nejednalo se tedy pouze o snahu čelit židovskému expanzionismu, ale taktéž upevnit vlastní pozici. Otázka vlastního vyzbrojení se stávala postupně tak beznadějnou, že přestávalo hrát roli, odkud materiál přišel. Nutné bylo získat moderní zbraně, nehledě na to, z jakého zdroje.⁵⁰

Násir očekával, že získání vojenského materiálu v období sílícího konfliktu s Izraelem bude velice složité. Po předchozích zkušenostech s odmítavým postojem

⁴⁹ NEFF, Donald, *Warriors At Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*, New York 1981, s. 46.

⁵⁰ FRUS, 1995–1957, Vol. XIV., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 1 October 1955, Document 321.

západních velmocí k prodeji dostatečného počtu zbraní, co odpovídaly egyptským požadavkům, proto zvolil alternativu. Iniciováním rozhovorů se Sovětským svazem egyptský ministerský předseda sondoval odhodlání komunistů podpořit vlastní režim. Navázání kontaktů s Moskvou a získání oficiální nabídky prodeje vojenského materiálu uvolnilo Násirovy ruce. Nyní už se nemusel spoléhat na přívětivost Velké Británie a Spojených států a být instrumentem v jejich blízkovýchodní politice. Hráni moskevské karty mu poskytlo lepší vyjednávací pozici pro jednání se západními velmocemi. V případě jejich neochoty vyzbrojit Egypt měl vždy v záloze náhradní plán. Postavení obou bloků do pozice, kdy se předháněly, kdo nabídne lukrativnější kontrakt, bylo promyšleným tahem, jak dosáhnout nejlepšího možného výsledku.

Násirovo oznámení o sovětské nabídce vojenského materiálu přišlo v období příprav operace ALPHA. Alarmující zprávy od amerického ambasadora Henryho Byroada v Káhiře se zmiňovaly o zoufalém postavení místního režimu. Potřeba zbraní se stala tak ožehavým tématem uvnitř egyptských vojenských kruhů, že je mohla vehnat do područí Moskvy. Spojené státy si uvědomovaly hrozbu sovětského pronikání do oblasti, ale taktéž důsledků prodeje zbraní Egyptu pro arabsko-izraelské vyrovnání a společný britsko-americký projekt. Násir byl v amerických kruzích vnímán jako rozhodující činitel v arabsko-izraelském vyrovnání. Jeho ostré vystupování proti Bagdádskému paktu a neutralistické vedení zahraniční politiky však odrazovalo Američany od bližší spolupráce. Pokud chtěl Násir uspět ve Washingtonu, musel prokázat odhodlání spolupracovat.⁵¹

Situace s vyzbrojením Egypta začala dostávat zřetelné kontury po egyptském požadavku válečného materiálu v hodnotě 27 milionů dolarů. Počáteční reakce Eisenhowera i Dullese byla kladná. Vybavení Egypta zbraněmi uvedenými v seznamu nepředstavovalo zásadní narušení mocenské rovnováhy v regionu. I s implementací tohoto materiálu by Izrael stále disponoval vojenskou převahou proti všem arabským státům. Američané chtěli tímto krokem ukázat ochotu podpořit Násira a zvrátit jeho zahraničněpolitickou orientaci.⁵² Odhodlání Spojených států poskytnout zbraně Egyptu záviselo na dodržení platebních povinností. Doplňující jednání o koupi zbraní ve Washingtonu ukázalo na neschopnost Egypta zaplatit

⁵¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 17 June 1955, Document 132.

⁵² FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Letter From the Acting Secretary of State to the Secretary of Defense (Wilson), 21 July 1955, Document 167.

dodávku z vlastních devízových rezerv. Dulles i George Allen byli pobouřeni nabídkami velvyslance Husseina na snížení ceny nebo zaplacení kontraktu z peněz určených na ekonomickou pomoc. Oboustranné vyjednávání tak skončilo na mrtvém bodě. Američané odmítali protinabídku egyptské strany splatit zbraně dodávkou vlny a Násir se zdráhal přijmout několikaletý úvěr.⁵³

Pokus Egyptanů o dosažení moderních amerických zbraní selhal na tvrdošijnosti Washingtonu poskytnout ústupky v oblasti platebních povinností. Násir viděl v rozhodnutí Američanů platit za zakázku zahraničními devízami skrytý plán, jak dohlížet na egyptskou ekonomiku. Vzhledem k omezeným zdrojům zahraničních valut, by Egypt v případě nákupu zbraní musel přijmout několikaletý úvěr. To by uvedlo Spojené státy do dominantního postavení věřitele s možností monitorovat národní výdaje. Násir si tímto ověřil, že Američané nepůjdou nikdy proti zájmu židovské lobby. Poslání i takto nevelkého počtu zbraní narušovalo stávající zahraničněpolitický kurz. Nezbyvalo mu tedy nic jiného než přijmout sovětskou nabídku. Násir si dobře uvědomoval riziko spojené s tímto obchodem a potenciální odcizení západních velmocí. Při zvyšujícím se napětí ve vojenských kruzích však nešlo odmítnout takto výhodnou smlouvu. Egypt získal na základě československo-egyptského kontraktu 200 letadel, 100 tanků, které splatil svým hlavním vývozním artiklem – bavlnou.⁵⁴ Jednalo se o největší jednorázový obchod s vojenským materiálem v historii Blízkého východu. Pro Násira znamenalo obdržení moderních zbraní zlomový okamžik. Nejenže se tímto naplnil dlouhý sen egyptských nacionalistů o dosažení zbrojního potenciálu srovnatelného se západními zeměmi. Jednalo se taktéž o nástroj pro politické vzdorování Bagdádskému paktu. Ostatní arabské státy měly být přesvědčeny o vhodnosti neutralistického zahraničněpolitického kurzu a výhod, které jsou s tím spojeny.⁵⁵

V Londýně i ve Washingtonu nenechalo nikoho na pochybách, že Československo hrálo ve vyzbrojení Egypta pouze roli sprostředkovatele. Dodávka válečného materiálu do výbušné oblasti Blízkého východu byla diplomatickou prohrou Spojených států. Navzdory znepokojujícím zprávám z Káhiry nebyly americké politické kruhy nakloněny k podpoře egyptského režimu. Sovětský svaz

⁵³ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, 29 July 1955, Document 178.

⁵⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Memorandum From the Secretary of State's Special Assistant for Intelligence (Armstrong) to the Secretary of State, 23 September 1955, Document 301.

⁵⁵ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 3 October 1955, Document 325.

proto využil příležitosti k ekonomickému pronikání do oblasti. Představení Moskvy jako dodavatele zbraní zkompromitovalo spojeneckou trojstrannou dohodu. Spojené státy a Velké Británie už nebyly schopné regulovat přísun válečného materiálu do Blízkého východu. Československo-egyptská smlouva byla z tohoto pohledu zakamuflovaným trojským koněm, co mohl způsobit masivní závod ve zbrojení. Sověti se rozhodli hrát roli obchodníka se smrtí v oblasti klíčového zájmu Spojených států. Studenoválečné soupeření tak nabralo nové dimenze.⁵⁶

Rozhodnutí Násira kooperovat se Sověty bylo viděno jako zoufalý pokus o vyrovnání sil s Izraelem. Dulles i ostatní tvůrci zahraniční politiky si byli vědomi, že egyptský vůdce jednal čistě pragmaticky. Přesto zůstávaly obavy, zda bude schopen udržet komunistický nátlak. Bylo proto nutné postupovat více než obezřetně. Dulles se po seznámení se závěry zpravodajských služeb rozhodl neodpovídat žádnými sankcemi. Vzhledem k egyptskému hospodářství hrozilo, že uplatnění odvetných ekonomických kroků by mohlo vést k hlubšímu navázání na čínský a sovětský trh.⁵⁷ Spojené státy proto zaujmulý vyčkávací pozici. Společný britsko-americký plán počítal s tím, že Násir se v současné době nacházel v opojení z nových zbraní. Teprve jeho pozdější činnost měla napovědět, zda nabytí vojenského materiálu změnilo jeho pohled na arabsko-izraelské vyrovnání. Ze strachu ze sovětské hrozby neměla být proti Násirovi uplatněna přímá agrese. Naopak se mělo upevňovat postavení v okolních arabských státech, například rozšířením Bagdádského paktu. V případě, že Násir nebude sledovat protizápadní politiku, se mělo zvážit znovuoobnovení operace ALPHA.⁵⁸

Američané si nemohli za současné situace znepřátelit egyptský režim. Násirova kooperace se Sovětským svazem a vyslání značného množství zbraní mělo destabilizující efekt pro celou oblast. Moskva záměrnou podporou jedné strany konfliktu nutila Spojené státy opustit politiku nestrannosti a přiklonit se na stranu Izraele. Dulles moc dobře věděl, že izraelsko-arabská rozmíška dlouhodobě podřývala západní pozice v oblasti a umožnila Sovětům využít tohoto konfliktu pro vlastní účely. Obchod s Československými zbraněmi byl příkladem jejich záměrné podvrtné činnosti. Násir byl na pozadí těchto realit vnímán spíše jako oběť této

⁵⁶ NICHOLS, David S., *Eisenhower 1956: The Presidents's Year of Crisis – Suez and the Brink of War*, New York 2012, s. 29.

⁵⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., National Intelligence Estimate, 15 November 1955, Document 411.

⁵⁸ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Telegram From the Department of State to the Secretary of State, at Geneva, 29 October 1955, Document 368.

politiky. Egyptskému režimu měla být nabídnuta ještě jedna příležitost. Pro Američany bylo dosažení izraelsko-arabského vyrovnání tak klíčové, že se dokázali povznést nad rozhodnutím Násira přijmout zbraně z východního bloku. Podezření však stále převládalo. Egypt měl demonstrovat svoje odhodlání přispět k usmíření, jinak nemohl počítat s americkou podporou.⁵⁹

⁵⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XIV., Telegram From the Delegation at the Foreign Ministers Meetings to the Department of State, at Geneva, 3 November 1955, Document 384.

5.2 Změna taktiky

Dodávka vojenského materiálu do Egypta reflektovala změnu ve vedení sovětské zahraniční politiky. Zrevidováním do té doby dominantní politické linie, se změnil přístup k nově se formujícím státům třetího světa. Se silící ekonomickou a vojenskou základnou se stával Sovětský svaz stále dominantnějším hráčem v mezinárodních vztazích. Chruščov byl přesvědčen, že nyní nastalo období, kdy se rovnováha moci přiklonila k Sovětskému svazu. Postupná dekolonizace a emancipace dříve podmaněných zemí naskytla Moskvě příležitost, jak rozšířit svůj vliv na území Asie a Afriky. Nový kurz sovětské zahraniční politiky se musel přizpůsobit podmínkám specifickým pro Blízký východ. Rusové moc dobře věděli, že desetiletí kolonialismu vybuodovalo v podvědomí Arabů odpor ke všemu, co představovalo jen zdánlivý dojem externí dominance. Bylo proto nutné navázat vztahy v jiné sféře než v oblasti vojenskopolitické spolupráce. Sověti se proto zaměřili na materiální a ekonomickou pomoc. Poskytnutí prostředků pro realizaci vlastní hospodářské a politické nezávislosti bez nutnosti napojení do defensivního uskupení bylo pro arabské státy velice lákavé. Za podporou těchto zemí nestály pouze mocenské zájmy Moskvy, ale taktéž snaha překonat domácích hospodářských obtíží. Vytvořením opěrných bodů v regionu se mělo dosáhnout potenciálních odběratelů pro vlastní průmyslové výrobky a zdroje nerostných surovin.⁶⁰

Ekonomická penetrace Sovětského svazu do států třetího světa znepokojila Severoatlantickou alianci. Navázání kontaktů skrze hospodářskou a materiální pomoc ve státech Blízkého a Dálného východu bylo vykládáno jako další forma podvratné činnosti. Nová linie sovětské zahraniční politiky už tak necílila na vyvolávání konfliktů v Evropě, nýbrž přesunula svůj zájem k nově se utvářejícím státům. Představení Sovětského svazu jako spolubojovníka Arabů za jejich nezávislost poškozovala dlouhodobé zájmy některých členů v oblasti. Rusové záměrně podněcovali antikolonialistické nálady a povzbuzovali místní nacionalistická hnutí. Velkorysé nabídky ekonomické spolupráce byly dalším nástrojem v arsenálu Sovětů, jak dosáhnout hegemonie v těchto regionech. Předběžné odhady hovořily o tom, že v případě zachování stávajícího růstu exportu východního bloku dojde v roce 1960 ke dvojnásobnému navýšení zahraničního

⁶⁰ CHRUŠČEV, Nikita S., *Khrushchev Remembers*, Boston 1970, s 431.

obchodu. Z aktivity Rusů v Jižní Americe bylo patrné, že pronikání jejich ekonomického a politického vlivu se nebude omezovat pouze na geograficky blízké oblasti. Nová koncepce zahraniční politiky byla velice pružná a přizpůsobivá. Navzdory relativní slabosti sovětské ekonomiky, umožňovalo řízené plánování využívat průmyslový potenciál pro dosažení svých politických cílů. I kdyby produkce ve východním bloku stagnovala, pomocí změn v ekonomickém plánování se mohlo dosáhnout zvýšené produkce pro odbyt do států třetího světa. Takto postavený politický systém byl schopen minimalizovat výrobu spotřebního zboží bez obavy politiků o setrvání ve své funkci. Rozhodnutí, co by se v západních zemích rovnalo politické sebevraždě.⁶¹

Jednání Severoatlantické rady ke konci roku 1955 reflektovalo dosavadní vývoj v mezinárodních vztazích. Československá dodávka zbraní Egyptu a další aktivita Sovětského svazu v hospodářské oblasti poukázala na měnící se podmínky studenoválečného soupeření. Itálie se obávala, že pokud NATO nebude reflektovat takovou změnu v taktice Sovětů, může nastat situace, kdy dojde ke ztrátě oblastí nacházejících se v bezprostřední blízkosti Atlantického prostoru. Ministr zahraničních věcí Gaetano Martino vybízel své kolegy k větší jednotě. Členové Severoatlantické aliance měly pohotově odpovědět na nový kurz sovětské zahraniční politiky prohloubením kooperace v oblasti hospodářské podpory. Implementací článku 2 Atlantické charty mělo dojít k implementaci technické, finanční a materiální pomoci státům třetího světa.⁶² Členské státy měly kolektivní spoluprací zefektivnit dosavadní humanitární výpomoc v těchto oblastech. V případě, že s těmito státy nebude navázána spolupráce, Sovětský svaz by s radostí poskytl svoji podporu. Severoatlantická aliance podle něj nemohla ignorovat dosavadní vývoj v oblasti Blízkého a Dálného východu. Uplatněním článku 2 mělo dojít k inovaci obraného spojení a vybudování nástrojů pro potírání sovětského vlivu.⁶³

⁶¹ The North Atlantic Council. *The Economic Penetration of the Soviet Countries in the Middle East and Sout-East Asia*. C-M (56) 29. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

⁶² Viz. Příloha: Severoatlantická smlouva

⁶³ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 16th December 1955*. C-R (55) 60. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

Iniciativa upevnění spolupráce v oblasti humanitární pomoci se však nenesetkala s širší podporou v Radě. Kanada a ostatní členové neviděly alianci jako vhodnou platformu pro vedení kolektivní ekonomické pomoci. OEEC a jí podobné instituce byly mnohem více vhodné pro tuto aktivitu. Vytvoření takovéto agendy uvnitř NATO by bylo kontraproduktivní. Hospodářská pomoc rozvojovým zemím byla stěžejní pro vzdorování sovětského pronikání, nicméně její provádění mělo zůstat v gesci jiných orgánů.⁶⁴

Lze bez pochyby tvrdit, že iniciativa Itálie byla řízena skutečnou obavou z rozpínavosti Sovětského svazu do oblastí vitálního zájmu aliance. Martino svým plánem dvoustupňové ekonomické kooperace usiloval taktéž o investice do vlastní země. Plán koordinace v oblasti ekonomických výdajů počítal i s vložením kapitálu do „oblastí členských států, které zaostávají za průměrem aliance“. Navázání nutnosti čelit ekonomickému pronikání Moskvy se zdokonalením chudých oblastí členských států byl vychytralým způsobem, jak vylepšit situaci na jihu Itálie. To vysvětlovalo podporu Martinově návrhu od Řecka a Portugalska, které vzhledem k vlastní ekonomické situaci toužily po výhodných investicích.⁶⁵

Diskuze o rozšíření pravomocí Severoatlantické aliance byla automatickou reakcí na zvyšující se sovětské nebezpečí na poli ekonomické spolupráce se státy třetího světa. Zdůrazněním povinností spjatých s článkem 2 Atlantické smlouvy se odvolávalo na možné cesty, kudy by se aliance měla ubírat za předpokladu vzniku nových výzev. Iniciativa Itálie však narážela na limity samotné Severoatlantické aliance. Článek 2 byl definován za účelem odstranění rozporů mezi jednotlivými členy v oblasti hospodářské politiky, ne ke konstituování kolektivní humanitární politiky. Ostatní členové si uvědomovaly, že postup v této oblasti je lepší zajišťovat externě, pomocí kanálu určených pro tuto aktivitu. Zejména Spojené státy pohlížely na impuls ke společné realizaci ekonomické pomoci podezřívavě. Dulles byl překvapen solidaritou a pocitem kompaktnosti mezi jednotlivými členy, přičemž označil tento summit jako „nejlepší v historii NATO.“ Rozšíření agendy aliance o ekonomickou aktivitu však ostře napadl jako příklad propagandy, kterou Spojené

⁶⁴ Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Vol. IV., Telegram From the United States Delegation at the North Atlantic Council Ministerial Meeting to the Department of State, 17 December 1955, Washington D. C. 1988, Document 14.

⁶⁵ The North Atlantic Council. *The Implementation of Article 2 of the North Atlantic Treaty on 13 Jan, 1956*. C-M (56) 5. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

státy „musely vždy očekávat na jednáních se svými spojenci.“ Činnost aliance ve sféře humanitární pomoci podle něj „nezaručovala úspěchy v ekonomickém plánování.“⁶⁶

⁶⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. IV., Memorandum of Discussion at the 271st Meeting of the National Security Council, Washington, 22 December 1955, Document 17.

6 Cesta k Aswanu

6.1 Andersonova mise

Společný britsko-americký projekt ALPHA musel být po prodeji vojenského materiálu Egyptu pozdržen. Pronikání Sovětského svazu do oblasti zásadně zkomplikovalo realizaci arabsko-izraelského vyrovnání. Tím, že se Moskva přiklonila k jedné straně konfliktu, bylo pro Američany stále více složité pokračovat v nestranné politice vůči oběma zemím. Po oznámení československých dodávek vojenského materiálu začal v Izraeli souboj s časem. Jejich úhlavní nepřítel měl nyní k dispozici moderní zbraně, ke kterým samotní Izraelci měli omezený přístup. Zatímco prvotní studie se lišily v tom, kolik operativního materiálu se skutečně do Egypta dopravilo, Izraelci byli přesvědčeni, že československá zbrojní smlouva zkompromitovala jejich obranu. Vyzbrojení země se tak stalo otázkou vlastního přežití. Židé předpokládali, že v průběhu následujících 6-8 měsíců dojde k zaškolení egyptských jednotek a ztrátě kvalitativní převahy. Zvyšující se nervozita a obavy z vlastní obranyschopnosti vedly Izraelce k zoufalým pokusům o navázání kontaktů se všemi výrobci zbraní. Přeceňování sil soupeře a pesimistický pohled na stav vlastních ozbrojených složek vedl k vypracování prvních plánů na preemptivní válku.⁶⁷

Američané se ocitli po vyzbrojení Egypta československými zbraněmi v nezáviděníhodné pozici. Oblast Blízkého východu, ve které mělo dojít k uklidnění situace, byla podvratnou aktivitou Sovětů pohlcena do závodu ve zbrojení. Spojené státy, jakožto bezpečnostní garant v regionu, se však nechtěly řídit podle pravidel svého nepřítele. Započetí vyzbrojování spřátelených režimů by mělo fatální důsledky pro izraelsko-arabské vyrovnání a bezpečnost západní Evropy. Dulles nebyl ochoten obětovat stávající zahraničněpolitickou linii kvůli podpoře Izraele. Takovýto krok by závažně poškodil Spojené státy v očích Arabů a více je vehnal do sovětského tábora. Dulles si uvědomoval rostoucí bezvýchodnost situace pro Izrael, nicméně jejich komentáře o preventivní válce bral jako provokaci, za účelem přimět Spojené státy k vyplnění svých povinností. Američané moc dobře věděli, že navzdory československé dodávce zbraní Egyptu měli Židé výraznou kvalitativní převahu. Jejich strach z prolomení vlastní obrany byl tak

⁶⁷ Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Vol. XV., Telegram From the Embassy in Israel to the Department of State, 19 January 1956, Washington D. C. 1989, Document 13.

pouze odrazem jejich komplexu méněcennosti a zranitelnosti. Dulles dal sice pokyn ke zprostředkování obchodu s kanadskými stíhačkami pro IDF, to bylo však vše, s čím byl ochoten pomoci. Izraelci měli být přesvědčeni, že k dosažení bezpečných hranic existuje i jiná cesta než udržování stále vojenské superiority.⁶⁸

Se zvyšujícím se napětím v oblasti Blízkého východu přistoupili Američané ke znovuoobnově jednání o arabsko-izraelském usmíření. Po fiasku s operací ALPHA se nyní odstoupilo od společné kooperace s Velkou Británií a přešlo k více konstruktivním vyjednáváním. Britové obtěžkáni povinnostmi v Iráku se nejevili jako vhodný partner pro řešení tohoto sporu. Vysláním Roberta Andersona do Káhiry a Tel Avivu se usilovalo o nalezení společného východiska z dlouhotrvajícího konfliktu. Američané stále kalkulovali s vystavěním Násira jako budoucího vůdce arabského světa. Předpokládalo se, že egyptský premiér bude ochoten k ústupkům za slib americké pomoci a omezení Bagdádského paktu pouze na oblast severního řetězu. Pro dosažení arabsko-izraelského usmíření byly Spojené státy ochotny investovat nemalé částky. Za předpokladu přijetí ústupků jim měla být poskytnutá velice štedrá kompenzace.⁶⁹

Andersonova tajná diplomatická mise byla dalším z marných pokusů, jak dosáhnout izraelsko-arabského vyrovnání. Nehledě na prvotní úspěchy a upřímné vystupování obou politiků, bylo zřejmé, že dosažení konsenzu není v současné době proveditelné. Hlavním problémem na obou stranách byla otázka předefinování hranic Izraele. Ben Gurion i Násir se rozcházel v představách, jak uskutečnit napojení Egypta na ostatní státy Blízkého východu. Izraelci odmítali jakékoli úpravy vlastních hranic a místo toho nabízeli vytvoření koridoru, což se setkalo s odmítavými reakcemi v Káhiře. Americké úsilí usmířit oba zneprátelené celky naráželo na jejich nechuť poskytnout jeden druhému ústupky. Ani potvrzení finanční kompenzace se nesesetkalo s úspěchem. Zakořeněný arabsko-izraelský antagonismus měl hluboké kořeny, které zabraňovaly v dosažení rozumného urovnání.⁷⁰

Po neúspěchu Andersonovi tajné diplomatické mise došlo k přehodnocení dosavadního přístupu k řešení arabsko-izraelského konfliktu. Vzájemná jednání

⁶⁸ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Message From the Secretary of State to Robert B. Anderson, at Athens, 28 January 1956, Document 47.

⁶⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum of a Conversation, White House, Washington, 11 January 1956, Document 14.

⁷⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Message From Robert B. Anderson to the Department of State, 27 January 1956, Document 41.

napověděla o tom, že obě strany mají pochybnosti o dosažení mírového urovnání konfliktu. Negativně byla především hodnocena nejednoznačnost Násirova postoje. Zatímco ze začátku rozhovorů s Andersonem bylo zřetelné jeho odhodlání přijmout ústupky a iniciovat vyrovnání, v dalším kole jednání se jeho pozice výrazně pozměnila. Opatrnost Násira zaujmout vedoucí roli v arabsko-izraelském vyrovnání byla vysvětlována jeho zvyšujícími se zájmy v Arabském světě. Přijmutí kontroverzní pozice mírotvorce uzavřením míru s Izraelem by ohrozilo jeho hegemonické plány v celém Blízkém východě. Namísto toho, aby se stal vůdčí postavou celého regionu, by byl pokládán za zrádce arabské věci a možný terč atentátníků. Násir se nechtěl zkompromitovat před ostatními Araby tímto kontroverzním krokem a ztratit jednu z premis své zahraniční politiky. Na pozadí těchto okolností byl nakloněn k arabsko-izraelskému vyrovnání pouze za předpokladu účasti dalších arabských států.⁷¹

Závěry Andersonovi mise potvrdily Eisenhowerovi i Dullesovi jejich obavy z rostoucích zájmů Egypta. Násir podle nich po dodávce československých zbraní nabyl přesvědčení o své dominantní roli na Blízkém východě. Jeho hegemonické ambice v regionu se projeví jako hlavní překážka v dosažení arabsko-izraelského vyrovnání. Násir si postupně upevňoval své postavení a stával se čím dál tím více arogantní a lhostejný k výzvám Spojených států. Navzdory neochotě Izraele vzdát se, byť části svého území ve prospěch Jordánska či Egypta, došel Eisenhower k závěru, že hlavním viníkem v selhání Andersonovi mise byl právě egyptský vůdce. Trojstranné jednání se dostalo do situace, kdy Násir nebyl ochoten k žádné kooperaci s Izraelci na vyřešení vzájemných neshod. Přesvědčování Andersona z jeho ochoty přistoupit na konkrétní návrhy bylo vysvětlováno jako strategie k získání více času pro rozšiřování vlastního vlivu v regionu. Američané viděli především setkání hlav Saudské Arábie, Egypta a Sýrie v Káhiře jako snahu Násira nahradit prozápadní vliv v těchto zemích. Rozvratná zahraniční politika Egypta a intrikování jeho politických představitelů stěžovalo pozici Spojených států v Tel Avivu. Po neúspěchu Andersonovi mise byl Izrael o krok blíže k uskutečnění preventivní války. Američané v zájmu vyřešení izraelsko-arabského konfliktu

⁷¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Message From Robert B. Anderson to the Secretary of State, at Karachi, 6 March 1956, Document 168.

museli dále odolávat tlaku židovské lobby a snažit se přesvědčit Židy o vhodnosti mírového řešení konfliktu.⁷²

Spojené státy byly po dosavadních neúspěších v arabsko-izraelském urovnání nuceny přehodnotit vlastní politiku v regionu. Američané usoudili, že stávající mezinárodní situace není vhodná pro další pokusy o vyřešení konfliktu. Násir, s kterým se počítalo jako s klíčovým partnerem při řešení situace na Blízkém východě, otevřeně vzdoroval americkým zájmům v regionu. Jeho rostoucí aktivita v ostatních arabských státech cíleně podkopávala vliv západních států. Násir zneužil přívětivosti Američanů, kteří mu dali druhou šanci po jeho afěře se Sověty a rozhodl se navázat ostatní arabské státy do svého orbitu. Eisenhower proto vypracoval předběžný plán, který si kladl za cíl vzdorovat egyptské rozpínavosti. Američané se měli za současné situace pokusit separovat Egypt od ostatních arabských států a představit krále Saúda jako lídra arabského světa. Prezident kalkuloval s tím, že pokud se Násira podaří izolovat od ostatních soukmenovců, nezbyde mu nic jiného než spolupracovat. Egyptský premiér si nemohl dovolit být okleštěn od dění ve zbytku Blízkého východu, ani hlouběji kooperovat se Sovětským svazem. V případě, že by takovýto plán vyšel, Násir by byl ochoten zvážit americkou nabídku na egyptsko-izraelské vyrovnání.⁷³

Původní Eisenhowerův plán na vystavení Saúda jakožto možné vedoucí osobnosti regionu pramenil z jeho přesvědčení, že Saudská Arábie jakožto poutní místo všech muslimů má potenciál být představitelem všech Arabů. Takovéto mínění se však kompletně rozcházelo s mocenskou realitou Blízkého východu. Prezident při vypracování nového pojetí blízkovýchodní politiky obcházel dynastické rozmršky mezi oběma arabskými panovnickými rody. Saúd nejenže nedosahoval kvalit svého otce, ale byl taktéž zatížen odvěkými spory s vládci Jordánka a Iráku. Byly to právě jeho předci, co vyhnali Hašemity z Arábie. Vystavění Saúda jako Násirova konkurenta by zcela jistě odcizilo Núrího a Husajna a případně vedlo k jejich spřátelení s Egyptem.

Během přípravy nové politické linie vůči Egyptu byly Spojené státy nuceny spolupracovat s Velkou Británií. Britové si stále vydržovali značný vliv v oblasti a jejich spolupráce byla podstatná vzhledem k cílům tohoto nového schématu.

⁷² FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Diary Entry by the President, 8 March 1956, Document 177.

⁷³ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Diary Entry by the President, 13 March 1956, Document 187.

Američané chtěli uplatněním jistých kroků přesvědčit Násira, že jeho dosavadní neutralistický politický kurz, při němž zneužíval obě supervelmoci k dosažení vlastních mocenských zájmů, je nepřijatelný. Proti Egyptanům neměly být použity tvrdé sankce, ze strachu z jejich úplného odcizení, nicméně měla být aplikována zdržovací taktika v oblasti ekonomické pomoci. Britové i Američané se rozhodli oddalovat jednání o poskytnutí půjčky na projekt Asuánské přehrady a zvolnit vyjednávání v dalších oblastech humanitární pomoci. Zpomalení těchto projektů mělo sloužit jako výstraha pro dosavadní politiku Egypta. Násir měl být obeznámen s tím, že jeho dosavadní zahraničněpolitická orientace zabraňuje západu v poskytnutí humanitární pomoci této rozvojové zemi. Výsledkem takové aktivity měla být změna egyptské politiky v ostatních arabských státech. Počítalo se, že Násirovi v situaci relativní izolace nezbyde nic jiného než se podřídít a začít spolupracovat se západem. K takovému výsledku měla docílit kooperace s Velkou Británií zejména v Libanonu, Jemenu a Sýrii, kde oba partneři usilovali o posílení prozápadních elementů.⁷⁴

V Londýně vyvolávala Násirova mocenská politika mnohem silnější emoce než ve Washingtonu. Britové museli v Iráku i ve státech Perského zálivu čelit zvyšující se popularitě egyptského premiéra. Každodenní propaganda Cairo Radio prudce kritizovala britskou správu a všechny jejich spřátelené režimy. Kritickým momentem bylo pro Edena propuštění Johna Bagota Glubba z pozice vedoucího ozbrojených složek Jordánska. Přítomností tohoto generála v Ammánu si Britové udržovali dohled nad vojenským aparátem této země. Glubb byl vydržován u královského dvora fakticky od konce první světové války a byl vnímán jako představitel britského vlivu v regionu. Jeho propuštění v březnu roku 1955 mělo podle Edena jasnou spojitost s Násirovou rozvratnou politikou v regionu. Přes přesvědčivé důkazy o tom, že skutečnou příčinou odchodu britských důstojníků byly personální neshody mezi mladým králem Husajnem a Glubbem, byli Násirovi přívrženci uvnitř Jordánské vlády označeni jako skuteční viníci. Britové byli přesvědčeni, že Egypt navázáním kontaktů se Sovětským svazem spustil do pohybu neviditelnou pátou kolonu. Získáním zbraní z východního bloku se Násir dostal do vleku mocenské politiky Sovětů, z kterého se podle Selwyna Lloyda nemohl a ani nechtěl odpojit. Podle britských bezpečnostních agentur se Násir stal prodlouženou

⁷⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum From the Secretary of State to the President, 28 March 1956, Document 223.

rukou Sovětského svazu a s jeho pomocí chtěl realizovat svoje panarabské vize. Pro naplnění svých myšlenek se rozhodl rozvrátit všechny monarchistické režimy v regionu. Proti destruktivní politice Egypta měla být podle Britů přijata mnohem tvrdší opatření. K Násirovi se již nemělo přistupovat jako k potencionálnímu partnerovi v regionu a vzpírat se přijmutí kroků, co by mohly odcizit Egypt. Američané měli být přesvědčeni, že jediným efektivním způsobem, jak čelit egyptskému tlaku je skrze Bagdádský pakt. Stávající politika usmířování nepřinesla žádné výsledky a místo toho umožnila Násirovi zaujmout vůdčí pozici v regionu.⁷⁵

Američané brali na vědomí britské obavy z rostoucího vlivu Egypta v oblastech jejich klíčového zájmu. Násirova politika v regionu na jednu stranu oslabovala pozice západu, situace však nebyla tak vážná, aby přinutila Spojené státy přijmout členství v Bagdádském paktu. Rozhodnutí vyslat vojenského představitele jako stálého účastníka v orgánech této organizace bylo symbolickým vyjádřením podpory tomuto defenzivnímu uskupení. Američané tímto gestem chtěli upevnit opozici proti Egyptu bez nutnosti profilovat se jako jednoznačný obhájce irácké politiky v regionu. Dulles nebyl nikdy připraven plně se asociovat s paktem, který byl v Arabském světě vnímán jako nástroj k prosazení hegemonických ambicí Núrího. Veškerá pozornost Eisenhowera v tomto období směřovala na Saúda, aby zaujmul vůdčí postavení v regionu. Užší spolupráce s Bagdádským paktem by zmařila dlouhodobé plány Američanů jak v Saúdské Arábii, tak i v Izraeli. Přijetí nového kurzu zahraniční politiky vůči Egyptu vyžadovalo ještě větší obezřetnost na straně Spojených států. K udržení stability v regionu museli Američané balancovat mezi jednotlivými arabskými dynastiemi a snažit se zformovat efektivní obranu proti pronikání sovětského i egyptského vlivu. Jakýkoli příslib či zcela jasný příklon k jedné ze znesvářených skupin by se mohl stát spouštěčem mezinárodní krize. Dulles nechtěl dát Britům volnou ruku v jejich blízkovýchodní politice, ani nečině přihlížet egyptským útokům na pozice západu v regionu. Zvolil proto taktiku mírného odporu, která stále počítala s možnou spoluprací s Násirem.⁷⁶

Nejednoznačné postavení Washingtonu v egyptsko-iráckém konfliktu se stalo příčinou prohlubujícího se neporozumění mezi oběma poválečnými spojenci. Britové, znepokojeni problémy v Iráku a Jordánsku, viděli odpor Američanů

⁷⁵ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum From the Secretary of State to the President, 21 March 1956, Document 223.

⁷⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Telegram From the Department of State to the Embassy in Egypt, 26 April 1956, Document 310.

zúčastnit se blízkovýchodního vojenskopolitického projektu jako důkaz jejich stálých sympatií k egyptské juntě. Jestliže se nyní mělo aktivně vzdorovat Násirovi, proč Američané stále trvali na jejich politice nestrannosti? Neúspěch Britů ujistit Spojené státy o vhodnosti zaujetí vyhraněné pozice vůči Egyptu vyvolal pochybnosti o stávajícím přístupu jejich partnerů k situaci na Blízkém východě.⁷⁷

⁷⁷ PRO CAB 128/30, CM 24 (56), 21 March 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 46–47.)

6.2 Reforma organizace

Květnové setkání Severoatlantické rady navázalo na předchozí diskuze o směřování samotné aliance. Redefinice sovětské taktiky sice poukázala na úspěch NATO v Evropě, nicméně přeorientovala pozornost Moskvy do geostrategicky klíčových oblastí pro celou alianci. Z příspěvků většiny evropských ministrů zahraničních věcí bylo možné zachytit obavu z takového vývoje. Navzdory příležitostným výzvám k uchování současné bojové pohotovosti, stále více členů naléhalo na modifikaci stávající taktiky a revize priorit tohoto uskupení. Sovětská dlouhodobá politika byla postavena na vykořisťování chyb západních států kdekoli ve světě. Jakákoli chybná kalkulace či nedostatečná spolupráce mezi členy NATO měla se stále větší propojeností jednotlivých kontinentů zdrcující dopad na obranyschopnost organizace. Pro efektivní vzdorování sovětskému vlivu měla organizace upevnit koordinaci v otázkách společné politiky. Severoatlantická aliance musela reagovat na nové výzvy mimo atlantický prostor nebo riskovat porážku od Sovětského svazu. Ideálním nástrojem pro prohloubení politické diskuze byl článek 4 Severoatlantické smlouvy. Paul-Henri Spaak jako jeden z prvních využil tento vágní bod dohody jako prvotní nástin pro možnou implementaci frekventovaných jednání na vysoké úrovni. Takováto setkání měla zamezit incidentům mezi členy Severoatlantické aliance a upevnit společnou kooperaci.⁷⁸

Po prosincovém setkání bylo jen otázkou času, než došlo k další iniciativě reformy Severoatlantické aliance. Představení článku 4 jako možného základu pro přetvoření nevojenských orgánů aliance bylo odpovědí na neúspěch s rozšířením pravomocí Severoatlantické aliance o oblast ekonomické spolupráce. Článek 2 se po dlouhé diskuzi ukázal jako nevhodný podklad pro upevnění paktu, jehož hlavní náplň tkvěla v kolektivní obraně proti sovětské penetraci. Evropané znepokojeni dosavadním vývojem, proto hledali další nástroje, jak zajistit reformu aliance, která se podle nich stávala stále méně konkurenceschopná. Současné podmínky ve státech třetího světa umožňovaly Sovětskému svazu využívat protizápadních nálad a frustrace místních obyvatel z několikaleté externí dominance impérií. V těchto oblastech klíčového zájmu pro všechny členy NATO se mělo pomocí článku 4

⁷⁸ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 4th May 1956*. C-R (56) 20. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

sladit společný postup. Už se do budoucna nemělo stát, aby rozdílná stanoviska ústředních členů aliance stála za ztrátou vlivu západu v regionu.

Americká delegace vystupovala v průběhu celého jednání značně zdrženlivě. Dulles se obával nových návrhů a pochyboval o skutečných záměrech Evropanů. Namísto toho, aby aliance neuvolňovala ze svého úsilí o paritu v oblasti konvenční výzbroje s východním blokem, se na posledních schůzích zaměřovala především na strukturální reformu. Pro Dullese byla důležitá především odpovědnost Evropanů přijmout svojí roli ve výstavbě vojenské základny aliance. Národy starého kontinentu měly projevit ochotu přispět do kolektivní obrany a sdílet břímě studenoválečného zbrojení. V souladu s tím měly zvýšit svoje výdaje na vydržování vojenských jednotek a nespolehat se primárně na materiální převahu Spojených států. Obzvláště odmítavě vnímal státní sekretář vyhybavé reakce na jeho výzvu k zachování stávajícího navyšování nákladů na zbrojení. V případě, kdy se jednání nezaobíralo povinnostmi spojenými s obranou atlantického prostoru, Evropané byly podle něj ochotni diskutovat. To se projevilo při jednání o článku 2, od kterého si slibovali přísun kapitálu ze Spojených států.⁷⁹

Reformní proud uvnitř Severoatlantické aliance představil další oblast, kde by mohlo dojít k upevnění spolupráce mezi jejími členskými státy. Rozšíření agendy této bezpečnostní organizace na podkladu článku 4 bylo pro Spojené státy přijatelnější než přetvoření paktu v ekonomický orgán. Američané se v posledních měsících se ze všeho nejvíce obávaly rostoucího nedostatku solidarity a soudržnosti mezi svými evropskými partnery. Snížení napětí mezi oběma bloky podle nich vytvořilo situaci, kdy někteří členové přestali vnímat Sovětský svaz jako primární bezpečnostní hrozbu. Ve Washingtonu převládaly obavy z možných dopadů takového trendu, co by mohl vést k roztržičnosti západní Evropy a oslabení kolektivní obrany kontinentu. Poslední události se stažením francouzských jednotek NATO do Alžírka, Kyperské krize a Britské aktivity v oáze Bujramí svědčily o takovýchto tendencích.⁸⁰

Konečný příklon Američanů k přezkoumání metod na základě, kterých by mělo dojít k implementaci článku 4 souviselo s jejich obavou ze vzniku případné roztržky mezi členy aliance. Rozšířením agendy paktu o další konzultace v oblasti

⁷⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Telegram From the Department of State to the Embassy in Egypt, 26 April 1956, Document 310.

⁸⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. IV., Memorandum of Discussion at the 284th Meeting of the National Security Council, Washington, 10 May 1956, Document 30.

zahraniční politiky se měla upevnit jednota a soudržnost. Američané souhlasili s vytvořením Výboru tří, aby zkoumal možné cesty, jak upevnit kooperaci všech členů v této oblasti. Dulles navzdory obavám z možného směřování takového vývoje, došel k závěru, že pro udržení integrity západní Evropy je nutné rozšířit vzájemnou kooperaci. Více prostoru pro diskuzi o zahraniční politice bylo podle Američanů krokem, jak zefektivnit činnost aliance. Rozšíření agendy Severoatlantické aliance o tuto oblast však nemělo vést k vyloučení ostatních forem integrace. Spojené státy byly nakloněny ke změnám uvnitř paktu, v případě, že se jednalo o prohloubení hlavního principu této instituce. Porady členských států o zahraniční situaci měly podpořit defenzivní podstatu tohoto paktu, a ne se stát předlohou pro nové směřování aliance.⁸¹

Zasedáním Severoatlantické rady v květnu 1956 vyvrcholilo snažení Evropanů o rozšíření pravomocí této organizace, jehož výsledkem bylo vytvoření pracovní skupiny pod názvem Výbor tří. Na straně reformního křídla byla naděje, že závěry práce této skupiny umožní implementovat změny, pomocí nichž se aliance přetvoří ve více než defenzivní instituci. Zjevná dvojznačnost mezi jejich záměry a těmi Spojených států tkvěla v přístupu, jak měla aliance reagovat na externí hrozbu. Zatímco Američané viděli v naplnění článku 4 upevnění paktu v oblasti politické kooperace, Evropané tímto krokem reagovali na pronikání Sovětů do oblasti Blízkého východu. Zintenzivněním zahraničněpolitické spolupráce se měla získat podpora Washingtonu v tomto regionu. Počítalo se, že tímto způsobem by se Atlantická aliance proměnila v orgán řídící všechny aktivity západu v geograficky odlehlých oblastech. Odlišné představy o tom, jakou roli měla vykonávat tato bezpečnostní aliance v období globalizovaného konfliktu vedly obě strany k podpoře Výboru tří.⁸²

⁸¹ FRUS, 1955–1957, Vol. IV., Telegram From the United States Delegation at the North Atlantic Council Ministerial Meeting to the Department of State, 10 May 1956, Document 23.

⁸² The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 5th May 1956*. C-R (56) 23. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

6.3 Odmítnutí půjčky

Hlavní událostí druhé poloviny roku 1956 se stala otázka poskytnutí úvěru na vystavění Asuánské přehrady. Vybudování této kolosální stavby bylo od revoluce hlavním cílem vojenského režimu. Egypt, převážně pokryt pískem, měl velké problémy se zemědělskou produkcí. Převážně jedinou oblastí, kde se dalo pěstovat, bylo povodí Nilu, které však se zvyšující se porodností nebylo schopné uživit egyptskou populaci. Přehrada se tak stala symbolem regenerace a uchování samotné země. Věřilo se, že vystavění Asuánu může pomoci Egyptu bojovat s rostoucí chudobou a přelidněním. Pro Násira znamenalo postavení této hráze naplnění jeho dlouhodobých mocenských i národních aspirací. Zavodněním velkého území okolo Nilu se měly vylepšit podmínky pro pěstování rostlin v čele s hlavním exportním artiklem bavlnou. Prodejem tohoto zboží se měl získat potřebný kapitál pro plošnou industrializaci. Tímto způsobem se chtěl vymanit z vlivu velmocí a stát se plně soběstačným na výrobcích vlastní provenience. Mimo to, uskutečněním tohoto megalomanského projektu chtěl Násir dokázat obyčejným Egyptanům, že mohou být hrdi na svoji domovinu. Asuánská přehrada, jejíž cena přesahovala 1,3 miliard dolarů, měla představovat dominantu Egypta. Stavbu symbolizující znovuzrození a sílu, obdobně jako pyramidy.⁸³

Financováním této monumentální stavby se neřešila pouze ekonomická situace tohoto zbídačeného státu, ale taktéž jeho politické směřování. Vystavění Asuánské přehrady vyžadovalo znatelné investice a umožňovalo potenciálnímu věřiteli kontrolovat stav egyptských financí. Američané a Britové sice koncem roku 1955 navrhli Egyptu nabídku na poskytnutí kreditu, v rámci společného postupu však záměrně zvolňovali tempo společných vyjednávání. Zdržovací taktika si nebrala za cíl zbavit Násira dojmu, že západ odmítá poskytnout peníze na jeho impozantní projekt, ale že očekává jistou změnu v jeho vystupování. Tento postoj přesně odrážel smyšlení tvůrců zahraniční politiky ve State Departmentu. Zvláště Herbert Hoover viděl půjčku jako návnadu pro Násira, aby ukončil konflikt s Izraelem. Jinými slovy Američané si slibovali, že pomocí investice do asuánské přehrady dosáhnou ústupku Násira v rozuzlení arabsko-izraelského urovnání.⁸⁴

Americko-britský postup vůči Egyptu však nepočítal se změnami v regionu po československém prodeji zbraní. Spojenci se milně domnívali, že stále přestavují

⁸³ THOMAS, Hugh, *The Suez Affair*, London 1966, s. 36.

⁸⁴ NEFF, D., c. d., s. 126.

primární zdroj financí a vojenského materiálu v oblasti. Jejich strategie byla postavená na představě, že Násir se dobrovolně vzdá svých mocenských zájmů v regionu a začne spolupracovat se Západem, jelikož představuje jedinou vhodnou variantu. Oba spojenci nebyli připraveni na to, že Sověti mohou kdykoli nabídnout mnohem výhodnější nabídku. Návštěva ministra zahraničí Šepilova v Káhiře a jeho údajný souhlas s poskytnutím financí na vystavění přehrady bez toho, aby se na něm podíleli ruští inženýři, znamenalo oslabení vyjednávací pozice spojenců. Egypťane sice nyní disponovali mnohem lukrativnější nabídkou, spekulovalo se o nulovém úroku, z egyptských politických kruhů však přicházely rozporuplné reakce na možné zahraničněpolitické směřování země.⁸⁵

Je složité objasnit, proč Američané nevyužili zřetelné proamerické nálady mezi politickou elitou Egypta a rozhodli se stáhnout svoji nabídku na vystavění přehrady. Promarnění šance, jak si naklonit Násira bylo způsobeno změnou klimatu uvnitř americké administrativy. Po přehodnocení postoje spojenců k Egyptu v březnu roku 1956 převládl ve Washingtonu dojem, že Násir je hlavní překážkou pro dosažení míru na Blízkém východě. Současně s tím začaly narůstat pochyby ohledně realizovatelnosti samotného projektu. Navzdory pozitivním komentářům ředitele Světové banky o proveditelnosti tohoto projektu za předpokladu, že dojde k mírnějším škrtům, nebyl Dulles ani ministr financí Humphrey přesvědčeni. Zejména státní tajemník se obával, že vystavění přehrady je až moc velký podnik pro stát třetího světa. Kdokoli, kdo by se ujmul výstavby této nákladné přehrady by podle něj musel zavést extenzivní ekonomické restrikce a počítat se silnou kritikou Egypťanů. Dulles za současné situace, kdy už byly vyčerpány všechny příspěvky pro rok 1956, odmítl vystoupit znovu před dotační výbor. Zažádání o dodatečné finance pro takto nákladný projekt nemělo šanci na úspěch. Senát se neskrýval svými obavami z přesycení trhu levnou bavlnou z Egypta a Násirově štvavé kampani proti Izraeli. Dosažení garancí od dotačního výboru by vyžadovalo náročná jednání a další ústupky, které Dulles nebyl ochoten přijmout. Získání zdrojů pro projekt Asuánské přehrady nebylo pro státního tajemníka tak podstatné, aby kvůli tomu ohrozil křehkou spolupráci s demokratickým senátem.⁸⁶

⁸⁵ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum From the Director of Central Intelligence (Dulles) to the Secretary of State, 27 June 1956, Document 411.

⁸⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum of a Conversation, Department of State, 25 June 1956, Document 410.

Finální rozhodnutí vypovědět prosincovou nabídku kreditu bylo založeno taktéž na dlouhodobých sporech s egyptským režim. Američané nebyli ochotni vstoupit do takto riskantního projektu bez vidiny, že jejich snažení bude odměněno. Násirův ambivalentní postoj vůči Sovětskému svazu a nedávné uznání komunistické Číny bylo příkladem jeho vypočítavosti. Eisenhower i Dulles se zdráhali propůjčit humanitární pomoc státu, jehož politické vedení těžilo ze své neutrální pozice. Američany nijak netížilo, že Sověti mohou zneužít jejich pozice a investovat do přehrady. Naopak doufali, že tak udělají. Tento projekt byl odsouzen k nezdaru a Moskva se jeho podporou mohla jediné znemožnit.⁸⁷

Pro Násira bylo vystavění této kolosální stavby vyvrcholením jeho politické kariéry, kterou byl ochoten realizovat jakoukoli cestou. Nejednalo se však o obyčejnou přehradu, toto byla politická přehrada. Násir věděl, že po dodávce zbraní z Československa je nutné obnovit rovnováhu mezi oběma zneprátelenými bloky. Prioritou se tak stalo získání půjčky ze Spojených států. Srdečné vystupování egyptské politické elity k řediteli Světové banky a jejich souhlas s podmínkami odrážel strach z možného zahraničněpolitického směřování svého státu. Násir se přes výhodnou nabídku Šepilova nechtěl hlouběji upoutat na Sovětský svaz. Přijmutí kreditu od Moskvy by zkompromitovalo Egypt v očích západu a znemožnilo mu využívat výhod jeho dosavadního postavení. Pozastavení jednání o americkém úvěru však narušilo Násirovy plány. Washington se už nechtěl nechat vydírat, ale vidět důkaz toho, že Egypťané jsou ochotni spolupracovat. Ztroskotání oboustranných jednání byla založena na tom, že Násir viděl půjčku jako čistě obchodní záležitost, bez žádných skrytých povinností, co by ho nutili pozměnit svoji současnou pozici.

Násir ke konci července 1956 začal pocíťovat efekt své dosavadní politické linie. Využívání obou bloků pro své vlastní mocenské zájmy se ukázalo být dlouhodobě neudržitelné. Za současné situace bylo velice nepravděpodobné, že Američané pomohou Egyptskému režimu. Násir se však pokusil na poslední chvíli přemluvit americké politické špičky k poskytnutí úvěru. Poslání Ahmeda Husseina do Washingtonu s pověřením přijmout americký protinávrh bylo však pouze záminkou pro jeho další krok. I když Násir kalkuloval s možným souhlasem Američanů, byl dávno přesvědčen, že finanční zdroje bude muset získat odjinud.

⁸⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Memorandum of a Conversation, White House, 19 July 1956, Document 410.

Očekával, že případné americké stažení prosincové nabídky mu poskytne *casus belli* k znárodnění Společnosti Suezského kanálu. V současných podmínkách to byl nejlepší způsob, jak zajistit peněžní prostředky. Průplav, jehož hodnota rostla společně se zvětšujícím se obchodem s ropou, mohl zaručit stálý přísun kapitálu skrze poplatky od uživatelů této komunikace.⁸⁸

Zestátnění Společnosti Suezského kanálu 26. července 1956 bylo ze strany Násira zcela logickým činem. Když začala selhávat jeho dosavadní politika balancování mezi oběma bloky, přizpůsobil se a našel vhodnou cestu, jak dosáhnout svých cílů. Konfiskace britsko-francouzské korporace byla v jeho plánech již dříve, ale až zamítnutí kreditu vytvořilo situaci, při níž bylo možné tuto akci uskutečnit. Realizování projektu v Asuánu se stávalo stále více neodkladným a Násir byl nucen jednat. Shodou okolností se na území Egypta nacházel vitální dopravní spoj, který byl taktéž posledním pozůstatkem ekonomické exploatace. Znárodněním tohoto reliktu externí dominance Násir završil několikaleté snažení Egyptanů o reálnou emancipaci. Jakožto profesionální konspirátor věděl, že tento skutek může vést k izolaci a možnému útoku Evropanů. S vyklizením britské posádky již v červnu se však možná vojenská operace zdála být nepravděpodobná. Ještě před svým uvedením do funkce egyptského prezidenta kalkuloval, že se Evropané neodhodlají k zákroku bez amerického souhlasu. Vzhledem k tomu, že zabavení majetku společnosti bylo zcela legitimní, usuzoval, že Washington bude souhlasit pouze s mírnými sankcemi. Rozhodnutí zkonfiskovat zahraniční koncern získalo Násirovi silnou podporu u arabských nacionalistů a ostatních členů Hnutí nezúčastněných států. Spoléhal na to, že veřejné mínění v těchto zemích bude dostatečné varování pro možné narušitele.⁸⁹

⁸⁸ FRUS, 1955–1957, Vol. XV., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 20 July 1956, Document 484.

⁸⁹ KYLE, Keith, *Suez: Britain's end of Empire in the Middle East*, London 2011, s. 131–132.

7 Diplomatický maraton

7.1 Hledání kompromisu

Zestátnění Společnosti Suezského kanálu vyvolalo ve Francii a Velké Británii plamenné reakce. Suez představoval hlavní dopravní tepnu pro převoz ropy z Blízkého východu. Ztrátou této stavby přišli spojenci o kontrolu nad tímto životně důležitým spojem, co jim umožňoval zpravovat dopravu mezi Evropou a Asií. Násirův akt ohrozil nejenom ekonomickou, ale hlavně obrannou životaschopnost celé západní Evropy a NATO. Blízký východ stabilně od začátku 20. století zvětšoval svojí produkci nafty a stával se postupně předním vývozcem a producentem tohoto artiklu. Francie i Velká Británie postrádaly vlastní zásoby a byly fakticky odkázány na zásobení z této části světa. Další ranou byla ztráta financí. Společnost od svého založení každoročně zvětšovala objem tržeb a následných dividend. Ztráta těchto příjmu byla hlavně patrná ve Francii, kde se nacházelo obchodní centrum této společnosti a taktéž nejvíce investorů. Evropané se od začátku shodli na jednom, Násir se s tím nemůže obejít bez úhony.⁹⁰

Původní reakce Američanů na události v Suezenu byly více zdrženlivé. Tato dopravní cesta neměla pro Spojené státy takovou klíčovou roli jako pro jejich spojence. Doprava ropy byla vedena jinými cestami a Suez se využíval pouze pro komerční obchody. Navzdory malému významu této technické infrastruktury pro Američany, si Eisenhower uvědomoval závažnost tohoto činu. Násir se zmocnil dopravního uzlu, na kterém záležela životaschopnost západní Evropy. V případě, že by se zastavil transport ropy z Blízkého východu, mohlo by to ochromit vojenský potenciál NATO. Dalekosáhlé dopady tohoto scénáře byly hlavní obavou prezidenta. Egypt nemohl figurovat jako jediná autorita, co bude rozhodovat o tom, kdo může užívat tuto veřejnou komunikaci. Eisenhower se sice sbližoval s postojem Edena, že se Egypt dopustil flagrantního útoku proti Západu, neztotožňoval se však s jeho výzvami k užití síly. Toto byla delikátní situace, při níž se muselo postupovat obezřetně a s ohledem na veřejné mínění. Jakékoli zbrklé kroky by mohly zpustit nekontrolovatelný sled událostí.⁹¹

⁹⁰ Foreign Relations of the United States (FRUS), 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in France to the Department of State, 27 July 1956, Washington D. C. 1990, Document 4.

⁹¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 30 July 1956, Document 6.

Vysláním diplomata Murphyho do Londýna si Eisenhower sliboval uklidnění situace a nahlédnutí do smýšlení britských politiků. Jeho setkání s členy konzervativní vlády poukázalo na skutečné rozčarování uvnitř nejvyšších politických kruhů. Britové vystupovali s přesvědčením, že vojenská akce je potřebná a nevyhnutelná. Násir neprávem uzmul jejich majetek a nyní drží otěže mezinárodní komunikace, odkud proudí životně důležitý zdroj. Takováto představa byla pro ně nepřijatelná. Britové se nechtěli podrobit Násirovu diktátu a byli ochotni zakročit.⁹² Ačkoli Murphyho zpráva do Washingtonu zněla velice zlověstně, plně neodpovídala skutečné situaci. Britové a zejména Macmillan záměrně zveličovali připravenost k vedení ozbrojeného konfliktu, jenom aby vystrašili Američany a dosáhli tak jejich podpory. V době, kdy Murphy přiletěl do Londýna, se ještě plně nerozběhly vojenské plány a vše bylo ještě ve stádiu předběžných jednání. Cílem Britů bylo v této fázi zajistit kompletní americkou podporu jejich požadavkům. Domnívali se, že pomocí ní by se dalo dosáhnout obdobných výsledků jako vojenským zásahem, bez nutnosti investovat potřebné zdroje.⁹³

Kalkulace Britů o možném útoku na Egypt uvedl Washington do stavu pohotovosti. Situace v Londýně i v Paříži se zdála být více než kritická. Hlavní spojenci Spojených států stáli před rozhodnutím napadnout zemi, která uplatnila svoje výsostné právo na nacionalizaci zahraničního majetku. Pro Eisenhowera toto nebyla dostatečná záminka, co by ospravedlňovala takovýto zásah. Egypt měl pravomoc jako každý suverénní stát zakročit do domény, nacházející se na jeho suverénním území za předpokladu, že vyplatí všechny akcionáře. Američané nebyli schopni slíbit svým partnerům podporu, v případě jejich útoku na Násira. Eisenhower usoudil, že za současných podmínek nemohou Spojené státy podniknout žádnou akci, jestliže nebudou přímo napadeni. Prezident byl v tomto ohledu limitován svojí domácí pozicí mírotvorce a taktéž ústavou. Případný útok na Egypt postrádal v této instanci legální podtext. Teprve možné bezostyšné narušení provozu kanálu by mohlo naklonit veřejné mínění a garantovat souhlas senátu. Prozatím se však mělo přejít k legálním krokům, které bylo možné provést. Francouzi i Britové museli být přesvědčeni, že je v jejich zájmu hledat zákonné

⁹² FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in the United Kingdom to the Department of State, 31 July 1956, Document 33.

⁹³ LLOYD, Selwyn, *Suez 1956: A Personal Account*, New York 1978, s. 92.

cesty, jak postupovat. Američané se proto rozhodli založit námitku proti konfiskaci společnosti na základě mezinárodního statusu této vodní cesty.⁹⁴

Eisenhower nikdy reálně nekalkuloval s možným napadením Suez, stále se však obával možného přerušení transportu paliva do západní Evropy a bojechtivosti Francouzů a Britů. Jeho hlavním strategickým manévrem pro rozuzlení stávající situace tkvělo v internacionalizaci stávajícího konfliktu. Zestátnění Suez se netýkalo pouze Francie a Velké Británie, ale všech uživatelů této komunikace. Rozšířením tohoto sporu o další námořní velmoci chtěl aktivizovat mezinárodní mínění. Tímto krokem se odvedla pozornost od faktického vlastnictví kanálu ke způsobilosti zpravovat tento spoj. Násir měl být přesvědčen o mezinárodním významu kanálu a přinucen přijmout opatření k zajištění jeho správné operacionalizace. Prezident se tímto plánem pokoušel uspokojit obě strany konfliktu a dosáhnout mírového urovnání. Řešení rozepře za účasti ostatních námořních velmocí bylo z jeho strany vypočítavým krokem. Takovéto schéma nutilo všechny členy jednat na základě mezinárodního práva. Francouzi a Britové by se v případě jejich souhlasu s účastí na této konferenci museli přizpůsobit takovýmto zásadám, které protirečily jejich dosavadním stanoviskům. Násir by se na druhou stranu nemohl skrývat před odpovědností za svůj čin a byl nucen podříditi se závěrům smlouvy z roku 1888.⁹⁵

Britové po příjezdu Dullese do Londýna nadále pokračovali s nátlakem na podporu vojenské akce proti společnému nepříteli. Získání závazku morální a materiální podpory se stávalo alfou a omegou britsko-francouzské politiky. Američané měli být přesvědčeni o vhodnosti vojenského zákroku a hrozby jakou představuje novodobý egyptský Mussolini. Evropané nevyžadovali plné nasazení amerických sil, ale spíše příslib, že udrží "medvěda na uzdě." Podle jejich kalkulací egyptská armáda nepředstavovala výraznou překážku, nicméně absence této rozdílové zbraně, byla vnímána jako přítěž při sledování vlastních zájmů kdekoli na světě. Spojenci po jednání se státním tajemníkem však usoudili, že bude lepší sledovat společnou akci skrze mezinárodní konferenci námořních velmocí. Takového rozhodnutí pramenilo z bezvýchodnosti dosavadní situace. Sebevíc Edén usiloval o vojenskou odplatu, musel brát v úvahu stav vojenských jednotek. Britové v té době byli zaneprázdněni boji s EOKA na Kypru, s komunisty

⁹⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Telephone Conversation Between the President in Gettysburg, Pennsylvania, and the Secretary of State in Washington, 29 July 1956, Document 23.

⁹⁵ NICHOLS, D. S., c. d., s. 136–137.

v Malajsii a Mau Mau v Keni. Příprava takto velké operace potřebovala několik týdnů náročných příprav, při kterých se mohly hledat alternativní způsoby řešení krize. Ačkoli Eden se stával každým dnem více netrpělivým a zničení Násira pro něj představovalo elementární bod jeho politiky, musel souhlasit.⁹⁶

Předmětem budoucího sváru mezi oběma spojenci se stalo ambivalentní postavení amerického tajemníka při jednáních v Londýně. Zatímco na jednu stranu odrazoval ostatní kolegy od užití síly, výslovně neodmítal možné aplikování „jiných nástrojů“ v případě Násirova odmítnutí závěrů konference. Dulles se neodvážil sdělit Evropanům, že Američané kategoricky odmítají napadení Egypta a vyvolat u nich pocit zoufalství. Uchováním naděje, že bude možné využít jiných prostředků při jednání s Egyptany, mířil hlavně na Násira. Jeho kalkulace byla taková, že nevyhloučení hrubé síly bude dostatečná hrozba pro egyptského prezidenta, co ho přinutí přijmout kompromisy. Dulles se tímto trikem dostával do problémů se spojenci. Eden využil zvláštní nestrannosti Američanů a snažil se od státního tajemníka dosáhnout explicitního závazku k použití síly. Výsledkem čehož byla zvláštní hra na kočku a myš. Dulles se snažil vymanévrovat ze situace a přesvědčit spojence, že vojenský zákrok nebude potřeba a celý spor se vyřeší pomocí mezinárodní konference. Eden na druhou stranu protěžoval jeho slova o užití alternativních prostředků a legitimizoval případnou vojenskou akci.⁹⁷

Úvodní rozhovory mezi třemi vládami v Londýně poukázaly na rozdílné přístupy k řešení suezské otázky. Američanům se povedlo přimět Evropany k účasti na mezinárodní konferenci a přijmout kolektivní postup při jednání s Egyptem. Bez nutnosti opustit jejich agresivní plány. Francouzi a Britové si uchovávali vojenský vpád jako případnou alternativu, pokud by selhala následující jednání. Problém nastal při interpretaci amerického stanoviska. Zejména pro Edena byla Dullesova slova jako balzám na uši. Jeho komentáře o tom, že obě strany jsou zajedno, aby se našla cesta, jak donutit Násira přijmout požadavky západu, u něj vzbudila dojem, že Američané sdílí jejich postoj. Ve skutečnosti se však jednalo o chybný výklad. Eden se upoutal při rozhovoru se státním tajemníkem pouze na slova, která chtěl slyšet. Jeho posedlost destrukcí Násira mu zabránila rozlišit skutečné záměry

⁹⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Telephone Conversation Between the President in Gettysburg, Pennsylvania, and the Secretary of State in Washington, 1 August 1956, Document 42.

⁹⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in the United Kingdom to the Department of State, 2 August 1956, Document 43.

Američanů. Eden zaslepen nenávisť si vysvětlil „užití síly, v případě selhání všech ostatních metod“ jako požadavek Dullese, aby se splnil rituál internacionální schůze před tím, než se napadne Egypt. Takováto představa měla zásadní dopad na následující jednání. Krve žíznivý Britové nebrali mezinárodní arbitráž jako možný nástroj, jak vyřešit spor. Podstoupení všech mírových jednání bylo nutným zlem před finálním odstartováním konfliktu.⁹⁸

⁹⁸ EDEN, Anthony, *The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: Full Circle*, London 1960, s. 437.

7.2 Konference

Spojené státy vstupovali do jednání s ostatními uživateli kanálu pod tlakem. Výsledkem této konference měl být nový plán řízení průplavu, který měl zabezpečit spojencům svobodnou plavbu a nekompromitoval egyptskou suverenitu. Vytvoření takového dokumentu, který by uspokojil obě strany konfliktu, vyžadovalo delikátní přístup. Zvláště, když jedním z členů byl Sovětský svaz a Indie, jež zastupovala absentující Egypt. Dulles se rozhodl postupovat v součinnosti s mezinárodním právem, přičemž akcentoval kanál jako mezinárodní komunikaci, jež dohled musí podléhat mezinárodnímu tělesu. Představení asociace suezského kanálu, jehož členy měli být všichni přítomní a Egypt se měla vyřešit situace ohledně údržby a vývoje kanálu. Hlavním zádrhelem tohoto plánu však byla jeho naprostá vágnost a odmítavý postoj Sovětů a Indů v jeho realizaci. Američané se vzhledem ke svému postavení dostávali stále do horší pozice. Dulles sehrál sice roli mediátora výtečně, nicméně výsledky jednání se zbylými státy přinesly pouze hrubý nástin, na základě, kterého se dalo jednat s Násirem. Neúčast egyptských představitelů značně ztížila pokračování rozhovorů. Američané věděli, že k dosažení hmatatelných výsledků bude potřeba vynaložit mnohem více času a péle.⁹⁹

Ještě před odesláním Menziesovi mise, která měla prezentovat egyptskému prezidentovi závěry summitu, se vědělo, že tato operace nemá sebemenší možnost uspět. Australský premiér, který se neskrýval svými anglofilskými postoji musel uskutečnit nemožné. Přimět Násira, aby souhlasil s plánem osmnácti států a podřídil provozování, udržování a rozvoj průplavu do rukou mezinárodní asociace. Pro egyptského prezidenta byl dosavadní vývoj překvapením. Neočekával, že zabavení majetku společnosti vyvolá tak dráždivé reakce a povede k otevřeným výhrůzkám ze strany Evropanů. Závěry schůze mu přesně potvrdily jeho kalkulace. Násir vždy počítal s tím, že uskutečnění jakékoli agrese bude záviset na stanovisku Spojených států. Vzhledem k umírněnému postoji Dullese uznal, že Američané usilují o cestu mírových rozhovorů. Rozhodl se proto hrát podle těchto pravidel. Násirovi v tuto chvíli nezbylo nic jiného. Jeho taktika po celou dobu krize spočívala ve vysílání dvouznačných signálů. Tímto se snažil vytvořit dojem, že kompromisní řešení je proveditelné, navzdory tomu, že s ním vůbec nepočítal. Suez měl být do budoucna integrální součástí Egypta a jakýkoli dohled, byť s minimální implikací pro

⁹⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Department of State to the Secretary of State, at London, 18 August 1956, Document 55.

operacionalizaci průplavu by poškodil jeho suverenitu. Násir se tímto způsobem snažil oddalovat potenciální vojenský útok proti jeho zemi. Jakmile odmítl nějaký koncept, na základě něho se měl spravovat kanál, okamžitě nabídnul jinou variantu, jak by se dalo dojít k oboustranně uspokojivému východisku. Za žádných okolností nemělo být Francouzům a Britům poskytnuta záminka k vyslání vojenské mise. Na druhou stranu měli být Američané usvědčeni, že zde stále existuje mírové řešení suezské otázky.¹⁰⁰

Selhání Menziesovy výpravy nepřekvapilo nikoho. Už před příjezdem komise tvořené z pěti států se začalo v kuloárech diskutovat o dalších případných krocích. Násir byl připraven k menším ústupkům, důležitá však byla interpretace části dokumentu, co definovala práva nového spolku. Menzies prezentoval asociaci jako orgán, co bude moci využívat všechny zařízení k tomu, aby zabezpečil volný pohyb lodí na této komunikaci. To bylo pro Násira nepředstavitelné. Tento orgán měl mít pouze styčnou a poradní funkci, a ne si vydržovat právo pohybovat se na území Egypta. K finálnímu rozhodnutí Násira tyto návrhy přispěla taktéž tisková konference Eisenhowera. Na otázku, zda Američané budou po boku spojenců při vymáhání dodržení současných nabídek, odpověděl, že preferuje spíše poklidné řešení konfliktu. Takováto reakce ubezpečila egyptské kruhy o tom, že odmítnutí návrhů nebude využito jako záminka k uplatnění síly. Hraním americké karty se spoléhali na konciliantní proud ve Washingtonu a na páku, kterou uplatňovali vůči svým evropským spojencům.¹⁰¹

Dilema britské politiky tkvělo v období diplomatických vyjednání v tom, jak utvořit podmínky, za kterých by bylo svržení Násira ospravedlnitelné v očích širší veřejnosti. Není pochyb, že vybrání Menziese jako hlavního vyjednače bylo vedeno přesvědčením, že Násir nikdy nepřijme návrhy od tohoto věrného partnera Londýna a uvolní se tak cesta pro užití „jiných metod.“ Eisenhowerova poznámka o mírovém řešení konfliktu a možném dalším kole jednání na základě smlouvy z roku 1888 zničila Edenovy plány. Nejenže se tímto prohlášením Násir přesvědčil, že mu nehrozí trest za jeho přestupky, vznikl precedens pro další kolo jednání. To odporovalo britským plánům. Eden se nechtěl zacyklit ve vyčerpávajících schůzích a dlouhých procedurálních jednáních, z kterých těžil pouze Násir. Britové se proto

¹⁰⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 15 August 1956, Document 83.

¹⁰¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Editorial Note, 4 September 1956, Document 171.

rozhodli přesunout věc do OSN. Případné řešení suezské otázky by jim zajistilo kýženou záminku pro zpuštění akce. Dalo se předvídat, že Sověti budou hlasovat po boku Arabů, což by znamenalo jasné zablokování rady bezpečnosti. UN byla brána Brity jako instance, v níž by se mělo naplno projevit neschopnost dosáhnout vzájemně prospěšného výsledku. Američané tak měli být přesvědčeni, že dosavadní mírové řešení je nerealizovatelné.¹⁰²

Po Násirově komentářích o „kolektivním kolonialismu“ došli Američané k závěru, že v současném stavu není možné vytvořit novou smlouvu, co by byla přijatelná pro obě strany. Ještě před začátkem konference byla představa taková, že k vyřešení konfliktu bude nejtěžší najít společnou řeč v oblasti operacionalizace kanálu. To však bylo v současné době neproveditelné. Američané proto byli nuceni hledat alternativní cesty, kterými by se dal spor vyřešit nebo spíše odvrátit. Zvláště když Britové hrozili odchodem do rady bezpečnosti OSN. Tento krok z jejich strany byl brán jako projev zoufalosti s dosavadním vývojem. Spojené státy věděly, že Britové pocítují zášť vůči dalšímu kolu jednání, mírové řešení konfliktu však bylo i v jejich zájmu. Od začátku suezské krize začaly ve Washingtonu vznikat odborné studie mající za cíl zpracovat případné zahraničněpolitické dopady, pokud dojde k napadení Egypta. Stěžejní byl z tohoto pohledu výzkum výzvedné služby, jehož závěry musela znát většina politických špiček. V dokumentu se tvrdilo, že útok na egyptský režim by měl destruktivní důsledky nejen na pozici Evropanů v regionu, ale taktéž na tu Spojených států, třebaže by se přijmulo neutrální postavení. Otázka vyřešení konfliktu tak nabývala větší hodnoty. Američané si nemohli dovolit, aby je bezhlavost jejich spojenců zkompromitovala před celým arabským světem. Bylo proto potřeba přijmou další opatření.¹⁰³

¹⁰² PRO CAB 128/30 Pt II, CM 62 (56), 28 August 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 74–76.)

¹⁰³ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Special National Intelligence Estimate, 5 September 1956, Document 175.

7.3 Three wise man report

Bylo pouze shodou okolností, že v průběhu mezinárodní krize docházelo současně k zásadní redefinici konceptu Severoatlantické aliance. Hledání způsobů, podle kterých by se organizace měla přetvořit, tak aby nenarušovala či nenahrazovala kompetence jiných internacionálních institucí, kolidovalo s rostoucím odcizením mezi jejich ústředními členy. Role Severoatlantické aliance v průběhu diplomatických jednání byla minimální, nicméně napověděla, jak ostatní členové přistupovali k tomuto orgánu. Shodou okolností to byli právě Američané, kdo první přišel s možností využít radu jako možný prostor pro řešení rozepře. Ze strany prezidenta to však byl pouze hrubý návrh, jak dále postupovat. Domníval se, že zahrnutí problému na program rady bude vhodným způsobem, jak si naklonit veřejné mínění a odvléci spojence od jejich agresivních plánů. Tato myšlenka však postrádala logiku. Američané po seznámení s britským a francouzským pohledem na situaci, usoudili, že budou muset užít pružnější postup, než který nabízí aliance. Vypracování mezinárodní konference námořních velmocí odpovídalo americkým cílům. Aliance neměla být zatížena jednáním, které se dalo uskutečnit alternativním způsobem. Uvažováním o radě jako možném orgánu pro řešení krize bylo ze strany Eisenhowera pouze hledáním vhodné konstrukce pro dosažení oboustranně přijatelného kompromisu.¹⁰⁴

Nakonec to byli právě Evropané, kdo lobovali za využití organizace jako nástroje k urovnání suezské otázky. Tato iniciativa byla vyvrcholením evropských snah o rozšíření pravomocí Severoatlantické aliance. Nejednalo se však pouze o to, že tento orgán získá mezinárodní odpovědnost, NATO mělo reflektovat postavení evropských států. Ty se nyní nacházeli v područí orientálního despoty, který držel nůž okolo vitálního dopravního spoje. Násir takto ohrožoval existenci celé západní Evropy. Eden obrácením se na Spojené státy s výzvou jednat uvnitř paktu, chtěl přinutit Američany k souhlasu s vojenským útokem. Sám dobře věděl, že většina evropských politiků sdílí jeho postavení. Z jeho paměti lze vyčíst, že usiloval o to, aby západ postupoval kolektivně, jako jedna entita. Tato představa však narážela na odmítavý postoj Američanů.¹⁰⁵

¹⁰⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation With the President, White House, 28 July 1956, Document 15.

¹⁰⁵ EDEN, A., c.d., 1960, s. 457–458.

Spojené státy pohlížely na aktivitu Britů s podezřením. Přesvědčení Lloyda, že jednání v Radě pomůže osvětlit stanoviska všech členů bylo viděno, jako záměr k získání širší podpory od stejně naladěných evropských zástupců. Dulles odmítal přistoupit na takovýto plán z obavy z vykreslení konfliktu v konturách studené války. Severoatlantická aliance byla zatížena okolnostmi, za jakých byla stvořena a co představovala. Pro Američany bylo stěžejní, aby nebyla suezská krize viděna jako součást studenoválečného soupeření. Případné projednání v Radě by umožnilo Násirovi vystupovat z pozice lídra všech Arabů, a ospravedlňovat svoje jednání jako boj proti bývalým uchvatitelům. Egyptskému prezidentovi neměla být dána příležitost k tomu, aby zneužil jednání evropských států jako příklad záměrného spolčování proti jeho režimu. Diplomatické jednání se mělo odehrát v mezinárodní aréně a být založeno na legálním rekursu za účasti všech postižených zemí, ne pouze malého počtu západoevropských států. Teprve tak bylo možné dosáhnout toho, aby byl na Násira vytvořen dostatečný tlak a dosáhlo se kompromisu.¹⁰⁶

Pro Dullese bylo složité přijat britskou iniciativu taktéž z důvodu toho, kdy tento podnět vzešel. Projednávání situace v Radě týden předtím, než se měla komise pěti zemí vydat na cestu do Káhiry by ohrozilo celou tuto misi. Osmnáct států, které v Londýně souhlasili s implementací internacionální asociace by mohlo po uvedení problému v NATO stáhnout svoji podporu. To by poškodilo solidaritu napříč státy a soudržnost s jakou měly vystupovat proti Násirovi. Vzhledem k dosavadní náladě mezi evropskými politiky, bylo Američanům zřejmé, že by se octli v izolaci jako jediní, co by nabádali k opatrnosti a prozíravosti. Britové a Francouzi se chtěli tímto způsobem ohraničit se stejně smýšlejícími vládami a získat podporu pro nezbytnost vojenského zásahu. Dulles byl proto nucen odklánět tyto impulsy a hledat nové cesty, jak vyhovět oběma stranám, což se setkávalo s neporozuměním u evropských partnerů. Suezská krize byla pro NATO jakýmsi testem, který přišel v období, kdy vrcholily reformní snahy. Konečné odmítnutí využít tento nástroj pro řešení suezské otázky, usvědčilo Evropany, že Severoatlantické aliance není schopna překonat svůj studenoválečný stín a účel, pro který byla stvořena.¹⁰⁷

Výbor tří moudrých ustanovený při prosincovém setkání Severoatlantické rady dále pracoval na možné reformě aliance. Z dostupných dokumentů lze vyčíst,

¹⁰⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Department of State to the Embassy in the United Kingdom, 30 August 1956, Document 154.

¹⁰⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Department of State to Certain Diplomatic Missions, 31 August 1956, Document 157.

že změny se týkaly hlavně politické kooperace mezi všemi členy. Hlavní překážkou tvůrců se stala otázka, jak zachovat princip jednomyslnosti v zahraničněpolitických otázkách, kde všechny členské státy měly výsostné právo řídit svoji vlastní politiku. Rozšíření pravomocí aliance do této oblasti naráželo na nedotknutelnost práv všech členů. Výbor tří tak musel akcentovat tento inherentní rozpor a rozpracovat změny tak, aby neodporovaly ani jednomu principu. V požadavcích pro rozvedení článku 4 se tedy počítalo s tím, že každý člen bude nucen při plánování vlastních politických plánů brát na vědomí zájmy zbytku aliance. Taktéž měly všechny státy implementovat doporučení, která byla přijata na jednom ve společných setkání. Takto vykreslené požadavky byly fakticky vším, co mohl výbor tří moudrých za současné situace uskutečnit. Formálně se doporučovalo, aby se zvýšil počet setkání na vysoké úrovni a aby generální sekretář převzal větší odpovědnost. To však byly pouze kosmetické změny. Jeden z limitů, s kterým se autoři projektu setkali byl ten, že „NATO není rozeznána jako celosvětová instituce, přesto umožňuje jeho členům diskutovat o zahraničněpolitických otázkách za předpokladu, že se týkají ostatních členů.“ Bylo možné tedy jednat o situaci mimo geografický záběr aliance, ale bez prostředků pro sladění společného postupu.¹⁰⁸

Spojené státy reagovaly na pracovní verzi výboru tří se zaujetím. Dokument podle nich obsahoval kroky, podle kterých by se mělo dosáhnout zvýšené jednoty mezi členy aliance. Výklad některých kroků byl však podle nich zavádějící. Co se týče agendy, Američané vítali možné zahrnutí zahraničněpolitických témat, i když se to neslučovalo s jejich obrazem aliance. Agenda NATO měla primárně zahrnout problémy spjaté s Atlantickou komunitou, a ne zasahovat do jiných oblastí, které neměly být primárním zájmem tohoto uskupení. Američané si zachovávali odstup. Počítali sice s větším počtem jednání a možným společným postupem, nechtěli se ale hlouběji zaplést do těchto procedur. Severoatlantická aliance patřila do velkého počtu defenzivní paktů západu. Spojené státy nebyly ochotné obětovat svoje suverénní postavení ve světové politice a vystupovat po boku ostatních členů této organizace. Zvýšenou politickou kooperací měla Severoatlantická aliance upevnit integritu mezi jednotlivými členy, a ne zahrnout do své sféry sporné téma zahraničněpolitické spolupráce. Američané se v dokumentu odkazovali na svoje

¹⁰⁸ The North Atlantic Council. *Committee of Three; Preliminary working paper, on 11th September 1956. CT3WP_5-REV1*. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

povinnosti a zájmy mimo atlantickou oblast. Tyto komentáře působily jako výstraha proti tomu, zda by se někdo pokusil desinterpretovat body o společném postupu ve sféře mezinárodní politiky. Zdůrazněním obligací spojených s vlastní ústavou si vydržovali dostatečný distanc a využívali je k zablokování případných hlubších změn.¹⁰⁹

¹⁰⁹ The North Atlantic Council. *Committee of Three; Report on the Consultation with the United States on Monday, 17th September 1956. CT-R_11*. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

7.4 SCUA

Odmítnutí návrhu osmnácti námořních zemí představovalo pro prezidenta i státního tajemníka další bezesné noci. Selhání mise bylo přisouzeno Násirově nevysvětlitelné přecitlivělosti ze všeho, co jen z dálky připomínalo mezinárodní dohled. Z komentářů amerických i evropských státníků je možné vyčíst nedostatky v jejich hodnocení egyptského prezidenta. Západní politici svými požadavky nutili Násira vzdát se symbolu, který mu vynesl status hrdiny v očích všech Arabů. Kdyby tak udělal, připravil by se o potenciál stát se vůdcem Blízkého východu. Kanál pro něj znamenal více než ekonomickou výhodu, skrze něj mohl sledovat svoje a egyptské hegemonické zájmy. Ve své podstatě to byl klasický *raison d'état*. Kanál ztělesňoval moc, kterou mohl kdykoli použít, pokud byla ohrožena svoboda Egypta. Byl to instrument, jenž mu propůjčoval statut předního hráče v oblasti zahraniční politiky, dozorce nad mezinárodním obchodem s nerostnými surovinami. Nebylo proto žádným překvapením, že nekapituloval pod nátlakem západu.¹¹⁰

Američané byli nuceni za takovýchto okolností opět improvizovat. Britský návrh projednat záležitost v Radě bezpečnosti byl za současné situace nebezpečný, jelikož možné zamítnutí rezoluce by Evropany vybavilo záminkou pro uskutečnění vojenské operace. Co by se však stalo, kdyby Sověti souhlasili s tímto usnesením? Spoléhání se na veto východního bloku bylo nebezpečným hazardem. V případě, kdyby Sověti neuplatnili právo veta, ocitli by se spojenci ještě v horší situaci, než se nacházeli. Jediný funkční paragraf OSN by nutil Egypt zvážit projednání návrhu osmnácti zemí. Bylo pochopitelné, že by se Násir tímto způsobem snažil vytěžit co nejvíce času před dalším odmítnutím tohoto projektu. Takto by Američané nejenže ztratili drahocenný čas, ale i zabránili jakémukoli postupu. Jejich cílem bylo přinutit spojence, aby se nepouštěli do tohoto riskantního podniku a sledovali alternativní postup. Otázkou však zůstávalo, pomocí jakého nástroje odvléci jejich pozornost od OSN.¹¹¹

Už v období Menziesovi mise vykryštovala na straně Američanů idea, kudy se další kolo jednání mohlo ubírat. Z Násirových komentářů bylo zřejmé, že dosažení nové smlouvy, na základě, které by měl kanál fungovat, nešlo realizovat. Dulles proto přišel s inovativním a protřelým nápadem, jak obejít tuto překážku.

¹¹⁰ FINER, Herman, *Dulles Over Suez: The Theory and Practice of his Diplomacy*, New York 1964, s. 100.

¹¹¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation, Department of State, 7 September 1956, Document 188.

Dosavadní snažení západu k získání oboustranně výhodné smlouvy bylo zmařeno obavou Násira z podřízení správy kanálu mezinárodnímu tělesu. Státní tajemník se rozhodl na problém nahlížet z jiné perspektivy. Odvoláváním se na dohodu z roku 1888 upozadil problematiku vlastnických práv a zdůraznil práva všech signujících. Suezský kanál je veřejná komunikace, která propůjčuje všem jeho uživatelům šanci svobodného průjezdu touto vodní cestou. Dulles předpokládal, že uplatnění těchto pravomocí by umožnilo vystavět organizaci, co by na sebe převzala odpovědnost spravovat provoz kanálu bez toho, aby narušila území Egypta. Takovýto koncept byl bravurní interpretací Konvence ve prospěch mezinárodní správy tohoto objektu. Tímto krokem by se vyjmula operacionalizace kanálu z rukou egyptské nadvlády, společně s výnosy za provoz průplavu. Hlavním účelem této koncepce bylo uvedení problematiky do oblasti, v níž se už Násir nemohl vymlouvat na to, že tento systém poškozují jeho zemi. O to více, Dulles chtěl tímto postupem ujistit Evropany, že je potřeba vyzkoušet i tuto variantu. V případě zpochybnění této rodící se struktury Egyptem, by spojenci získali legální premisu, podle které by mohli postupovat v Radě bezpečnosti.¹¹²

Ze strany Dullese bylo vytvoření základů budoucí Společnosti uživatelů kanálu (SCUA) zbrklým krokem. Navzdory originálnímu přístupu k řešení tohoto problému si státní tajemník neuvědomoval potíže spojené s případnou realizací takového projektu. V amerických kruzích převládalo po odmítnutí Menziesovi mise napětí z dalšího směřování krize. Nezbyvalo tedy nic jiného než se chopit jakékoli možnosti, co naskýtala aspoň reálnou šanci na vyřešení konfliktu. Představení SCUA jako výhradního přepravce a správce kanálu nebylo oboustranně přijatelným řešením. Pro Násira by takovéto uspořádání bylo méně přijatelné než nabídka, co vzešla z londýnského jednání. Nebylo pochyb, že by jmenování nové společnosti vyvolalo komplikace a konstantní neshody. Egypťané vnímali kanál jako integrální část svého území a považovali se za jediný subjekt, co odpovídal za jeho obranu a provoz. Bylo naivní domnívat se, že by Káhira povolila zahraničním pilotům vstup na teritorium, na které bylo nahlíženo jako na část Egypta. Nová asociace měla potenciál ukojit britsko-francouzské vášně a zvrátit jejich přesvědčení o násilném řešení konfliktu, nicméně na úkor vzájemně uspokojivého urovnání. SCUA byla ve

¹¹² FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation, Department of State, 7 September 1956, Document 185.

své podstatě roznětkou k mezinárodnímu konfliktu a zvyšovala pravděpodobnost, že se jedna či druhá strana uchýlí k použití síly.¹¹³

Realizace tohoto projektu byla obtěžována řadou fyzikálních a logistických překážek. Suezský kanál byl typ komunikace, který vyžadoval ustřední řízení, za předpokladu, aby se dosáhlo koordinované dopravy. Průplav nebyl tak široký, aby se po jeho celé délce mohla plavidla bez problémů míjet. Například v pasážích, kde byla komunikace zúžená, musela fungovat kontrola, aby zabránila možnému střetu protilehlých lodí. Další problémy by vznikly za předpokladu, že by „dobrovolná“ organizace začala operovat společně s egyptskými vládními autoritami. Rozvětvení řízení do dvou orgánů by ohrožovalo dopravu. Lodivodi, najatí západními státy by se střetávali s protichůdnými instrukcemi od egyptské vlády, která by usilovala o zachování svého práva na řízení kanálu. Implementace asociace uživatelů kanálu narážela na těžkosti spojené s provozováním tohoto zařízení. Ve skutečnosti nešlo vytvořit organizaci, co by mohla efektivně spravovat kanál a zajistit neomezenou dopravu bez pomoci egyptských autorit. Klíčové postavení Káhiry tkvělo v tom, že většina geograficky důležitých stanovišť pro chod vodní cesty byla na jeho území. Spuštění SCUA bez hrozby přerušování dopravy nebo vzniku otevřeného konfliktu tak bylo nereálné.¹¹⁴

Britové po seznámení s plánem asociace změnili svoje priority. Velkou roli v opuštění plánů předstoupit před Radu bezpečnosti hrála obava ze zapletení se do dalšího kola jednání. Vzhledem k stále probíhajícím přípravám vojenské operace, tak byla SCUA jedinou schůdnou variantou. Obzvláště, když byla asociace definována tak vágně. Britové, vedeni touhou oslabit egyptský režim, se chopili příležitosti, kterou naskýtal tento orgán. Eden si sám interpretoval principy na základě, nichž měla instituce fungovat. SCUA byl v jeho očích nástroj nátlaku proti egyptskému režimu, pomocí něhož se mohly zadržet příjmy z mýtného (až 80 procent). Ze strany britského premiéra to byl vychytralý tah, jak misinterpretovat toto schéma ve vlastní prospěch. Nejasná formulace tohoto sdružení mu umožnila parafrázovat původní mírový záměr. Pro britského premiéra bylo nejdůležitější, že tato iniciativa přišla z Washingtonu a Američané oficiálně přislíbili účast v tomto

¹¹³ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 6 September 1956, Document 180.

¹¹⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (Rountree) to the Secretary of State, 4 September 1956, Document 167.

projektu. Eden nikdy reálně neuvažoval, že by Násir souhlasil s provozem kanálu pod jinou autoritou než egyptskou. To se zejména projevilo při vystoupení v dolní sněmovně, kde vyjasnil, že případné zpochybnění premis paktu ze strany egyptské vlády by umožnilo všem členům využít prostředky k jejich dodržování. Eden tímto manévrem poukázal, že Násir by odmítnutím kooperace s asociací, útočil nejenom na Velkou Británii, ale na všechny členy, včetně Spojených států. Což by je nutilo k poskytnutí aspoň morální pomoci svým evropským kolegům. Jednalo se vskutku o neortodoxní způsob, jak přimět Američany k podpoře vlastních cílů.¹¹⁵

Dulles po příchodu prvních zpráv z Londýna musel neprodleně jednat. Jeho snaha vyřešit konflikt mírovými prostředky měla opačný efekt, než očekával. Státní tajemník byl rozhněvaný hlavně na sebe. Chyboval v představení zjednodušeného plánu na vystavění SCUA, který byl náchylný k volné interpretaci. S blížícími se volbami se však muselo přijít s koncepcí, co by zachovala reálnou naději na mírové řešení. Nyní nastala situace, při které mohly Spojené státy být viděny jako iniciátor nepokojů v regionu. Dulles se proto rozhodl vymanévrovat z této politické pasti a přelstít Edena. V oficiálním prohlášení kontroval vyjádření svého britského kolegy a pohřbil jejich veškeré naděje na vystavění SCUA podle jejich představ. Tajemník při tiskové konferenci torpédoval britské schéma a všechny přesvědčil o mírových záměrech Washingtonu. Asociace neměla fungovat na základě vydírání Egypta, ale skrze společnou kooperaci, hlavně v otázkách mýtného.¹¹⁶

Výsledkem tohoto vyjádření byl začátek konce asociace uživatelů kanálu. Ještě před zahájením druhé londýnské konference bylo patrné, že organizace ztrácí kredibilitu. Dullesovy komentáře o tom, že Spojené státy by v případě zablokování kanálu raději odklonili dopravu kolem Afriky zabránilo Evropanům modelovat tuto instituci podél těchto linií. Existovala však stále šance, jak uštvědit Násirovi újmu, a to v podobě odepření poplatků. V současné době egyptský režim získával jenom zlomek výnosů, přičemž většina byla placena na účet staré společnosti. Bylo pouze několik zemí, které odváděly peníze výběřčímu v Egyptě, například Spojené státy a další z osmnácti námořních mocností. Evropané si moc dobře uvědomovali, že navzdory minimálnímu zisku musí Násir nechat kanál otevřený, jinak poskytnete *casus belli*. Jejich cílem proto bylo přimět co nejvíce spřátelených zemí, aby

¹¹⁵ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Editorial Note, 12 September 1956, Document 212.

¹¹⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation Between the Egyptian Ambassador (Husseini) and the Secretary of State, 13 September 1956, Document 216.

opustily od přímé platby. Tímto by se zvýšil tlak na egyptský režim, který by byl nucen kooperovat nebo zablokovat přístup lodí do průplavu. Jednalo se o poslední šanci, jak získat pomocí klubu uživatelů Suez (nyní CASU) hmatatelné výsledky.

Jejich snaha však narážela na zdrženlivost americké delegace. Dulles přijel do Londýna s cílem vyjít vstříc evropským kolegům s případným přijetím mírných ekonomických opatření, pouze za předpokladu, že tyto kroky nepovedou k užití síly. Nátlak Britů a Francouzů, aby americké lodě plovoucí pod vlajkami Nigérie a Panamy přestaly platit mýtné v Suez bylo ale těžko proveditelné. Dulles si byl po předchozích zkušenostech vědom, že Evropané chtěli za každou cenu, aby Spojené státy vyjádřily aspoň morální podporu jejich úsilí. Americké společnosti zaujímaly ve skutečnosti pouze zanedbatelný podíl z celkové tonáže průplavu. Pro evropské kolegy však představovalo jejich případné odmítnutí platit mýtné symbolické gesto, co by umožnilo vybudovat CASU na tomto principu. Státní tajemník se však chtěl ze všeho nejvíce vyvarovat dojmu spolčování se proti Egyptu. Vystavění asociace na základě kolektivního rozhodování by nutilo Američany postupovat v součinnosti s ostatními členy a přimět domácí firmy, aby se podřídily tomuto schématu. Nejen, že by tento krok vyžadoval legislativní změny, ale taktéž by je zavazoval přijmout společná rozhodnutí. To bylo vzhledem k bojovným náladám u evropských kolegů nepřijatelné. Dulles se proto rozhodl formovat instituci jako volný pakt uživatelů kanálu, bez nutnosti podřizovat se společným povinnostem.¹¹⁷

Konstituování CASU na tomto základě představovalo pro Evropany finální zánik tohoto projektu. Vystavěním organizace na bázi dobrovolné spolupráce byl zkompromitován prvotní účel této společnosti. Všichni členové nyní nepodléhali žádné autoritě a měli zcela svobodou volbu, zda budou odvádět poplatky egyptské autoritě nebo ne. Za předpokladu, že by Násir uzavřel kanál plavidlům, co neplatila přímo v Suez, nešlo přijmout kolektivní kroky jako například společnou blokádu. Státy by pravděpodobně změnilly systém platby a podřídily se, jelikož plavba okolo Mysu dobré naděje by vyšla třikrát více než cesta kanálem. Tato varianta se přičila i Evropanům, nicméně za současné situace bylo nepravděpodobné, že by se ostatní členové dobrovolně připojili na jejich stranu. Eden i Pineau očekávali, že CASU bude následovat legální principy pramenící ze smlouvy z roku 1888, od čeho si slibovali upevnění kooperace s ostatními členy a uplatnění ekonomických sankcí.

¹¹⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in the United Kingdom to the Department of State, 18 September 1956, Document 228.

Navzdory jejich očekávání vznikla instituce na základě, níž nebylo možné vynutit ani společný postup. Evropanům tedy nezbylo nic jiného než následovat předchozí plán a obrátit se do Rady bezpečnosti.¹¹⁸

¹¹⁸ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Report Prepared in the Executive Secretariat of the Department of State, 24 September 1956, Document 260.

7.5 OSN

Američané byli takovýmto krokem překvapeni. Dulles očekával, že Britové a Francouzi kalkulovali s odchodem do OSN, dostal však slib, že bude kontaktován o případném rozhodnutí. To však nikdy nepřišlo. Politické kruhy Washingtonu byly zalarmovány tímto tahem a s obtížemi si vykládaly záměry svých kolegů. Ze strany Edena se jednalo o přemístění sporu na neutrální půdu, která nabízela mnohem více možností než okleštěná CASU. I tak u něj převládaly obavy, jakým způsobem se bude diskuze v Radě bezpečnosti odvíjet. Na druhou stranu platforma organizace představovala v očích Britů poslední instanci, kde by se dalo dojít k rozuzlení této mezinárodní krize. Jestliže budou Egypťané klást překážky k dosažení schůdného vyřešení konfliktu, naklonilo by se tím veřejné mínění, což by mohlo uvolnit ruce Američanům a vést k zavedení různých opatření. Tak či onak Eden předstoupením před Radu rozehrál riskantní hru, kde klíčovou roli hrálo, jakým způsobem přistoupí egyptská strana k vyjednávání. Nic nezabraňovalo tomu, že Násir přejde k taktice zdržování a Britové se ocitnou lapeni v síti nekonečných rozhovorů.¹¹⁹

Zasedání OSN v první polovině října dospělo k odhlasování šesti principů, které se po dobu uzavřeného jednání mezi představiteli Francie, Velké Británie a Egypta staly předmětem ostrých diskuzí. Netýkalo se to způsobu, jakým byly body formulovány, ostatně na jejich základě se uskutečnilo v roce 1957 finální vyřešení sporu, nýbrž o tom, jak by mělo být toto schéma implementováno. Čeho se Eden a Mollet nejvíce báli se stalo skutečností. Při jednání za zavřenými dveřmi egyptský velvyslanec Fawzi neustále manévroval mezi různými systémy, co by byly schopné naplnit šest principů, bez toho, aby zaujmul stanovisko. Čím déle konzultace trvaly, tím více se diskuze stávala vágnější. Vysílený Lloyd a znechucený Pineau nakonec ukončili jednání a domluvili se na dalších rozhovorech ke konci měsíce. Ačkoli ze strany amerického prezidenta přicházely nadšené komentáře o přijetí schéma šesti principů, reálná dohoda byla ještě hodně vzdálena. Přes to, se jednalo o podstatný postup s ohledem, kudy se poslední měsíce ubírala diplomatická jednání.¹²⁰

Proč se tedy Evropané za takové situace rozhodli zaútočit na Egypt? Eden před příchodem do OSN věděl, že se jedná o finální fázi krize, přesto nebyl zcela

¹¹⁹ PRO CAB 128/30 Pt II, CM 68 (56), 3 October 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 85–86.)

¹²⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation Between Secretary-General Hammarskjöld and the Representative at the United Nations (Lodge), 10 October 1956, Document 326.

rozhodnut pro užití síly.¹²¹ Je důležité si uvědomit, že v tomto stádiu vyjednávání se vytvořila zásadní propast mezi Spojenými státy a jejich spojenci. Britové a zejména Francouzi byli rozhořčeni dosavadní politikou Američanů a vznikem patové situace v Radě bezpečnosti. Jejich veškerá dosavadní snaha narážela na rezervovaný postoj jejich nejbližších partnerů, kteří odmítali s jakýmkoli kroky, co by znamenaly užití vojenské síly. Francouzi vystupovali v této době jako hlavní stoupence intervence. Násir díky své podpoře revolučních jednotek FLN pro ně představoval hlavní hrozbu jejich koloniálnímu panství.¹²² Mollet se tedy snažil najít jakoukoli variantu, která by zajistila jeho zničení. Pro to mu posloužily jeho dobré kontakty na Izraelce, s kterými Paříž od roku 1955 čile obchodovala.¹²³ Organizování jednání v Sévres se nakonec ukázalo jako rozhodující v příklonění Velké Británie k válečné operaci. Francouzi do této doby byli značně zarmouceni dosavadním velením Britů a jejich stálou snahou o hledání legální záminky k užití vojenské síly.¹²⁴ Zapojením Izraelců do tohoto vzorce se náhle objevil způsob, jak zamaskovat vojenskou intervenci jako záchrannou misi.

Eden zpočátku viděl v kooperaci s Izraelci řadu překážek. Za této situace to však byla jediná alternativa, co mohla přinést relativně rychlý výsledek. Dosavadní jednání se ocitla na mrtvém bodu. Francouzi odmítali podstoupit další kolo jednání a Egyptané nejevili náznak toho, že byli připraveni k urovnání. Naopak se zdálo, že to byli oni, kdo se zdráhali přijít s konkrétními návrhy. I za předpokladu, že by Britové pokračovali ve vyjednávání bylo podle mého názoru nepravděpodobné, že by došlo k vyřešení sporu. O tom svědčí i fakt, že egyptská odpověď na dopis generálního tajemníka OSN ve věci Suezské krize přišla až druhého listopadu, tedy dvacet dní po zasedání Rady bezpečnosti.¹²⁵ Eden věděl, že prodlužováním jednání by neuštědřil Násirovi porážku, jakou si představoval, nýbrž by se opět zapletl do nikam nevedoucích jednání. Na jeho rozhodnutí spustit operaci Mušketýr měly vliv taktéž rostoucí náklady na udržování velkého počtu jednotek v pohotovosti a blížící

¹²¹

¹²² Ve skutečnosti byla Násirova podpora tomuto hnutí zanedbatelná. Viz. NEFF, D., c. d., s. 161.

¹²³ GILBERT, Martin, *Izrael: Dějiny*, Praha 2002, s. 312–314.

¹²⁴ Mollet se taktéž obával, že nemocný Eden po nátlaku Američanů nakonec útok odvolá. Více v CHILDERS, E. B., c. d., s. 259.

¹²⁵ FINER, H., c. d., s. 340. Taktéž v FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in Egypt to the Department of State, 25 October 1956, Document 378.

se konec roku.¹²⁶ Pro britského premiéra byla dohoda ze Sévres vysvobozením a zároveň příležitostí, jak se pomstít Násirovi za jeho flagrantní přestupek. Navzdory zřetelným výhradám ze strany Američanů se tak na pozadí tajné domluvy s Izraelci uskutečnila invaze, co zásadně narušila pouto mezi spojenci.

Co však vedlo Brity k tomu, aby se rozhodli pro akci, která byla Američany tak důrazně zavrhována, zvážíme-li, že samotní britští politici brali na vědomí, že pro ně bylo nemyslitelné, aby se ocitli v situaci, kdy není jejich nejsilnější partner ne jejich straně?¹²⁷ Takový postup je o to více překvapující, vezmeme-li v potaz, že samotní Američané slíbili, že po prezidentských volbách přistoupí k razantnějšímu postupu proti Násirovi.¹²⁸ Eden s největší pravděpodobností sázel na to, že invaze proběhne bez sebemenších problémů a bude v očích světové veřejnosti viděna jako záchranná mise.¹²⁹ Spolupráce s Izraelci mu poskytla kýženou záminku k započetí útoku, která se zdála být nedosažitelná během diplomatických jednání. Odhodlání britského premiéra uštedřit Násirovi citelnou porážku se nakonec stalo rozhodující. Ačkoli případná spolupráce s Američany mohla přinést určité úspěchy, Britové byli skeptičtí ohledně možných úspěchů této kooperace. Eden zajisté nechtěl rozeštvat své americké kolegy, dal však přednost krátkodobým cílům před vyřešením sporu pomocí vyjednávání, což ho uvedlo do přímé opozice se Spojenými státy.¹³⁰

¹²⁶ V tomto dokumentu se Eden zmiňuje o otevření komunikačních kanálů s Izraelci. Otázkou však zůstává, zda ostatní členové kabinetu, kteří absentovali, byli oznámeni o tomto vývoji. Jak napovídají ostatní spisy, britský premiér informoval o přesném znění dohody pouze úzký kruh svých spolupracovníků. Zbytek měl pouze útržkovité informace. PRO CAB 128/30 Pt II, CM 72 (56) *Eden Briefs the Cabinet on the Progress of the Sévres Talks*, 23 October 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., s. 95–96.)

¹²⁷ LLOYD, S., c. d., s. 42.

¹²⁸ PRO, FO371/120342/AU1057/1. Makins memorandum, 29 September 1956; Horne. p. 422. (In LUCAS, Scott W., *Divided We Stand*, London 1991. KYLE, K., c. d., s. 212.)

¹²⁹ Ve svých memoárech ospravedlňuje svůj postup a přisuzuje si podíl na historickém vzniku jednotek OSN. To zní úsměvně, jelikož iniciátor formování mezinárodních sil OSN Laster Pearson získal za tento čin Nobelovu cenu. EDEN, A., Full Circle c. d., s. 574.

¹³⁰ V případě, že by se Američané rozhodli zakročit proti Egyptu, očekávalo se, že by tato změna musela nastat po dalších jednáních a konferencích. Více v THOMAS, H., c. d., s. 129.

8 Dopady invaze na vztahy uvnitř NATO

8.1 Přístup USA k řešení konfliktu

Pro porozumění americké pozice během tohoto krizového období je nutné objasnit okolnosti, za jakých Američané zjistili, že se stali obětí tajné dohody mezi jejich úhlavními spojenci. S ohledem do minulosti je zarážející, že americká zpravodajská služba nebyla navzdory svým kontaktům a sofistikovanému systému schopna rozluštit, jaké jsou intence Britů. Na první pohled by se dalo tvrdit, že Eisenhower musel být neuvěřitelně naivní nebo se jednalo o selhání bezpečnostní služby. Odpověď není zas tak jednoduchá. Prezident měl sice před útokem Izraelců na Egypt k dispozici nejnovější informace o vývoji v regionu, neměl však žádné tušení o tom, kudy bude útok směřovat.¹³¹ Izraelci záměrně vysílali matoucí signály a přesunováním vlastních jednotek ke hranicím s Jordánskem vzbuzovali dojem, že se chytají napadnout právě svého východního souseda. Toto však bylo pouze částí jejich plánu, jak zmást Američany.¹³² Francouzi a Britové taktéž uplatnili podobnou taktiku a od poloviny listopadu přerušili veškerou komunikaci s Washingtonem. Za těchto podmínek se nešlo divit tomu, že Američané měli obtíže s hodnocením toho, kde propukne konflikt. Eisenhowerova poznámka o tom, že byl zrazen nejbližšími spojenci odpovídá realitě, nicméně jeho hněv pramenil taktéž z jeho vlastních chyb. Již 21. listopadu byl obeznámen s tím, že se na izraelském území nachází šedesát stíhaček *Mystère* namísto dvaceti čtyř, které podle oficiální dokumentace měli být doručeny francouzskými výrobci.¹³³ Po konfrontaci s těmito neoddiskutovatelnými důkazy o podvodu Francouzů však nepřistoupil k žádným krokům, jelikož spoléhal, že spojenci nepřijmou žádná zbrklá rozhodnutí. To se ve výsledku ukázalo jako chybná kalkulace.

Američanům netrvalo dlouho a již po počátečním útoku Izraelců na Egypt zjistili, že se jedná o dlouho připravovanou akci, z které byli záměrně vynecháni.¹³⁴

¹³¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Special Watch Report of the Intelligence Advisory Committee, 28 October 1956, Document 391.

¹³² COOPER, Chester R., *The Lion's Last Roar: Suez 1956*, New York 1978, s. 198.

¹³³ KINGSEED, C.C., c. d., s. 83.

¹³⁴ Paradoxně to byl Pineau, kdo první vyradil, že útok Izraelců je součástí trojstranné operace. FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Telegram From the Embassy in France to the Department of State, 1 November 1956, Document 453. Američané museli mít určité podezření, jelikož izraelský útok na Suez byl z vojenského hlediska nesmyslný. Logickým cílem nemohl být průplav, ale spíše Šarm Aš Šajch, odkud Egypťané kontrolovali Akabský záliv. Více v CARLTON, David, *Britain and the Suez Crisis*, Oxford 1989, s. 67.

Eisenhower byl takovýmto postupem pobouřen. Veškerá jeho snaha, aby se konflikt vyřešil civilizovanou cestou byla nyní v troskách. Nejenže ho jeho nejbližší partneři podrazili, ale taktéž zdiskreditovali pozici Spojených států v oblasti. Navíc, agrese probíhala během prezidentských voleb a v období, kdy Sověti útočili na Maďarsko. Místo toho, aby se Američané soustředili na tuto událost, která byla vnímána jako předzvěst rozpadu východního bloku, museli řešit tuto hrubou chybu.¹³⁵

Přestože se Eisenhower cítil zrazen a jeho důvěra ve Francouze a Brity byla otřesena, snažil se o to, aby se minimalizoval dopad jejich jednání. Jeho primárním cílem bylo co nejdříve ukončit boje a dosáhnout okamžitého stažení všech jednotek. Během těchto kritických dní se nezdráhal použít široké spektrum nástrojů. Nejvíce sporným rozhodnutím se ukázalo být přerušování dodávky ropy.¹³⁶ Američané věděli, že Britové disponují pouze limitovanými zásobami nafty, které v případě uzavření kanálu vydrží maximálně patnáct až třicet dní.¹³⁷ Vzhledem k tomu, že byl průplav od prvního dne ozbrojeného střetu ucpán egyptskými jednotkami, museli Evropané hledat palivo právě u nich. Eisenhower necítil pouze na nedostatečné energetické zásoby svých spojenců, během prvních dnů invaze se stali terčem taktéž finanční rezervy Britů. Masivní prodej liber šterlinku na amerických trzích stál za prudkou devalvací britské měny, což ohrožovalo samotnou integritu Společenství národů.¹³⁸

Zatímco Američané využívali své materiální a finanční převahy k uplatnění takto drastických opatření interně, na půdě OSN, která se stala hlavním dějištěm urovnání konfliktu, zaujali spíše neutrální postoj. Pro Spojené státy bylo zejména v OSN složité balancovat mezi podporou nově osvobozených států Třetího světa a jejich evropskými spojenci. Zvláště, když invaze do Suezů proti sobě postavila obě tyto skupiny a evokovala společnou nenávist ke kolonialismu.¹³⁹ Ze všeho nejvíce se Američané báli toho, že Sověti zneužijí tyto nálady pro vlastní účely a zaujmou pozici ochránců utlačovaných. Museli proto přijít s okamžitou odpovědí. Jakkoli se jim přičila akce Evropanů, Američané nemohli dopustit, aby se jejich prohřešek stal

¹³⁵ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation, Department of State, 30 October 1956, Document 437.

¹³⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 30 October 1956, Document 435.

¹³⁷ Tyto informace pocházeli z období plánování pohotovostní dodávky ropy v případě, že by Egypt uzavřel přístup do průplavu. FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation, Secretary Dulles' Office, Department of State, 31 October 1956, Document 445.

¹³⁸ PRO T236/4189, 19 November 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 139.)

¹³⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of Discussion at the 302nd Meeting of the National Security Council, 1 November 1956, Document 455.

zdrojem kritiky celého Západu. Ostře formulovaná rezoluce by nezkompromitovala pouze jejich spojence, ale taktéž je samotné. Schválením umírněného memoranda se zabránilo tomu, aby byli Britové a Francouzi poníženi a označeni za agresory.¹⁴⁰ To byla jediná laskavost z jejich strany po dobu celé krize.

Po vyvolání konfliktu v Egyptu se však Američané ze všeho nejvíce obávali případné reakce Sovětského svazu. Strach z potencionálního střetnutí mezi oběma velmocemi hrál rozhodující roli v obecném myšlení amerických politických špiček. Sověti měli dostatečný vojenský potenciál, aby se mohli přímo zapojit do válečného střetnutí v Egyptě a ostatní nástroje, jak vyvolat nepokoje.¹⁴¹ Je pravděpodobné, že obava z případného střetnutí vedla Spojené státy k radikálním opatřením proti svým nejbližším spojencům. Po sovětské hrozbě zničení Paříže a Londýna se situace ještě více zkomplikovala. Zpětně je složité objasnit, zda se Sověti pokoušeli tímto gestem pouze zastrašit agresory nebo se jednalo o bluf.¹⁴² Vzhledem k jejich limitovanému jadernému arsenálu se přikláním spíše k druhé variantě. Američané v tu dobu ještě neměli přístup k těmto informacím a z jejich postupu lze vyčíst, že to byli právě oni, kdo se nejvíce obával vzniku jaderné války.¹⁴³ K tomu přispěli taktéž studie od americké rozvědky, které usoudily, že Sověti měli ve východní Evropě k dispozici nosiče, co byly schopné dosáhnout obou metropolí.¹⁴⁴

Na rozdíl od Američanů, si Britové vykládali sovětské výhrůžky jako snahu získat uznání od Egyptanů a více se obávali spíše stavu svých finančních zásob.¹⁴⁵ To však nešlo říci o Francouzích. Právě na jejich příkladu je možné porozumět, jak Američané využívali svého rozhodujícího vlivu v oblasti jaderných zbraní. Namísto toho, aby Hoover odpověděl, na dotaz francouzského ambasadora, zda vláda USA dostojí svému závazku vzdorovat jakémukoli útoku na členy NATO, jeho reakce mířila na okamžité složení zbraní.¹⁴⁶ Z tohoto rozhovoru by se dalo vypožorovat,

¹⁴⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum by the President, 1 November 1956, Document 461.

¹⁴¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Report by the Joint Middle East Planning Committee to the Joint Chiefs of Staff, 3 November 1956, Document 489.

¹⁴² Chruščov ve svých pamětech uvádí, že Sovětský svaz byl plně připraven intervenovat ve prospěch Egypta. CHRUŠČEV, N. S., c. d., s. 436.

¹⁴³ Dwight D., *The White House Years: Waging Peace (1956–1961)*, New York 1965, s. 67.

¹⁴⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Special National Intelligence Estimate, 6 November 1956, Document 521.

¹⁴⁵ KYLE, K., c. d., s. 568.

¹⁴⁶ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conversation, Department of State, 6 November 1956, Document 524.

že Američané podmiňovali poskytnutí jaderného štítu pouze za předpokladu opuštění Egypta. Pro Francouze to tak muselo rozhodně vyznít. Ve skutečnosti to byl pouze jeden z dalších pokusů o urychlené ukončení konfliktu. Eisenhower byl od počátku rozhodnut bránit svoje spojence i za předpokladu, že senát nebyl v sezení.¹⁴⁷ Jednalo se tak o záměrnou provokaci. Navzdory tomu, že to byli Američané, kdo se ze všeho nejvíce snažili zabránit propuknutí globálního konfliktu, využívali tuto hrozbu pro to, aby zastrašili vlastní spojence. Takovým příkladem byla i zfabrikovaná zpráva CIA, která hovořila o soustředování sovětských leteckých sil na území Sýrie. Není pochyb o tom, jaký byl v tomto případě záměr bezpečnostních orgánů.¹⁴⁸

Z předchozích odstavců lze vyčíst, že invaze do Suezů měla zásadní dopad na důvěru Spojených států v aktéry agrese. Okolnosti této zvláštní spolupráce a možné dopady jejich lehkomyšlného jednání byli ještě více podtrhnuty tím, že to byli právě Američani, kdo byli záměrně drženi stranou tohoto plánování. Není proto od věci konstatovat, že se frustrace z tohoto vývoje a pocit zradě reflektoval v tom, jak byla tato situace řešena.¹⁴⁹ Eisenhower se rozhodně nechtěl mstít za to, čeho se jeho spojenci dopustili. Při svém jednání však použil jakýkoli nástroj, aby přinutil své partnery k okamžitému stažení. Američané sice v soukromé komunikaci jednali nelítostně a veškerou pomoc činili závislou na vyplnění jejich požadavků.¹⁵⁰ Ve věci bezpečnosti kontinentu a jejich závazku ke kolektivní obraně byli vždy připraveni dostát svým příslibům. Často kritizovaný krok v podobě přerušování dodávek ropy z amerických zásob měl asi největší dopad na konečně přerušování konfliktu. Přesto bylo toto rozhodnutí přijato současně s rozkazem připravit flotilu tankerů pro případ pohotovosti, kdyby byli členové NATO napadeni.¹⁵¹ Eisenhower při řešení krize přijal řadu diskutabilních rozhodnutí. Z bezpečnostního hlediska se však pokoušel minimalizovat dlouhodobý dopad těchto opatření na obranyschopnost kontinentu. Britové a Francouzi byli stále jejich hlavními společníky a nebylo nutné je podrobit

¹⁴⁷ Zde je nutné uvést, že by se tak událo pouze za předpokladu, kdyby útok směřoval na evropský kontinent, nikoli na jednotky v Egyptě. FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 6 November 1956, Document 518.

¹⁴⁸ KYLE, K., c. d., s. 460. Zejména pokud vezmeme v potaz, že to byl Eisenhower, kdo nařídil sledovat vzdušný prostor Sýrie a Izraele. EISENHOWER, D. D., *Waging Peace*, s. 91.

¹⁴⁹ FINER, H., c. d., s. 373–374.

¹⁵⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 20 November 1956, Document 596.

¹⁵¹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 30 October 1956, Document 435.

ještě většímu ponížení, než se jim dostalo v OSN. Sankce měli tedy spíše výchovný charakter. Jakmile Američané dosáhli ukončení ozbrojených střetů a složení zbraní, okamžitě se pokusili zvrátit dopady vlastní politiky.¹⁵²

¹⁵² Po stažení evropských jednotek z Egypta Američané poskytnou Velké Británii a Francii úvěr. FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 25 November 1956, Document 612.

8.2 Důsledky invaze na postavení NATO

Bylo by pošetilé tvrdit, že vojenské střetnutí v Suezu nemělo vliv na pozici Severoatlantické aliance. Úhlavní členové této bezpečnostní aliance se během krize ocitli na opačné straně konfliktu. Doposud se nikdy nestalo, aby došlo k tak závažné události, která by ohrožovala kompaktnost nejen tohoto paktu, ale taktéž integritu západního bloku. Pro Severoatlantickou alianci tato roztržka představovala hlavně ohrožení vojenské způsobilosti čelit bezpečnostním hrozbám. Francouzi a Britové odčerpali velké množství jednotek, které byly označeny jako útvary podřízené pro službu NATO.¹⁵³ O to více, soustředění vojenského materiálu na Kypru oslabovalo schopnost aliance včas reagovat na potenciální agresi. Vstoupením Sovětů do sporu se zásadně změnilo postavení Severoatlantické aliance v tomto konfliktu. Hrozbou zničení dvou hlavních měst členů paktu nabrala do té doby regionální konfrontace globálních rozměrů. Už se nejednalo pouze o geograficky omezený ozbrojený střet, který mohli Francouzi a Britové regulovat společnými silami. Navzdory tomu, že sovětská hrozba byla s největší pravděpodobností míněna jako součást propagandy k získání podpory ve státech Třetího světa, invaze do Suezů nyní přímo ohrožovala celý severoatlantický prostor. To vytvořilo situaci, která se ukázala být pro alianci hlavním testem soudržnosti jejich prvořadých členů, zejména Spojených států, na nichž spočívala obrana celého kontinentu, ale taktéž zkouškou samotné koncepce Severoatlantické smlouvy.

Jak jsem v předchozí kapitole zmínil, Američané po celou dobu krize byli připraveni splnit svoje povinnosti vztahující se k článku 5.¹⁵⁴ Tím, že se pozměnila dimenze tohoto konfliktu, se ještě více zdůraznila role Spojených států v organizaci. Bezpečnost severoatlantického prostoru závisela primárně na jaderném potenciálu nejsilnějšího člena paktu. Přestože hrozba atomového útoku nebyla hlavní příčinou ukončení konfliktu, absence této zbraně plně odkryla nerovnoměrnou sílu ostatních členů aliance.¹⁵⁵

Pro Američany toto bylo důležité vzhledem k nadcházejícímu setkání Rady NATO v prosinci, kde pracovní skupina tří moudrých představila závěry své studie.

¹⁵³ WANNER, J., *Bitva o Suez...*, s. 406.

¹⁵⁴ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 6 November 1956, Document 518.

¹⁵⁵ Byla to zejména ekonomická situace Velká Británie, co vedla k ukončení invaze a klidu zbraní. To samé platí pro Francouze, jejichž jednotky byli pod vedením Britů. Viz. PRO T236/4189, 19 November 1956 (In: GORST, A. – JOHNMAN, L., c. d., s. 139.)

Evropané se napadením Egypta zásadně zdiskreditovali před světovou veřejností a dopustili se flagrantního porušení článku 1.¹⁵⁶ Dulles využil této hrubé chyby a dále kritizoval pokrytectví vlastních spojenců. Jestliže Francouzi a Britové usilovali o prohloubení organizace a sladění zahraničních politik, proč to byli zrovna oni, kdo se bez předchozích jednání rozhodli napadnout Egypt?¹⁵⁷ Američané plně využili tohoto přešlapu pro prosazení vlastního konceptu této bezpečnostní aliance. NATO po implementaci pouze části bodů z originální studie tří moudrých přijalo vyloženě regionální charakter. Na jednu stranu se sice vytvořil výbor politických poradců, to však byl jediný krok směrem k upevnění politické kooperace. Severoatlantický pakt se tak stal částí hierarchické bezpečnostní struktury, vytvořené pro obranu Západu a řešení pouze regionálních sporů mezi jejími členy.¹⁵⁸

Tento vývoj uvnitř aliance reflektoval postoj Američanů k celkové podpoře svých spojenců mimo vymezený prostor organizace. Pro Spojené státy bylo složité sladit vlastní dlouhodobou strategii ve státech Třetího světa se zájmy svých partnerů v NATO. O tom svědčil průběh suezské krize, kdy plně na povrch vyplynul zásadní rozdíl v přístupu řešení tohoto sporu. Washington od začátku konfrontace usiloval o mezinárodní urovnání za účasti států vně aliance. Přijetí mnohostranného způsobu řešení se chtěli vyhnout dojmu záměrného spiknutí západního bloku.¹⁵⁹ Hlavní účel však tkvěl v izolaci aliance z tohoto procesu. Takto se nejen vytvořil precedens, že organizace není tím správným prostředkem pro dosažení mezinárodní arbitráže, ale taktéž umožnil Američanům zaujmout odlišné stanovisko než většina členů paktu. Spojené státy odmítaly snahu Evropanů zneužít jejich materiální a finanční moc ve jménu Severoatlantické aliance pro záchranu koloniálního impéria a udržení vlastní sféry vlivu. Američané pohlíželi na NATO pouze jako regionální uskupení, které ukládalo každému členovi jisté povinnosti, mezi ně však nepatřila nutnost sledovat společnou politiku mimo stanové území aliance.¹⁶⁰

¹⁵⁶ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 10th December 1956*. C-R (56) 59. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

¹⁵⁷ FRUS, 1955–1957, Vol. IV., Telegram From the United States Delegation at the North Atlantic Council Ministerial Meeting to the Department of State, 11 December 1956, Document 42.

¹⁵⁸ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 12th December 1956*. C-R (56) 71. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

¹⁵⁹ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of a Conference With the President, White House, 15 December 1956, Document 657.

¹⁶⁰ FRUS, 1955–1957, Vol. XVI., Memorandum of Discussion at the 299th Meeting of the National Security Council, 4 October 1956, Document 297.

To se ukázalo být hlavní překážkou k dosažení plného rozvoje organizace a konstruování multi-polárního světového řádu. Američané se odmítli vzdát svobody rozhodování v oblasti zahraniční politiky a být vynuceni podporovat hegemonické ambice ostatních členů paktu, které se přičily jejich dlouhodobé taktice v regionu. Spojené státy neusilovaly o to, aby Severoatlantická aliance přesáhla své vytyčené hranice a stala se něčím jiným než nástrojem kolektivní obrany. Po prosincovém setkání Severoatlantické rady došlo k finálnímu ustavení NATO jako jedné z částí v institucionalizovaném západním bloku vedeným Spojenými státy. Veškerá snaha o redefinování této organizace selhala díky americkému dominantnímu postavení a jejich obhajobě bipolárního světového řádu.¹⁶¹

¹⁶¹ The North Atlantic Council. *Summary Record of a meeting of the Council held at the Palais de the Chaillot, Paris, on 13th December 1956*. C-R (56) 73. The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

9 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zpracovat téma Suezské krize za pomoci širokého spektra primární a sekundární literatury. Ve zkoumaném období mezi lety 1955–1957 jsem tento předmět sledoval nejen v mezích anglo-amerických a blízkovýchodních vztahů, ale taktéž ze strukturální roviny NATO. Pro plnohodnotnou odpověď na předem vyřčené výzkumné otázky bylo potřeba zakomponovat všechny aspekty euroatlantické spolupráce.

Severoatlantická aliance byla založena v roce 1949 jako regionální obranný pakt západního bloku. Povinnosti všech jeho členů byli konstruovány podle toho, aby zajistily efektivní bránění evropského kontinentu. Z ustanovení tohoto paktu obě strany těžily. Evropané získali bezpečnostní garance a Spojené státy podíl na podobě obrany kontinentu. Takto vzájemně výhodná kooperace nicméně měla svoje limity. Zejména v oblasti Blízkého východu, kde Američané usilovali o vyřešení arabsko-izraelského konfliktu. Pro Washington bylo stěžejní vyvarovat se dojmu, že spolupracují se svými spojenci ze Severoatlantické aliance. Eisenhower se nechtěl zatížit kooperací s Brity a tím tak kompromitovat svojí neutrální pozici v regionu. To nemělo spojitost pouze s urovnáním blízkovýchodního konfliktu, ale taktéž s jejich postavením vůči státům Třetího světa. Americká zahraniční politika povětšinou sympatizovala s bojem podmaněných národů za svobodu. Hodnoty a tradice americké revoluce se promítly v jejich kritice evropské koloniální politiky. Vznik globálního konfliktu však pozměnil podmínky. Obava z možného napadení takto klíčového regionu je nutila jednat pragmaticky. Američané sice vyvíjeli tlak na Brity v Egyptě, kde hrozil vznik konfliktu, v ostatních částech regionu nicméně zaujali střídmy postoj. Nešlo se divit tomu, že tento postup musel zmást samotné Evropany. Američané na jednu stranu zachovávali striktní neutralitu, na druhou stranu přijali Brity po svém boku při plánování projektu ALPHA.

Navzdory mým předpokladům se ukázalo být Turecko prvním státem, který vyzvedl bezpečnostní otázku Blízkého východu v Severoatlantické radě. V této fázi se však jednalo pouze o projednání situace v regionu bez žádných požadavků. Není ale od věci tvrdit, že představení tohoto tématu během summitu mělo zásadní vliv na ostatní členy. Studená válka přerostla v globální konflikt a situace na Blízkém východě nepřímo ohrožovala obranyschopnost NATO. Pro vývoj aliance se jednalo

o stěžejní moment, kdy se naplno projevila absence flexibility a nedostatek nástrojů, jak odpovídat na případné krize v regionech klíčového zájmu organizace.

Během roku 1955 se naplno projevilo, jak události na Blízkém východě byly propleteny s vývojem uvnitř NATO. Odeslání československých zbraní do Egypta se stalo záminkou k prvním iniciativám o naplnění plného potenciálu aliance. Ústřední členové aliance se rozcházeli v tom, jak přistoupit k této výzvě. Zatímco evropští partneři souhlasili s plnou implementací článku 2 a 4, Spojené státy tento krok odmítaly. Překvapením pro mě bylo, že se reformní hnutí zaměřilo jak na spolupráci v oblasti zahraniční, tak hospodářské politiky. To přisuzuji aktivitě Sovětů v regionu Blízkého východu a jejich rostoucímu obchodu se státy Třetího světa. Jádro sporu uvnitř aliance tkvělo v odlišném pohledu na roli paktu. Přesunutí studenoválečného soupeření do oblastí na periferii severoatlantického prostoru vyvolalo otázky ohledně postavení aliance mimo vytyčené hranice. Pro Američany by posílení organizace obměnilo poválečné bezpečnostní schéma. NATO hrálo v jejich geopolitické struktuře pouze regionální roli. Posílení aliance v oblasti zahraniční spolupráce by je výrazně limitovalo, co se týče jejich jednání s nově osvobozenými státy. Washington si chtěl udržet svobodu rozhodování a nebyť využit pro uchování zbytků francouzského a britského impéria.

Před začátkem Suezské krize došlo v Severoatlantické Radě k implementaci pracovní skupiny „tří moudrých.“ Tento krok byl stěžejní pro budoucí rozvoj aliance. Navzdory odmítavému postoji Američanů k možné harmonizaci zahraniční politiky uvnitř NATO, souhlasili s vytvořením pracovní skupiny. Během jednání se opět plně projevíly neshody mezi hlavními členy. Na rozdíl od ostatních zemí americký státní tajemník Dulles vnímal potenciální změnu jako možnost prohloubení bezpečnostního aspektu organizace. Důvod, proč zmiňuji tuto informaci, tkví v tom, že ze strukturálního pohledu měla Suezská krize zásadní dopad na postup Evropanů. Je důležité si uvědomit, že vznik krize zastihl alianci ve stavu, kdy se rozhodovalo o tom, jakou roli bude zastávat v mezinárodních vztazích. Zestátnění vodní komunikace, skrze kterou byli Evropané zásobeni nerostnými surovinami, vytvořilo prostor pro NATO přijmout globální úlohu. Pro Evropany se jednalo o jakýsi test toho, zda Američané přistoupí k řešení konfliktu pomocí platformy Severoatlantické aliance.

Jejich výzva nicméně zůstala bez reakce. Spojené státy odmítly možné řešení krize v paktu, který považovaly za součást studenoválečného mechanismu.

Převedením problému s konfiskací důležitého dopravního spoje na internacionální úroveň chtěli Američané zabránit tomu, aby byli nuceni následovat svoje spojence. Tímto způsobem si uchovali svobodu v rozhodování a zbavili se povinnosti vystupovat společně pod zastřešující organizací. Vynechání paktu z rozhodovacího procesu se ukázalo být klíčové pro vývoj aliance a směřování Suezské krize. Během diplomatických jednání vyšly najevo rozdílné postoje na řešení krize mezi hlavními státy Západu. Vzhledem k vývoji uvnitř bezpečnostního paktu se jednalo o opačný výsledek, než jaký očekávali obháječi nové linie. Faktické odmítnutí zahrnout Severoatlantickou alianci do tohoto procesu poukázalo na limity spolupráce v zahraniční politice mezi jejími členy. To vidím jako příčinu toho, proč se Francouzi a Britové rozhodli napadnout Egypt. Samozřejmě existovaly další faktory jako jejich nenávisť k Násirovi, obava z rozpadu zbytků impéria v regionu Blízkého východu a možnost využít kooperaci s Izraelem. Klíčovou roli hrálo taktéž to, že Američané přijetím neutrálního postavení zmařili snahu Evropanů, aby se aliance přeformovala v pakt s globálním záběrem. Postup Francouzů a Britů lze tedy ze strukturálního hlediska pochopit jako reakci na dosavadní vývoj v bezpečnostní organizaci. Uskutečnění invaze symbolizovalo selhání Evropanů uplatnit svůj vliv na Spojené státy a milnou představu, že stále patří mezi globální hráče.

Ozbrojené střetnutí v oblasti Suezu plně zobrazilo rozdělení sil uvnitř paktu. Američané byli připraveni dostát svým závazkům, nicméně neváhali využít své superiority v oblasti atomových zbraní pro ukončení rozbrojů. Ačkoli hrozba užití jaderných bomb byla ze strany Sovětského svazu spíše částí propagandy, poukázala na nukleární dimenzi tohoto sporu. Přesunutím konfliktu do této roviny se ještě více zdůraznil význam Spojených států a jejich dominantní pozice v obraně kontinentu. To mělo zásadní vliv na osud reformního hnutí v alianci a finální ustanovení NATO jako regionální obranné aliance. Podoba této struktury byla v období studené války úzce propojena s tím, kdo kontroloval nukleární arsenál. Selhání Francouzů a Britů docílit úspěchu a jejich zostuzení umožnilo Američanům zastavit reformní hnutí a zachovat bipolární světový řád.

Svoji pracovní tezi se mi podařilo ve většině bodů potvrdit. Ve sledovaném období se mi na základě dokumentů podařilo dokázat, že uvnitř aliance docházelo k diskuzi o budoucím směřování aliance a jejím účelu v oblastech mimo vytyčené hranice severoatlantické oblasti. Prvotní podnět ke změně však nepřišel od Britů či Francouzů, ale pocházel od Turecka – jediného státu aliance, nacházejícího se na

pomezí Evropy a Asie. Na základě studia dokumentu NATO se taktéž nepotvrdila moje teze o kritičnosti sporu uvnitř paktu. Navzdory tomu, že obě strany zastávaly odlišné hledisko o rozvoji aliance, diskuze před vojenskou invazí do Egypta mezi nimi probíhala věcně a kontrolovaně.

Jaká byla role Severoatlantické aliance během Suezské krize? Většina studií o tomto tématu selhává podchytit mnohoúrovňovou podstatu tohoto konfliktu. Jak jsem ve své diplomové práci dokázal, tím, že se organizace nezahrnula do jednání mělo signifikantní dopad na vyústění tohoto rozporu. Provedení invaze do Egypta a dění uvnitř aliance mělo s sebou překvapivě mnoho společného. Samotná aliance sice nesehrála žádnou roli, nicméně Suezská krize jí byla ovlivněna způsobem, jak k ní bylo přistupováno ze strany Evropanů. Řešení tohoto sporu v sobě totiž neslo stopy jejich reformního úsilí v paktu. Dosáhnou-li sladění zahraniční politiky mimo úsek severoatlantické oblasti. NATO přímo nezasáhlo do jednání mezi Egyptem a ostatními uživateli kanálu, ani se nijak neangažovalo a zaujalo neutrální postavení. Na druhou stranu byl vývoj Suezské krize ovlivněn reformními změnami v alianci. Sledováním strukturálního vývoje uvnitř organizace jsem dokázal, že krize v sobě zahrnovala taktéž toto hledisko. Role Severoatlantické aliance byla tedy limitovaná, nicméně spor uvnitř ní, zda bezpečnostní organizace přijme globální odpovědnost či zůstane vyloženě periferní částí širšího bezpečnostního systému se promítla do vyústění této krize.

10 Prameny a Literatura

10.1 Archivní dokumenty

The North Atlantic Council Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

Military Committee Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

NAO Secretary General Series. NATO Archives, Brussels, Belgium.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume IV, Western European Security and Integration, eds. William Z. Slany and Nancy E. Johnson, (Washington: Government Printing Office, 1988).

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XIV, Arab–Israeli Dispute, 1955, eds. John P. Glennon and Carl N. Raether, (Washington: Government Printing Office, 1989).

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XV, Arab–Israeli Dispute, January 1–July 26, 1956, eds. John P. Glennon and Carl N. Raether, (Washington: Government Printing Office, 1989).

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956, eds. John P. Glennon and Nina J. Noring, (Washington: Government Printing Office, 1990).

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XXVII, Western Europe and Canada, eds. John P. Glennon and Lorraine Lees, (Washington: Government Printing Office, 1992).

10.2 Sekundární literatura

CARLTON, David, *Britain and the Suez Crisis*, Oxford 1989.

COOPER, Chester R., *The Lion's Last Roar: Suez 1956*, New York 1978.

DUIGNAN, Peter, *NATO: It's Past, Present and Future*, Stanford 2000.

DURMAN, Karel, *Blízký východ ve světové politice 1918–1959*, Praha 1966.

EL SHAZLY, Saad, *The Crossing of the Suez*, San Francisco 2003.

EPSTEIN, Leon B., *British Politics in the Suez Crisis*, Champaign 1964.

FARNIE, D. A., *East and West of Suez: The Suez Canal in History 1854–1956*, Oxford 1969.

FINER, Herman, *Dulles Over Suez: The Theory and Practice of his Diplomacy*, New York 1964.

GORST, Anthony – JOHNMAN, Lewis, *The Suez Crisis*, Abingdon 1996.

CHILDERS, Erskine B., *The Road to Suez: A Study of Western–Arab Relations*, London 1962.

JACKSON, Roberts, *Suez: Zapomenutá invaze*, Brno 1997.

JAMES, Robert R., *Anthony Eden*, Washington 1987.

JOHNSON, Paul, *Eisehower*, Brno 2015.

KAPLAN, Lawrence S., *NATO: divided, NATO united: The Evolution of an Alliance*, Washington 2004.

KAPLAN, Lawrence S., *NATO and The United States: The Enduring Alliance*, Washington 1988.

KINGSEED, Cole C., *Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, Baton Rouge 1995.

KYLE, Keith, *Suez: Britain's end of Empire in the Middle East*, London 2011.

LEVEY, Zach – PODEH, Elie, *Britain and The Middle East: From Imperial Power to Junior Partner*, Brighton 2008.

LOUIS, William Roger, *Ends Of British Imperialism: The Scramble for empire, Suez and Decolonization*, London 2006.

LUCAS, Scott W., *Divided We Stand*, London 1991.

MAREŠ, Petr – FIDLER, Jiří, *Dějiny NATO*, Praha 1997.

MOSLEY, Leonard, *Dulles: A Biography of Eleanor, Allen and John Foster Dulles and Their Family Network*, London 1978.

NEFF, Donald, *Warriors At Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*, New York 1981.

NICHOLS, David S., *Eisenhower 1956: The Presidents's Year of Crisis – Suez and the Brink of War*, New York 2012.

OSGOOD, Robert E., *NATO: The Entangling Alliance*, Chicago 1966.

PARK, William H., *Defending the West: History of NATO*, London 1986.

PRUESSEN, Ronald P., *John Foster Dulles: The Road to Power*, New York 1982.

SANDERS, David, *Losing an Empire, Finding a Role*, Basingstoke 1990.

SLOAN, Stanley R., *NATO, The European Union, and The Atlantic Community: The Transatlantic Bargain Reconsidered*, Lanham 2003.

SLOAN, Stanley R., *Permanent Alliance?: NATO nad The Transatlantic Bargain from Truman to Obama*, New York 2010.

ŠŮRA, Milan, *Až na pokraj války: John Foster Dulles a zahraniční politika USA*, Praha 1978.

- THOMAS, Hugh, *The Suez Affair*, London 1966.
- TURNER, Barry, *Suez 1956: The Inside Story of the First Oil War*, London 2007.
- WANNER, Jan, *Ve stínu studené války: Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956–1960*, Praha 2011.
- WANNER, Jan, *Bitva o Suez: studená válka, druhý arabsko–izraelský konflikt a britsko–francouzská intervence v Egyptě*, Praha 2006.
- ZARCA, Jean–Claude, *NATO*, Praha 1999.
- ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha 2009.

10.3 Paměti

- EDEN, Anthony, *The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: Full Circle*, London 1960.
- EDEN, Anthony, *The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden: The Reckoning*, London 1965.
- EISENHOWER, Dwight D., *The White House Years: Mandate for Change (1953–1956)*, New York 1963.
- EISENHOWER, Dwight D., *The White House Years: Waging Peace (1956–1961)*, New York 1965.
- CHRUŠČEV, Nikita S., *Khrushchev Remembers*, Boston 1970.
- LLOYD, Selwyn, *Suez 1956: A Personal Account*, New York 1978
- PEARSON, Lester B., *Mike: The Memoirs of the Right and Honourable Lester B. Pearson: Vol. I*, Toronto 1973.
- PEARSON, Lester B., *Mike: The Memoirs of the Right and Honourable Lester B. Pearson: Vol. II*, Toronto 1973.

10.4 Metodologie

- BARTOŠ, Josef, *Metoda a technika historické práce*, Praha 1982.
- BACHE, Ian – Stephen GEORGE, *Politics in the European Union*, Oxford 2006.
- BERNHEIM, Ernsts, *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1931.
- BUCHANAN, Mark, *Všeobecný princip*, Praha 2004.
- CARR, Edward Hallett, *Co je historie?*, Praha 1967.
- ECO, Umberto, *Jak napsat Diplomovou práci*, Olomouc 1997.
- ELTON, Geoffrey R., *The Practice of History*, London 1987.

- GADDIS, John L., *Studená válka*, Praha 2006.
- HAVRÁNEK, Jan, *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1967.
- HROCH, Miroslav a kolektiv, *Úvod do studia dějepisu*, Praha 1985.
- in: GILDEA, Robert – SIMONIN, Anne (eds.), *Writing Contemporary History*, London 2008.
- BLOCH, Mark, *Obrana Historie, aneb, historik a jeho řemeslo*, Praha 2011.
- APPLEBY, Joyce O., *Telling the Truth about History*, New York 1994.

10.5 Terciální literatura

- BAREŠ, Ladislav – VESELÝ, Rudolf – GOMBÁR, Eduard, *Dějiny Egypta*, Praha 2009.
- BROŽ, Ivan, *Arabsko–izraelské války: 1948–1973*, Praha 2005.
- GILBERT, Martin, *Izrael: Dějiny*, Praha 2002.
- HERZOG, Chaim, *Arabsko–izraelské války: Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*, Praha 2008.
- KRUPP, Michael, *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška: 1948–2013*, Praha 2013.
- KRUPP, Michael, *Sionismus a stát Izrael: historický nástin*, Praha 1999.
- LUŇÁK, Petr, *Západ: Spojené státy a západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Studená válka*, Praha 2003.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, Praha 2004.
- SACHAR, Howard M., *Dějiny státu Izrael*, Praha 1998.
- TERNER, Erich, *Dějiny státu Izrael*, Pardubice 1991.
- VYCHODIL, František, *Blízký a Střední východ po druhé světové válce (v letech 1945–1959)*, Praha 1960.

10.6 Rigorózní práce

- CRHONEK, Václav, *"Special relationship" mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými v době Suezské krize (1956)*, Praha 2017. 54 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

ELIÁŠ, Vojtěch, *Československo a dodání zbraní na Blízký východ v letech 1945–1963 na pozadí arabsko–izraelského konfliktu*, Praha 2015. 58 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.

KORBEL, Tomáš, *Suezská krize: dopady na politiku Velké Británie a vývoj mezinárodních vztahů*, Praha 2013. 34 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

10.7 Periodická literatura

ADAMTHWAITE, Anthony, *Suez Revisited*, in: *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944–), Vol. 64, No. 23, 1988.

DIETL, Ralph, *Suez 1956: A European Intervention?*, In: *The Journal of Contemporary History*, Vol. 43, No. 2, 2008.

FOWLER, Randall, *Lion's Last Roar, Eagle's First Flight: Eisenhower and the Suez Crisis of 1956*, in: *Rhetoric & Public Affairs*, Vol. 20, No. 1, 2017.

JAMES, Robert R., *Anthony Eden and The Suez Crisis*, in: *History Today*, Vol. 36, No. 11, 1986.

JONES, Toby C., *America, Oil, and War in the Middle East*, in: *The Journal of American History*, Vol. 99, No. 1, 2012.

WARNER, Geoffrey, *The United States and the Suez Crisis*, in: *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944–), Vol. 67, No. 2, 1991.

LAHAV, Pnina, *The Suez Crisis of 1956 and its Aftermath: A Comparative Study of Constitutions, Use of Force, Diplomacy and International Relations*, in: *Boston University Law Review*, Vol. 95, No. 4, 2015.

LOUIS, William R., *American Anti-Colonialism and the Dissolution of the British Empire*, in: *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944–), Vol. 61, No. 3, 1985.

REYNOLDS, David, *Rethinking Anglo–American Relationship*, in: *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944–), Vol. 65, No. 1, 1988–1989.

Příloha

Severoatlantická smlouva (4. 4. 1949)

Zdroj: VESELÝ, Zdeněk, *Světová politika 20. století v dokumentech (1945–2000)*, Vysoká škola ekonomická v Praze 2000.

Smlouvu podepsaly Belgie, Dánsko, Francie, Holandsko, Island, Itálie, Kanada, Lucembursko, Norsko, Portugalsko, USA a Velká Británie. Smlouva vstoupila v platnost 24. 8. 1949. V r. 1952 k ní pak přistoupily Řecko a Turecko, v r. 1955 Spolková republika Německo, v r. 1981 Španělsko, 12.3. 1999 Česká republika, Maďarsko, Polsko.

Smluvní strany znovu potvrzují svou víru v cíle a zásady Charty Spojených národů a svou touhu žít v míru se všemi národy a všemi vládami.

Jsou odhodlány zabezpečit svobodu, společné dědictví a civilizaci svých národů, založené na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a vlády zákona.

Snaží se přispět k stabilitě a blahu národů v oblasti severního Atlantiku.

Jsou rozhodnuty spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti.

Proto se dohodly na této Severoatlantické smlouvě:

Článek 1

Smluvní strany se v souhlase s Chartou Spojených národů zavazují, že budou veškeré mezinárodní spory, v nichž budou účastníky, urovnávat pokojnými prostředky, aby tak nebyl ohrožen mezinárodní mír a bezpečnost, jakož i spravedlnost, a že se ve svých mezinárodních vztazích budou zdržovat hrozby silou nebo použití síly jakýmkoliv způsobem, který by byl neslučitelný s cíli Spojených národů.

Článek 2

Smluvní strany budou přispívat k rozvoji mírumilovných a přátelských mezinárodních vztahů tím, že budou podporovat své svobodné instituce, že budou šířit lepší porozumění pro zásady, na nichž tyto instituce jsou založeny, a tím, že budou vytvářet podmínky nutné pro

zabezpečení stability a všeobecného blaha. Budou se snažit o vyloučení veškerých rozporů ve své mezinárodní hospodářské politice a budou podporovat hospodářskou spolupráci mezi jednotlivými i mezi všemi smluvními stranami.

Článek 3

Aby bylo účinněji zajištěno uskutečnění účelu této smlouvy, budou smluvní strany, jednotlivě i společně, stálou a účinnou svépomocí i vzájemnou pomocí udržovat a rozvíjet svou individuální a kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.

Článek 4

Smluvní strany se budou radit, kdykoli podle mínění kterékoliv z nich bude ohrožena územní celistvost, politická nezávislost nebo bezpečnost kterékoliv smluvní strany.

Článek 5

Smluvní strany jsou zajedno, že ozbrojený útok proti jedné nebo několika z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem; v důsledku toho jsou zajedno, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá ze smluvních stran, vykonává právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů, přispěje na pomoc smluvní straně nebo stranám takto napadeným tak, že podnikne ihned sama i v dohodě s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, aby byla obnovena a zachována bezpečnost v oblasti severního Atlantiku.

Každý takový ozbrojený útok a všechna opatření, učiněna v jeho důsledku, budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Tato opatření skončí, jakmile Rada bezpečnosti učiní opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 6

Za ozbrojený útok na jednu nebo více smluvních stran se podle článku 5 pokládá ozbrojený útok na území kterékoliv smluvní strany v Evropě nebo Severní Americe, na alžírské

departmenty Francie, na okupační vojska kterékoliv smluvní strany v Evropě, na ostrovy pod správou kterékoliv smluvní strany v Atlantském oceánu na sever od obratníku Raka nebo na lodi či letadla kterékoliv ze smluvních stran v téže oblasti.

Článek 7

Tento pakt se nikterak nedotýká – a nesmí být vykládán jako by se dotýkal – práv a povinností smluvních stran, které jsou členy Spojených národů, vyplývajících z Charty, ani základní odpovědnosti Rady bezpečnosti na zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 8

Každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její současné platné mezinárodní závazky vůči kterékoliv jiné smluvní straně kterémukoli třetímu státu nejsou v rozporu s ustanovením této smlouvy, a zavazuje se, že nepřijme žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.

Článek 9

Smluvní strany zřizují tímto Radu, v níž bude každá z nich zastoupena a která bude projednávat všechny otázky týkající se provádění této smlouvy. Rada bude organizována tak, aby se mohla sejít rychle a kdykoli. Rada zřídí pomocné orgány, které uzná za nutné; zejména ihned zřídí Obranný výbor, který bude doporučovat opatření nutná k provádění článku 3 a 5.

Článek 10

Jestliže se smluvní strany o tom jednomyslně dohodnou, mohou pozvat kterýkoliv jiný evropský stát, který je schopen napomáhat rozvoji zásad této smlouvy a přispět k bezpečnosti severoatlantické oblasti, aby přistoupil k této smlouvě. Každý takto pozvaný stát se může stát smluvní stranou tím, že uloží u vlády Spojených států svou listinu o přístupu. Vláda Spojených států zpraví každou ze smluvních stran o uložení každé listiny o přístupu.

Článek 11

Tato smlouva bude ratifikována a její ustanovení budou smluvními stranami prováděna v soulase s jejich ústavními předpisy. Ratifikační listiny budou uloženy co nejdříve u vlády Spojených států, která uvědomí všechny ostatní smluvní strany o každém uložení. Smlouva vstoupí v platnost mezi státy, které ji ratifikovaly, jakmile ratifikační listiny většiny signatářů, včetně ratifikačních listin Belgie, Kanady, Francie, Lucemburska, Holandska, Spojeného království a Spojených států, budou uloženy a pro další státy nabude smlouva účinnosti dnem uložení jejich ratifikačních listin.

Článek 12

Po deseti letech platnosti smlouvy nebo kdykoli později poradí se smluvní strany na žádost kterékoliv z nich o případě revizi smlouvy, přičemž vezmou v úvahu okolnosti, které mohou v té době ovlivňovat mír a bezpečnost v severoatlantické oblasti, čítajíc v to rozvoj jak všeobecných, tak i oblastních dohod, uzavřených podle Charty Spojených národů k udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 13

Po dvaceti letech smlouvy může kterákoli smluvní strana její platnost pro sebe ukončit, a to rok ode dne, kdy oznámí výpověď vládě Spojených států amerických, která uvědomí vlády ostatních smluvních stran o uložení každé výpovědi.

Článek 14

Tato smlouva, jejíž anglické a francouzské znění jsou stejně autentická, bude uložena v archivech vlády Spojených států amerických. Ověřené opisy smlouvy zašle tato vláda vládám ostatních signatářů.

Na důkaz toho podepsali plnomocníci tuto smlouvu.

Dáno ve Washingtonu 4. 4. 1949.